

LIETUVOS AGRARINĖS EKONOMIKOS INSTITUTAS

**MELIORACIJOS STATINIŲ RACIONALESNIO
VALDYMO, FINANSAVIMO IR TEISINIŲ
SANTYKIŲ PERTVARKYMO MODELIAI**

**EKSPERIMENTINĖS PLĖTROS STUDIJA
2018**

Vadovė Rasa MELNIKIENĖ

Vykdytojai : Rasa MELNIKIENĖ, Danutė JUŠKEVIČIENĖ, Irena KRIŠČIUKAITIENĖ,
Gediminas KULIEŠIS, Algis KVARACIEJUS, Virginia NAMIOTKO,
Laura PAŠKEVIČIENĖ, Vilimantas VAIČIUKYNAS

TURINYS

SANTRUMPOS	4
ĮVADAS.....	5
1. METODINĖS MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO MODELIŲ PERTVARKYMO KŪRIMO PRIELAIDOS.....	6
1.1. Melioracijos statinių valdymo ypatybės kai kuriose užsienio šalyse.....	6
1.1.1. LENKIJOS PATIRTIS MELIORACIJOS SRITYJE	6
1.1.2. ESTIJOS PATIRTIS MELIORACIJOS SRITYJE	11
1.1.3. VOKIETIJOS PATIRTIS MELIORACIJOS SRITYJE	18
1.2. Modelių kūrimo teisinės galimybės.....	23
1.2.1. MELIORACIJOS STATINIŲ KATEGORIJŲ IR JŲ DAIKTINĖS TEISĖS REŽIMO SUREGULIAVIMO POREIKIS	23
1.2.2. MELIORACIJOS STATINIŲ IR SISTEMŲ VALSTYBINĖS NUOSAVYBĖS PAKĖITIMO APRIBOJIMAI.....	25
1.2.3. PRIVATIEMS SUBJEKTAMS PERDUODAMŲ MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO GALIMYBĖS	27
1.2.4. SAVIVALDYBĖS NUOSAVYBĖN PERDUODAMŲ STATINIŲ VALDYMAS	30
1.2.5. MELIORACIJOS OBJEKTŲ PERDAVIMO MELIORACIJOS SISTEMOMIS, KAIP NUOSAVYBĖS OBJEKTAIS, GALIMYBĖS ..	33
1.2.6. SAVIVALDYBĖMS PERDUOTŲ MELIORACIJOS SISTEMŲ VALDYMAS	37
1.2.7. VALSTYBINĖ MELIORACIJOS PRIEŽIŪRA.....	37
2. NAUJI MELIORACIJOS SISTEMOS FUNKCIONAVIMO FINANSAVIMO PRINCIPAI	38
2.1. Melioracijos statinių finansavimo alternatyvos, dalyvaujant naudos gavėjams.....	38
2.2. Melioracijos finansavimo fondas.....	42
3. MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO PERTVARKYMO MODELIAVIMAS... 	47
3.1. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo kriterijai ir loginė seka ..	47
3.2. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo darbai	53
3.2.1. MELIORACIJOS STATINIAMS NEPRISKIRTŲ STATINIŲ IDENTIFIKAVIMAS IR PRISKYRIMAS KITOMS INSTITUCIJOMS PAGAL FUNKCINĘ PASKIRTĮ	53
3.2.2. MELIORACIJOS STATINIŲ APSKAITOS PERTVARKYMAS MELIORACIJOS SISTEMOMIS IR BASEINAIŠ	55
3.2.3. MELIORACIJOS SISTEMŲ NAUDOTOJŲ PAGAL EKONOMINES VEIKLAS IR VALSTYBĖS FUNKCIJAS IDENTIFIKAVIMAS ..	56
3.2.4. DVIGUBO REGULIAVIMO MELIORACIJOS STATINIŲ IDENTIFIKAVIMAS	58
3.3. Melioracijos sistemų valdymo pertvarkos modelių identifikavimas... 	59
3.3.1. MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO PERTVARKYMO MODELIS, KAI MELIORACIJOS STATINIAI PERDUODAMI ŽEMĖS SAVININKŲ NUOSAVYBĖN (I MODELIS)	60
3.3.2. MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO PERTVARKYMO MODELIS, KAI MELIORACIJOS STATINIAI PERDUODAMI BENDRAJAI DALINEI NUOSAVYBEI (II MODELIS)	67
3.3.3. MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO PERTVARKYMO MODELIS, KAI MELIORACIJOS STATINIAI PERDUODAMI SAVIVALDYBIŲ NUOSAVYBĖN (III MODELIS).....	73
3.3.4. MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO PERTVARKYMO MODELIŲ EKSPERTINIS VERTINIMAS APKLAUSOS METODU ..	79

APIBENDRINIMAS.....	82
LITERATŪROS SARAŠAS.....	86
1 PRIEDAS	88
2 PRIEDAS	89
3 PRIEDAS	93
4 PRIEDAS	102

SANTRUMPOS

BVP – bendrasis vidaus produktas

BŽŪP – bendroji žemės ūkio produkcija

CK – Civilinis kodeksas

ES – Europos Sąjunga

HELCOM – Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija

HTS – hidrotechnikos statiniai

MSNA – Melioracijos sistemų naudotojų asociacija

NMA – Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos

KPP – Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programa

LR – Lietuvos Respublika

SSGG – stiprybės ir silpnybės, galimybės ir grėsmės

ŪADT – Ūkių apskaitos duomenų tinklas

VŽF – VĮ Valstybės žemės fondas

ŽMI – Lietuvos Respublikos žemės mokesčio įstatymas

ŽŪB – žemės ūkio bendrovės

ŽŪM – Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija

ŽŪN – žemės ūkio naudmenos

ŽŪD – Žemės ūkio ministerijos įgaliotas registro vykdytojas

IVADAS

Melioracijos statiniai teikia naudą žemdirbiams, kaimo gyventojams ir visai visuomenei. Jie atlieka labai daug svarbių funkcijų – padeda saugoti gamtos išteklius bei išvengti potvynių, sudaro galimybę gauti didesnę derlių ir pan. Keičiantis klimatui ir didėjant nuostolius žemės ūkio produktų gamintojams atnešančių hidrometeorologinių reiškinių, tokių kaip liūtys, sausros ir pan., skaičiui, šių įrenginių reikšmė dar labiau didėja. Todėl ypač svarbu tampa melioracijos statinius tinkamai eksploatuoti. Dauguma statinių nebuvo pakankamai prižiūrimi ilgą laiką, ir reikalingos palyginti didelės investicijos, kad jie visiškai funkcionuotų. Atsižvelgiant į nepakankamą biudžetą ir potencialą padidinti papildomus finansinius išteklius, susiduriama su dideliais iššūkiais. Neišvengiamas sausinimo sistemų nusidėvėjimas, aplinkos reglamentai dėl taršos iš intensyvaus naudojimo žemės ūkio sklypų verčia suinteresuotuosius melioracija ieškoti finansavimo šaltinių ir naudoti sausinimo sistemų rekonstravimui naujas technologijas, inovacinius sprendimus.

Tyrimo tikslas. Parengti melioracijos statinių racionalesnio valdymo, finansavimo ir teisinių santykių pertvarkymo modelius ir išanalizuoti jų taikymo galimybes.

Tyrimo metodika. Studija buvo rengiama, taikant mokslinės literatūros analizės metodus: mokslinių teiginių ir empirinių tyrimų rezultatų sisteminimą, palyginimą bei apibendrinimą. Be to, atliekant empirinį tyrimą, buvo taikyti duomenų analizės, palyginimo ir apibendrinimo metodai. Šių metodų derinimas leido holistiškai pažvelgti į problemą.

Pagrindiniai atliekamo tyrimo *duomenų šaltiniai* buvo įvairių tyrėjų moksliniai straipsniai, mokslinės studijos, monografijos. Pagrindiniai duomenų šaltiniai – Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas, Ūkių apskaitos duomenų tinklas (ŪADT), Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras. Nagrinėjant užsienio šalių patirtį ir Lietuvos situaciją melioracijos klausimais, taip pat naudoti teisiniai dokumentai: įstatymai, nutarimai, taisyklės ir mokslinė literatūra. Svarbus dėmesys skirtas Septynioliktosios Lietuvos Respublikos (LR) Vyriausybės programos įgyvendinimo plano nuostatai dėl melioracijos pertvarkos.

Rengiant melioracijos statinių racionalesnio valdymo, finansavimo ir teisinių santykių pertvarkymo modelius, buvo išanalizuota LR valstybės kontrolės ataskaita „Valstybei priklausančio melioracijos turto priežiūra“ ir atsižvelgta į pastabas bei siūlymus.

Studijoje išanalizuotos melioracijos statinių valdymo ypatybės Lenkijoje, Estijoje ir Vokietijoje, išnagrinėtos modelių kūrimo teisinės galimybės, atskleistos melioracijos statinių finansavimo alternatyvos, dalyvaujant naudos gavėjams, pristatytas melioracijos finansavimo fondas, pasiūlyti trys melioracijos sistemų valdymo pertvarkos modeliai, atlikta kiekvieno pasiūlyto modelio stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizė, pateikta lyginamoji jų analizė.

Darbas parengtas LR žemės ūkio ministerijos (ŽŪM) užsakymu pagal „Žemės ūkio, maisto ūkio, kaimo raidos plėtros“ programą.

1. METODINĖS MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO MODELIŲ PERTVARKYMO KŪRIMO PRIELAIDOS

1.1. Melioracijos statinių valdymo ypatybės kai kuriose užsienio šalyse

Tyrinėtos ES šalyse (Lenkijoje, Estijoje, Vokietijoje) melioracijos statinių priežiūra ir remontas atliekamas pagal žemės savininkų prašymus, dažniausiai kooperacijos pagrindais ir profesionalių bendrovių jėgomis. Melioracijos statiniai atskiros vertės neturi, nes sausinamo įrenginių naudojimas padidina pačios žemės vertę. Melioracijos priežiūra ir remontas dažniausiai vykdoma savivaldos lygmeniu.

1.1.1. Lenkijos patirtis melioracijos srityje

Lenkijoje melioruota žemė sudaro 6421,7 tūkst. ha, arba 40 proc. visų žemės ūkio naudmenų (ŽŪN). Valstybės biudžeto lėšos tenkina tik 20 proc. finansavimo poreikio, o poreikis siekia 800 mln. PLN per metus. Vandentvarkai skirtų finansinių išteklių dalis sudaro 0,2 proc. nuo BVP (2000–2011). Dėl šios priežasties melioracijos statiniams skirtos lėšos, ypač žemės gerinimui, daugiausia skiriamos iš ES programų.

Teisiniai melioracijos valdymo aspektai. Lenkijoje melioracijos statinių nuosavybės teisė ir valdymas yra reguliuojami Vandentvarkos įstatymo nuostatomis, reguliuojančiomis vandens telkinių ir žemės, kurioje jie yra, nuosavybės teisę, įskaitant susijusio valstybės turto valdymą. Vandentvarkos valdymas yra grindžiamas viešųjų interesų apsaugos principu ir viešojo administravimo subjektų, vandens naudotojų ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo, siekiant socialinių tikslų, principais.

Vandentvarkos įstatymo normos yra taikomos vandentvarkos valdytojams, kuriems priskiriami savininkai nuosavybės ar valdymo teise ir nuolatiniai naudotojai ar naudotojai ilgalaikės nuomos pagrindais.

Melioracijos santykių reguliavimas remiasi vandens naudojimo santykių reguliavimu, siekiant pagerinti dirvožemį, jo gamybos pajėgumus, palengvinti žemės kultivavimą ir apsaugoti žemės ūkio paskirties žemes nuo potvynių.

Melioracijos įrenginiai pagal funkcijas ir technines savybes yra skirstomi į pagrindinius ir specialiuosius. Pagrindiniams melioracijos įrenginiams priskiriami grioviai su jiems priklausančiais statiniais, užtvankos, vandens pralaidos, rinktuvai ir uždari vamzdynai, didesnio nei 0,6 m skersmens, vandens pumpavimo stotys, išskyrus slėgines stotis. Specialiesiems (smulkiesiems) melioracijos įrenginiams priskiriami melioracijos grioviai kartu su juose esančiais melioracine įranga, drenažo sistemos, uždari vamzdynai, mažesnio nei 0,6 m skersmens, slėginės pumpavimo stotys ir sistemos, pylimai drėkinamosiose teritorijose. Nuostatos dėl melioracijos įrenginių taip pat taikomos keliams, skirtiems prieigai prie sausinamų teritorijų ir pagrindinių melioracijos įrenginių jų aptarnavimui.

Pagrindiniai melioracijos įrenginiai priklauso valstybei ir yra tvarkomi bei išlaikomi valstybės biudžeto išlaidomis. Pagrindinius melioracijos įrenginius gali tvarkyti ir kiti fiziniai ir juridiniai asmenys savo išlaidomis, jas visiškai ar iš dalies finansuojant Europos Bendrijos ar nacionalinių viešųjų fondų ar savivaldybių lėšomis. Vandentvarkos įstatymas tiesiogiai nereglamentuoja, kam priklauso specialieji (smulkieji) melioracijos įrenginiai, nustatydamas, kad jie tvarkomi žemės savininkų lėšomis. Ši Vandentvarkos įstatymo norma aiškinama kartu su Lenkijos Civilinio Kodekso nuostatomis, kad jei įstatymai nenustato kitaip, statiniai ir įrenginiai, nuolatini susiję su žemės sklypu, yra laikomi esminėmis jo dalimis, o nekilnojamojo daikto nuosavybės teisė apima ir kilnojamųjų daiktų, sudarančių nekilnojamojo daikto neatsiejamą dalį, nuosavybės teisę.

Specialieji įrenginiai gali būti išlaikomi valstybės biudžeto lėšomis, šias išlaidas dengiant iš į valstybės išdą surenkamų melioracijos rinkliavų iš suinteresuotų žemės savininkų ir numatytų viešųjų fondų lėšų.

Melioracijos įrenginių tvarkymo finansavimo ir melioracijos priežiūros bei jos finansavimo pareigos taikomos tik žemės savininkams, kurie iš melioracijos įrenginių gauna naudą, toliau įstatyme vadinamiems suinteresuotais žemės savininkais. Taigi ne kiekvienas žemės savininkas, kurio žemėje yra melioracijos įrenginiai, yra laikomas suinteresuotu žemės savininku.

Kompensacines melioracijos rinkliavas dėl valstybės finansuoto specialiųjų melioracijos įrenginių tvarkymo į valstybės išdą privalo mokėti suinteresuoti žemės savininkai. Melioracijos įrenginių priežiūra priskiriama suinteresuotiems žemės savininkams, o jei juos naudoja vandentvarkos partnerystės bendrovė – šiai bendrovei. Jei ši pareiga nevykdoma, institucija, kompetentinga išduoti leidimą, savo sprendimu nustato šią pareigą proporcingai suinteresuoto žemės savininko gaunamai naudai, detalizuodama šios pareigos vykdymo sąlygas ir terminus. Ši nuostata Lenkijos administracinių teismų praktikoje aiškinama kaip kurianti šių administracinių institucijų pareigą tinkamomis procedūromis surinktais įrodymais nustatyti ir pagrįsti faktinę naudą ir konkretų jos proporcingai naudos gavėjui tenkantį dydį.

Vandentvarkos tvarkymui Lenkijoje yra steigiamos vandentvarkos tvarkytojų partnerystės bendrijos (lenk. *spółki wodne*) (toliau – vandentvarkos bendrovės) ir polderių sąjungos (lenk. *związki wodowe*), kaip ne pelno organizacijos, kurių veiklos tikslai yra įstatymu apibrėžti vandentvarkos tikslai.

Vandentvarkos bendrovė yra ribotos atsakomybės juridinis asmuo, už prievoles atsakanti visu savo turtu, tačiau bendrovės nariai už bendrovės prievoles savo asmeniniu turtu neatsako. Jei bendrovės, eksploatuojančios melioracijos įrenginius, nustatyti nario įnašai ir kiti mokėjimai nėra pakankami pasiekti bendrovės prisiimtus įstatyminius tikslus, numatytus atitinkamais metais, apskrities valdytojas gali siūlyti bendrovės organams padidinti jų dydį. Jei bendrovė, eksploatuojanti minėtus įrenginius, įrengtus naudojantis viešaisiais fondais, nepaisant šio sprendimo, nepadidina įnašų dydžio, jį gali padidinti apskrities valdytojas savo sprendimu.

Jei fiziniai ar juridiniai asmenys, ar asmenys, neturintys juridinio asmens statuso, nesantys bendrovės nariais, gauna naudos iš bendrovės eksploatuojamų įrenginių ar yra

atsakingi už vandens išteklių, kuriems tvarkyti įsteigta minėta bendrovė, taršos šaltinius, jie privalo prisidėti prie bendrovės veiklos finansavimo apskrities valdytojo nustatytu būdu ir mokėjimų dydžiu.

Vandentvarkos bendrovių veiklą prižiūri ir kontroliuoja apskrities valdytojas, kuriam turi būti pateikiami bendrovės valdymo organų sprendimai. Jei šie sprendimai prieštarauja įstatymams, jie yra negaliojantys nuo atitinkamo apskrities valdytojo sprendimo priėmimo dienos, kuris turi būti priimtas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo bendrovės sprendimo jam pateikimo; šio sprendimo vertinimo procedūrų metu apskrities valdytojas taip pat gali sustabdyti jo galiojimą. Apskrities valdytojo sprendimas gali būti skundžiamas pastarajam, prašant administracinės peržiūros, o po to – administraciniam teismui. Vandentvarkos bendrovei pakartotinai pažeidus veiklos sąlygas, apskrities valdytojas gali atšaukti bendrovės valdybą ir paskirti jai veiklos administratorių, kuris per 3 mėnesius privalo sušaukti bendrovės narių susirinkimą, siekiant paskirti naują valdybą, o jei susirinkimas nepaskiria naujos valdybos, perimti bendrovės valdymą ne ilgesniam kaip vieneri metai laikotarpiui. Šiam terminui praėjus ir nepaskyrus naujos valdybos, taip pat kitais Vandentvarkos įstatyme nustatytais atvejais apskrities valdytojas gali savo sprendimu likviduoti bendrovę.

2017 m. liepos 20 d. buvo priimta nauja Vandentvarkos įstatymo redakcija, kuria buvo pakeista vandentvarkos leidimų sistema, vandentvarkos rinkliavų sistema ir vandentvarkos, įskaitant, melioracijos valdymo administracinė struktūra, ją iš esmės centralizuojant, Nacionalinės vandentvarkos valdymo tarybos ir regioninių jos departamentų funkcijas pavedant naujai institucijai – valstybės bendrovei „Lenkijos vandenys“ (toliau – Lenkijos vandenys) ir atsakingoms ministerijoms bei Ministrų Tarybai. Ministerija, atsakinga už vandentvarkos valdymą, skiria ir atšaukia Lenkijos vandentvarkos vadovą. Tokių pakeitimų priežastys buvo nevienodas, nepakankamas ir neefektyvus administravimo tikslų įgyvendinimas, su vandentvarka susijusioms rinkliavoms esant nustatomoms skirtingose vaivadijose, veikiamas ir politinių faktorių, kadangi vandentvarkos rinkliavų klausimai yra vieni iš esminių vietos valdžios rinkimuose.

Vandentvarkos išteklių valdymo instrumentai yra vandentvarkos valdymo sutikimai, vandentvarkos paslaugų rinkliavos, vandentvarkos valdymo kontrolė, vandentvarkos valdymo informacinė sistema. Upių baseinų, vandens regionų ir pabaseinių nustatymo principus nustato ir minėtoje informacinėje sistemoje įtvirtina Lenkijos vandenys. Vandens pabaseinius pagal šalies hidrografinį suskirstymą konkrečiai nustato ir vandens regionams priskiria Ministrų Taryba.

Melioracijos įrenginiai pagal naują Vandentvarkos įstatymo redakciją nebeskirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Melioracijos griovių (lenk. *rowy*) kartu su jiems priklausančiais melioracijos statiniais, drenažo įrenginių (sistemos), uždarų melioracijos vamzdynų, nepriklausomai nuo jų diametro, agrokultūrinėms reikmėms naudojamų vandens pumpavimo stočių, žuvų tvenkinių, drėkinamųjų teritorijų pylimų ir slėginių irigacinių sistemų, jei kiekvienas iš šių įrenginių tarnauja melioracijos tikslams, tvarkymas priskiriamas žemės valdytojų atsakomybei, jų tvarkymo išlaidas dengiant iš viešųjų fondų lėšų, surenkamų iš minėtų įrenginių naudos gavėjų (suinteresuotų žemės valdytojų) melioracijos rinkliavų (investicinių rinkliavų naujasis

įstatymas nebenumato). Vandens įrenginiai, kurie nepriskiriami melioracijos įrenginiams (į kurių kategoriją patektų dalis anksčiau pagrindiniams priskirtų melioracijos įrenginių, tokių, kaip užtvankos), taip pat gali būti finansuojami iš privačių fizinių ir juridinių asmenų lėšų ir viešųjų fondų lėšų. Konkrečios jų finansavimo formos Vandentvarkos įstatymas neapibrėžia (tam gali būti taikomos įvairios investicinės schemos, įskaitant viešąją ir privačią partnerystę), tačiau sprendimą dėl anksčiau minėto viešojo finansavimo pagal vandens įrenginio savininko prašymą (melioracijos įrenginių atveju pakanka 75 proc. drenuojamos žemės valdytojų prašymo) yra įgaliojti priimti Lenkijos vandenys konkrečios vaivadijos vaivados pritarimu.

Finansiniai melioracijos valdymo aspektai. Melioracijos projektai Lenkijoje yra finansuojami iš kelių šaltinių:

- valstybės biudžeto,
- vaivadijų (apskričių) ir pavietų (savivaldybių) biudžetų,
- melioracijos naudos gavėjų (ūkininkų ir kitų ūkio subjektų įmokų),
- lengvatinių paskolų, suteiktų iš specialių fondų ir aplinkosaugos lėšų,
- komercinių bankų paskolų,
- ES paramos, užsienio šalių pagalbos lėšų.

Kaip buvo minėta, Lenkijos vandentvarkos ir melioracijos sistemoje svarbų vaidmenį vaidina melioracijos ir vandentvarkos sistemų naudotojų savanoriški junginiai, šalies gyventojų vadinama „vandentvarkos savivalda“. Lietuvai gerosios praktikos pavyzdžiu galėtų pasitarnauti Punsco valsčiuje veikiančios vandentvarkos bendrovės „Šešupė“ valdymas ir finansavimas. Vandentvarkos bendrovė „Šešupė“ (toliau – Bendrovė) įsteigta 1981 m. Joje yra 596 nariai, gyvenantys 32 kaimuose. Bendrovės veikla apima visų valsčiaus teritorijoje esančių ūkininkų 2601 ha žemės plotą, 1669 ha iš jų įrengtas drenažas, 932 ha – numelioruoti grioviai. Prižiūrima 356,8 km griovių ir 500 vnt. įvairių kitų melioracijos statinių.

Bendrovės veiklos tikslai yra smulkiųjų melioracijos statinių statyba, priežiūra, remontas, konservavimas, kiti dirvožemio produktyvumą didinantys darbai melioruotuose plotuose. Bendrovė, siekdama savo tikslų, vadovaujasi tvarios plėtros ir geros ekologinės būklės išlaikymo principais. Bendrovė, vykdydama užduotis, siekia ekonominės naudos, bendradarbiauja su rangovais, kitiems subjektams darbus atlieka pagal Viešųjų pirkimų įstatymo nustatytas taisykles, užtikrina darbų kokybės priežiūrą ir kontrolę.

Bendrovės veikla finansuojama iš tokių šaltinių:

1. Narių ir fizinių bei juridinių asmenų, kurie nėra bendrovės nariai, įnašų ir kitų įmokų;
2. Turto pajamų ir iš ūkinės veiklos gauto grynojo pelno;
3. Valstybės ir savivaldybių pagalbos.

Bendrovės nariai yra fiziniai asmenys, kurių turimus žemės plotus apima Bendrovės veikla. Bendrovės įstatai numato galimybę nariais priimti juridinius asmenis,

tačiau valsčiaus teritorijoje nėra žemės ūkio srityje veikiančių ir melioruotą žemės ūkio paskirties žemę naudojančių juridinių asmenų. Naujas narys įtraukiamas Bendrovės valdybos nutarimu. Keičiantis žemės savininkui, nario teises ir pareigas perima naujas savininkas.

Bendrovės narys turi teisę dalyvauti posėdžiuose, susijusiuose su delegatų rinkimu į visuotinį delegatų susirinkimą, dalyvauti visuotiniame delegatų susirinkime ir teikti siūlymus, naudotis įranga, mašinomis ir kitu bendrovės turtu, pateikdamas paraiškas ir reikalavimus Bendrovės organams ir turi teisę kitomis Bendrovės įstatuose numatytomis teisėmis.

Bendrovės narys privalo laikytis bendrovės įstatų, nutarimų bei būtinų nurodymų, mokėti įmokas, bendradarbiauti su Bendrovės organais, informuoti apie parduodamą, įsigyjamą arba perimtą melioruotą žemę, dalyvauti organų rengiamuose susitikimuose, leisti atlikti jo žemėje su melioracijos statiniais susijusius darbus.

Bendrovės organai yra: delegatų visuotinis susirinkimas, valdyba ir revizijos komisija.

Delegatų visuotinis susirinkimas tvirtina būtinųjų darbų ir finansinį planus, nustato įmokų sumą, taip pat kriterijus, pagal kuriuos nustatoma nauda (darbų, paslaugų apimtys ir pan.), kurią nariai gauna iš Bendrovės veiklos, formuoja valdybą ir revizijos komisiją, nustato šių organų narių atlygius, tvirtina metinę finansinę atskaitomybę, priima sprendimus kitais įstatuose numatytais klausimais. Bendrovėje renkami 32 delegatai, po vieną iš kiekvieno Punsco valsčiaus kaimo.

Bendrovės valdyba renkama 5 metams iš 5 asmenų. Ji organizuoja darbus, duotis organizuoja ir prižiūri darbų atlikimą bei tinkamą bendrovės įrangos priežiūrą, įmokų iš bendrovės narių surinkimą ir išmokų vykdymą, bendradarbiauja su rangovu dėl bendrovėje atliktų darbų ir dalyvaudama darbų priėmimo, sudarant ir nutraukiant darbo sutartis bei prižiūrint bendrovės darbuotojų veiklą, rengia darbo ir finansinius planus, atlieka kitas įstatuose numatytas funkcijas.

Pastaruosius penkerius metus Bendrovės narių įnašai yra tokie patys. Už 1 ha drenuoto žemės ploto ir 1 km griovio mokamas 45 Zlotų dydžio įnašas. 2017 m. į biudžetą numatyta surinkti 117 tūkst. Zlotų nario mokesčio sumą ir gauti 20 tūkst. Zlotų savivaldybės subsidiją. Šios sumos pakanka patvirtintai metinei darbų programai įvykdyti.

Melioracijos grioviai valomi paeiliui ne rečiau kaip kas ketveri metai; kasmet – apie 100 km. Krūmus valomuose grioviuose pagal visuotinio susirinkimo nutarimą iškerta patys ūkininkai. Tai laikoma natūriniu indėliu į Bendrovės veiklą. Visi grioviai kasmet šienaujami. Į programą įtraukiamas drenažo remontas, šulinių, pralaidų, kitų statinių tvarkymas pagal poreikį ir siekiant proporcingai įnašams teikti naudą Bendrovės nariams. Iš Bendrovės lėšų likviduojamos drenažo avarijos, įvairūs kiti gedimai pagal narių paraiškas esant reikalui. Programoje nenumatytų darbų pvz., drenažo vamzdžių keitimas ir pan.) išlaidas nariai apmoka papildomai pagal nariams patvirtintus įkainius. Ne Bendrovės nariams už atliktus darbus sumokama rinkos kainomis, kurios 20 proc. didesnės, nei teikiant paslaugas nariams.

Bendrovė melioracijos statinių priežiūrai naudoja nuosavą turtą: ekskavatorių, transporto priemonę, esant reikalui nuomoja įrangą, patalpas. Melioracijos statinių remontui įsigyja drenažo vamzdžius, įvairias konstrukcijas ir medžiagas, kad įvykus gedimams juos galėtų šalinti nedelsiant.

Per daugelį veiklos metų susiklostė narių informavimo, susirinkimų sušaukimo praktika. Susiklostė dalykiniai santykiai su ne Bendrovės narių nusaustos žemės plotų savininkais ar naudotojais, pvz., valstybinio miško valdytojais, kurių teritorijoje esantys grioviai periodiškai išvalomi Bendrovės technika prieš tai miškininkams iškirtus krūmus.

Bendrovėje dirba 3 darbininkai, 0,5 etato skirta vadovui ir 0,2 etato – buhalteriiui. Nustatytas atlygis mokamas valdybos pirmininkui, jam atlyginamos asmeninės transporto priemonės naudojimo Bendrovės reikalams išlaidos.

1.1.2. Estijos patirtis melioracijos srityje

Estijoje apie 55 proc., t.y. 531593 ha ŽŪN, nuo visų ŽŪN (975,000 ha) yra melioruotos. Kartu su miško ūkio žeme (723530 ha) melioruotos žemės naudmenų plotas – 1255123 ha (2018 m. sausio 1d.). Laistomų ir dviejų krypčių hidrologinio reguliavimo žemių plotai (atitinkamai 81 ir 3625 ha) palyginti nedideli, ir tai rodo, kad šios melioracijos sistemos Estijoje – nepopuliarios. Drenažo sistemų nusidėvėjimas – 83 proc. (melioracijos statiniai – senesni nei 30 m.). Jų plotas – 60–400 ha (yra atvejų, kai jis priklauso keliems savininkams). Apie 60–70 proc. žemės nuomojama, tad kyla problema dėl to, kad žemės nuomotojai nesuinteresuoti ilgalaikėmis investicijomis.

Teisiniai melioracijos valdymo aspektai. 2003 m. Melioracijos įstatymu melioracijos sistemos valdymas buvo organizuojamas pavedant vykdymą ar priežiūrą kooperatyvams, steigiamus pagal Ne pelno asociacijų įstatymą. Tokių asociacijų steigėjais gali būti nekilnojamojo turto savininkai, kurie nuosavybės teise valdo daugiau nei vieną trečdalį teritorijos, kurioje yra melioracijos sistema ar kuriems nuosavybės teise priklauso daugiau nei vienas trečdalis bendro naudojimo griovio ilgio šioje teritorijoje. Asociacijos veiklos teritorija apibrėžiama jos įstatuose, tačiau apima ne mažiau kaip vienos melioracijos sistemos teritoriją.

Pažymėtina, kad ne pelno siekiančios asociacijos Estijoje yra savanorišku dalyvavimu grindžiamos organizacijos (susivienijimai), tačiau yra išimtis, kad dėl konkrečių jų rūšių steigimo ir veiklos gali nustatyti kiti įstatymai. Melioracijos įstatymu nustatyta išimtis iš savanoriško vienijimosi principo, nustatant, kad privalomais asociacijos nariais yra nekilnojamojo turto, esančio asociacijos veiklos teritorijoje ir kuriame yra melioracijos sistema, savininkai, kurių narystė atsiranda asociacijai įgijus civilinę teisumą, nepriklausomai nuo jų valios balsuojant už ar prieš asociacijos steigimą. Privalomas narys gali įgalioti asociacijos nario teises ir pareigas įgyvendinti žemės sklypo užstatymo teisę turintį asmenį, uzufruktorių, nuomotoją ar kitą teisėtą žemės sklypo valdytoją. Žemės sklypo nuosavybės teisės perleidimo ir paveldėjimo atvejais naujas įgijėjas tampa asociacijos nariu nuo nuosavybės teisės perdavimo ar palikimo priėmimo dienos, o ankstesnio savininko narystė nuo to pat momento

pasibaigia.

Valstybė melioracijos asociacijoje dalyvauja tik privalomo nario teisėmis. Valstybės nario teisių įgyvendinimą ir jos atstovavimą reglamentavo Valstybės turto įstatymas, tačiau 2017 m. Melioracijos įstatymo pakeitimais, įsigaliosiančiais nuo 2018 m. sausio 1 d., šios nuostatos įtvirtintos tiesiogiai Melioracijos įstatyme. Pagal Valstybės turto įstatymą melioracijos asociacijos steigėjo ir nario teises valstybės vardu įgyvendino Savivaldybės administracija arba ministerija, ar jos įgaliotas pavaldus viešojo administravimo subjektas, jei žemės, kurioje yra melioracijos sistema, administratorius yra viena ministerija. Pagal Melioracijos įstatymo pakeitimus nuo 2018 m. sausio 1 d. steigėjo ir nario teises tokioje asociacijoje įgyvendina didesnę dalį žemės, kurioje yra melioracijos sistema, ar didesnę melioracijos griovio dalį administruojanti ministerija ar jos įgaliotas pavaldus viešojo administravimo subjektas.

Melioracijos tvarkymo darbus organizuoja:

1) žemės valdytojas. Valstybei nuosavybe priklausančiuose žemės sklypuose šio valdytojo kaip organizatoriaus teises ir pareigas melioracijos tvarkymo srityje įgyvendina valstybės turto administratorius ar kitas tinkamai įgaliotas asmuo.

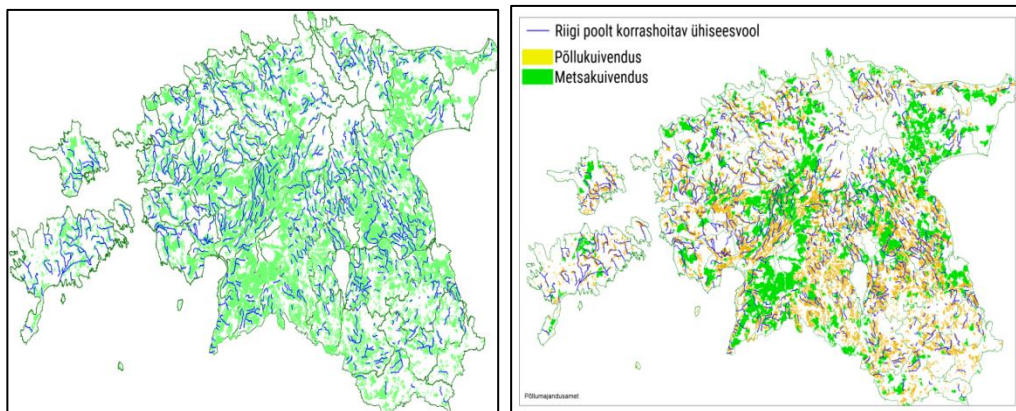
2) keli žemės valdytojai, turintys naudos iš bendrojo naudojimo melioracijos statinio pagal tarpusavyje sudarytą partnerystės sutartį arba per melioracijos asociaciją. Tokiais valdytojais laikomi asmenys, turintys nekilnojamojo turto, kuriame yra melioracijos sistema.

3) valstybė, vykdydama bendrojo naudojimo melioracijos statinio priežiūrą, nustato valstybės priežiūrinių melioracijos statinių sąrašą, į kurį įtraukiami melioracijos statiniai, dengiantys ne mažiau kaip 10 kv. km sausinimo teritoriją. Tokių melioracijos statinių tvarkymo darbai finansuojami iš valstybės biudžeto pagal ŽŪM valdomus finansavimo fondus.

Melioracijos sistemos einamosios priežiūros darbai apima bet kokius jos priežiūros darbus, išskyrus renovaciją. Šie darbai apima augmenijos ir kitokių kliūčių pašalinimą iš melioracijos griovių, melioracijos sistemos teritorijos ir joje esančių inžinerinių įrenginių, skirtų užtikrinti vandens pratekėjimą, priežiūros darbus.

Melioracijos sistemos renovacija apima jos susidėvėjusių ar neveikiančių dalių pakeitimą ar rekonstrukciją, melioracijos griovių restauravimą (atstatymą) iki originalios jų būklės ar tokią melioracijos sistemos dalių rekonstrukciją, kurią atlikus nevirsijami (nekeičiami) melioracijos sistemos bendrieji parametrai. Valstybės priežiūrimi bendrai naudojami melioracijos statiniai renovuojami pagal patvirtintus renovacijos planus, kurių rengimo ir turinio reikalavimus nustato atsakinga ministerija.

Finansiniai melioracijos valdymo aspektai. Estijoje valstybė finansuoja bendro naudojimo griovius, kurių yra 5438 km. 2017 ir 2018 m. tam buvo skiriama po 0,9 mln. Eur. 2017 m. 0,9 mln. Eur buvo skirta iš 2014–2020 Estijos KPP. Minėtos lėšos siekia tik apie pusę poreikio, nes faktiškai apskaičiuotas lėšų poreikis – 4 mln. Eur. Valstybė dažniausiai naudojamų griovių priežiūra siekia sukurti pakankamą reguliuojančių žemės gerinimo sistemų tinklo veikimą (1.1 pav.).

A

B

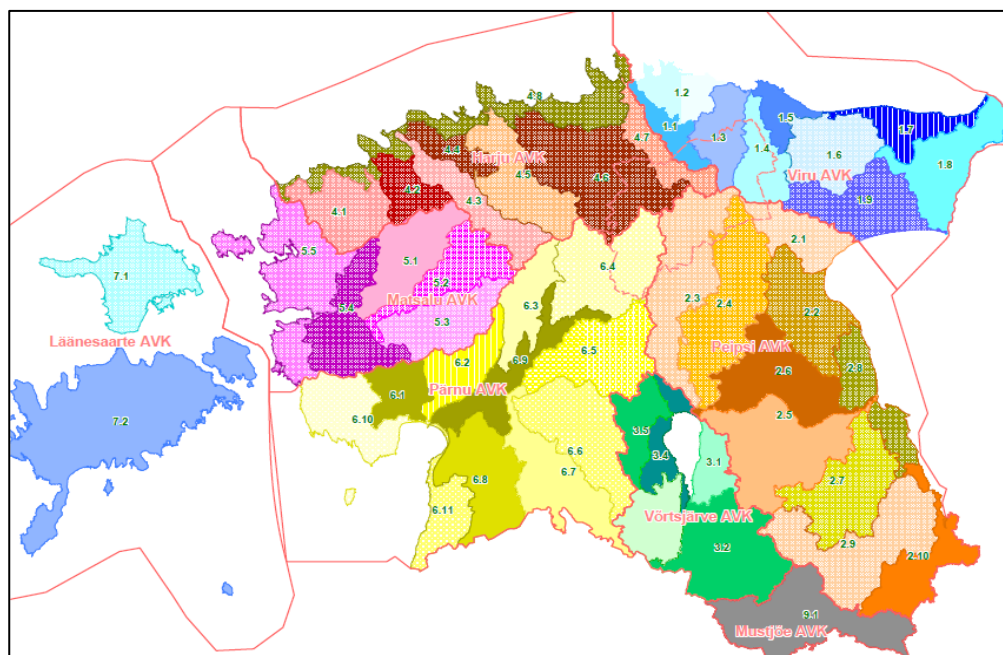
1.1 pav. Valstybės prižiūrimi melioruotos žemės plotai ir grioviai Estijoje

Šaltinis: Estijos Respublikos žemės ūkio taryba.

A paveiksle žalia spalva pavaizduotos Estijos ŽŪN ir mėlyna spalva parodyti bendro naudojimo grioviai, kuriuos finansuoja valstybė.

B paveiksle žalia spalva parodytas drenažas miško plote, geltona – drenažas ariamojoje žemėje. Mėlyna spalva pažymėti bendrai naudojami upių baseinai, kurie yra didesni nei 10 km² ir, kuriuos prižiūri valstybė. Šiuo tikslu numatytuose centruose planuojamos darbų apimtys, organizuojami pirkimai ir atliekami šiek tiek modernesni renovacijos darbai. Darbus prižiūri ekspertai iš Estijos apskričių centrų.

Estijoje didelis dėmesys skiriamas Žemės gerinimo priežiūros planui. Jis skirtas padėti reguliuoti ir planuoti žemėtvarkos priežiūros darbus bei susieti su aplinkosaugos priemonėmis. Žemės ūkio valdyba yra atsakinga už plano rengimą (vandens baseinų planai – regioniniai centrai, vandens baseinų planas – Žemės gerinimo departamentas), Vandens pabaseinių planai yra susieti su Aplinkos ministerijos sudarytais bendrais vandens tvarkymo planais. Kiekvienas baseinas yra papildomai suskirstytas į mažesnius pabaseinius (iš viso 51 apbaseinis), kurie padeda apibūdinti kiekvieną baseiną ir juose planuoti priežiūros darbus (1.2 pav.).

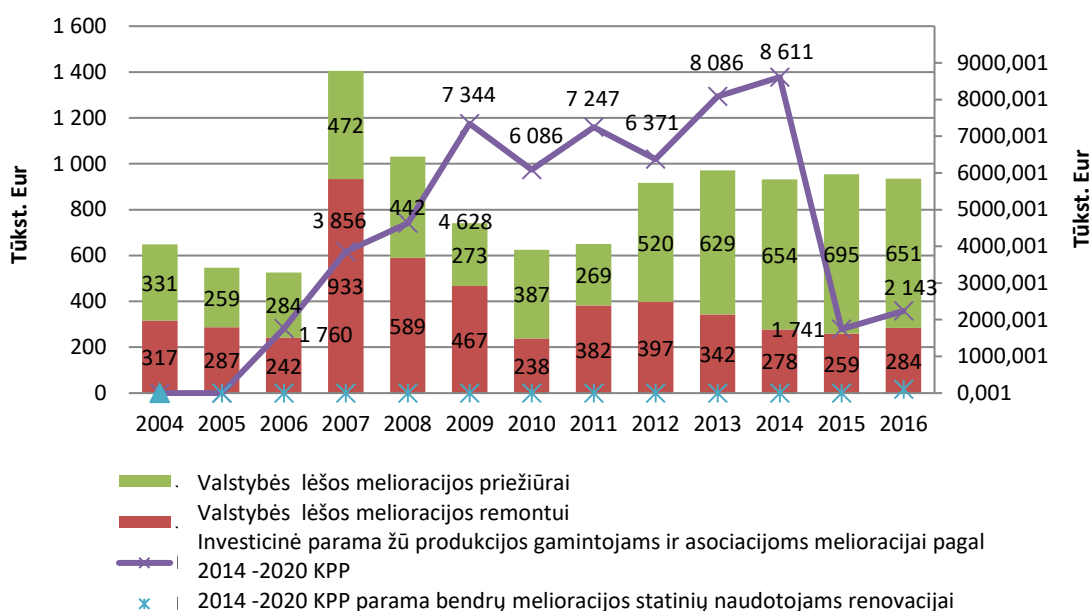

1.2 pav. Estijos melioracijos pabaseiniai

Šaltinis: Estijos Respublikos žemės ūkio taryba.

Melioracijos sistemos savininkas privalo atlikti būtinus darbus, siekdamas užtikrinti numatytus reikalavimus. Pažeidus žemės melioracijos sistemas, taikomos baudos. Kaip buvo minėta anksčiau, Estijos Respublikos Vyriausybė nustato bendrų melioracijos statinių naudotojų (pagrindinių griovių) sąrašą, kuriuos prižiūri valstybė. Sąraše gali būti įtraukti tik tie bendrų melioracijos statinių naudotojai, kurių baseino plotas yra ne mažesnis kaip 10 km². Jie yra finansuojami iš valstybės biudžeto lėšų, skirtų Kaimo reikalų ministerijai šiam tikslui, o nuo 2014 m. finansuojami iš ES fondo įgyvendinant KPP (4.3.1 priemonė).

Valstybės skirtos lėšos vadinamajai žemės gerinimo sistemai palaikyti 2012 m. buvo gana stabilios melioracijos statinių priežiūrai ir remontui, tačiau finansavimo apimtys investicijoms stabiliai išsilaikę iki 2014 m. žymiai sumažėjo 2015 ir 2016 m. (1.3 pav.).

1.3 pav. Žemės gerinimo sistemos priežiūros finansavimo šaltiniai

Šaltinis: Estijos Respublikos žemės ūkio taryba.

Lėšomis, skirtomis drenažo investicijoms pagal 2014–2020 m. KPP pagrindinai siekiama tobulinti melioracijos infrastruktūrą tam, kad didėtų žemės ūkio ir miško produktyvumas. Bendras biudžetas – 49 mln. Eur. 2014–2020 m. KPP numatytos dvi priemonės:

- 4.3.1. Parama valstybės lygmeniu. Bendrai naudojamų gavėjų, kurių baseinas yra ne mažesnis kaip 10 km², atnaujinimo parama. Gavėjas yra Žemės ūkio valdyba, o bendras biudžetas – 5,4 mln. EUR. Paramos intensyvumas yra 100 proc.
- 4.3.2. Parama verslininkams, dirbantiems žemės ūkio ir/ar privačios miškininkystės veikloje, jų pelno siekiančioms asociacijoms, žemės gerinimo kooperatyvams, kitoms ne pelno siekiančioms asociacijoms, susijusioms su drenažo sistemos statyba, rekonstrukcija ir renovacija. Biudžetas– 43,6 mln. Eur.
- Projekte kviečiama dalyvauti kartą per metus.

Paramos maksimalios sumos ir intensyvumas pateikiamas 1.1 lentelėje.

1.1 lentelė. 2014–2020 m. KPP 4.3.2 priemonės paramos dydžiai

Investicijos	Paramos intensyvumas, proc.	Maksimali paramos suma 7 m., tūkst. Eur
Aplinkos apsaugos priemonės	90	520
Reguliuojamo tinklo rekonstrukcija ir renovacija (grioviai ir drenažas)	80	
Drenažo sistemos rekonstrukcija	50	
Žemės ūkio paskirties žemės keliai	50;75	60
Miškų žemės keliai	75	

Šaltinis: Estijos Respublikos žemės ūkio taryba.

Aplinkos apsaugos priemonėmis siekiama užtikrinti, kad vanduo tekėtų iš drenažo tinklo arba į drėkinimo tinklą, ir turėtų kuo daugiau savaiminio valymo galimybių. Gaunantieji paramą reguliuojamo tinklo rekonstrukcijai ir renovacijai (grioviams ir drenažui) privalo užtikrinti dirvožemio vandens režimą, kuris būtų tinkamas augalininkystei bei turi siekti sumažinti taršą.

Pagrindiniai 2014–2020 m. KPP 4.3.1 priemonės reikalavimai: bendro melioracijos statinių naudojimo pareiškėjai privalo turėti ne mažiau kaip 200 ha žemės ūkio paskirties žemės; minėti pareiškėjai turi atlikti renovaciją pagal upių baseinų žemėtvarkos sistemų valdymo planus ir jų melioracijos statiniai turėtų būti neatnaujinti 5 m.

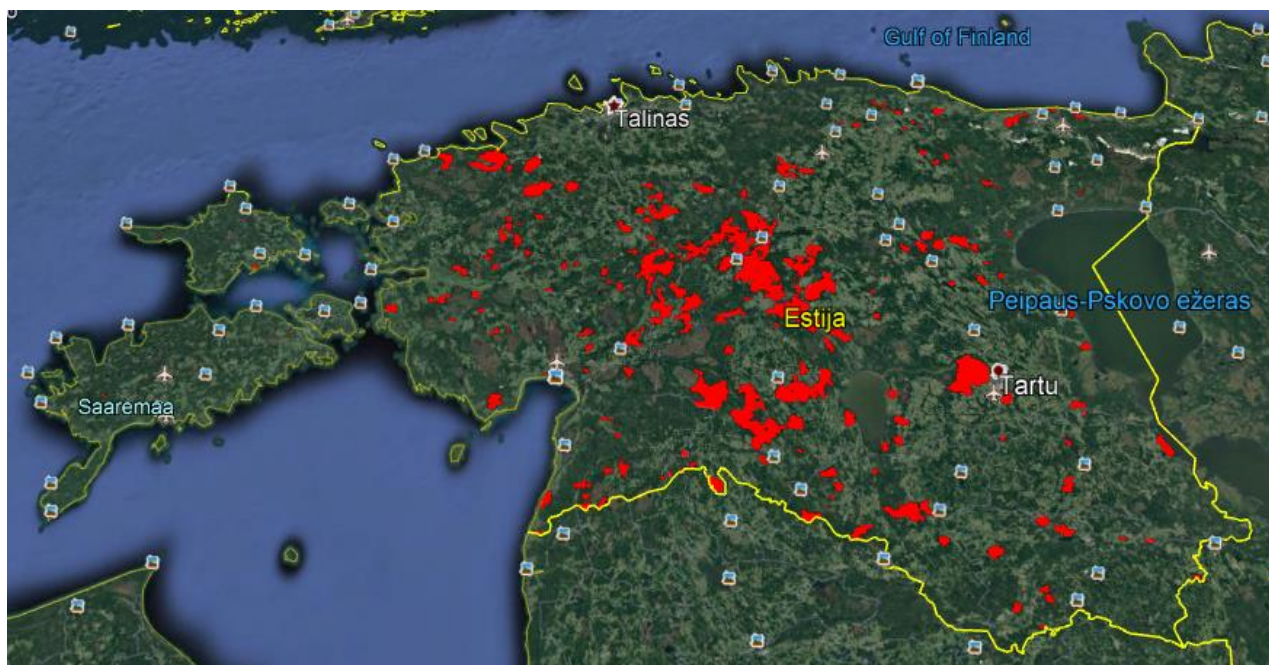
Pagrindiniai 2014–2020 m. KPP 4.3.2 priemonės reikalavimai: melioracijos statinių naudojimo pareiškėjai kreipiasi paramos pirmą kartą; investicijos prašomos grioviams; nuosavų lėšų dalis; drenažo sistemos įdiegimas atitinka aplinkosaugos tikslus, susijusius su reikalavimais tvenkiniams, šlapynėms, drenažui.

Melioracijos sistemų naudotojų asociacija (MSNA) melioracijos sistemų išsaugojimo išlaidos yra MSNA išlaidos. MSNA nariai moka metinį nario mokestį ir metinį įnašą, kurio dydis priklauso nuo MSNA nario melioruotos žemės:

- melioracijos sistemos dydžio, jeigu žemėje nėra bendro naudojimo griovio;
- bendro naudojimo griovio ilgio, jeigu žemėje nėra reguliuojamo tinklo;
- melioracijos sistemos teritorijos ir bendro naudojimo griovio ilgio, jeigu žemėje nėra reguliuojamo tinklo ir bendro naudojimo griovio.

Nario metinio įnašo apskaičiavimo metodika, laikas ir mokėjimo tvarka nustatomi MSNA įstatuose. MSNA nariams metinis įnašas nustatomas visuotiniame susirinkime pagal bendrus reikalavimus. Jeigu MSNA nario žemėje nėra melioracijos sistemos, metinis nario įnašas nustatomas visuotiniame susirinkime pagal metodiką, nustatytą įstatuose. MSNA narys nustatytą metinį nario įnašą sumoka pagal tvarką ir laiku, nustatytu įstatuose. Jeigu žemė perleidžiama, tokiu atveju, esant bankroto

procedūroms, asmuo įsigijęs žemę, apmoka nesumokėtus mokesčius melioracijos išsaugojimui. Įsigijęs žemę asmuo turi teisę išreikalauti lėšas iš buvusio savininko. Nustatant išlaidas metams, MSNA valdyba sudaro metinę programą. Metinės įmokos dydis ir apmokėjimo laikas MSNA nariams nustatomas visuotiniame susirinkime. Galima reikalauti ir išankstinio apmokėjimo. Žemės savininkui, pavėlavus apmokėti, valdyba gali reikalauti, pradedant nuo pirmo mėnesio, netesybas iki 0,07 proc. neapmokėtos sumos už kiekvieną pradelstą kalendorinę dieną. Įstatyme nustatyta atsakomybė ir griežtos piniginės baudos. Visuotiniame susirinkime kiekvienas MSNA narys turi vieną balsą. Priklausomai nuo to, kiek narys turi žemės sklypų, arba nuo melioracijos sistemos dydžio, esančio nario žemėje ir bendro naudojimo griovio ilgio, esančio jo žemėje, MSNA įstatuose galima numatyti kitą balsų kiekį. Vienas narys susirinkime gali turėti iki dviejų penktųjų balsų.

1.4 pav. MSNA išsidėstymas Estijoje

Šaltinis: Estijos Respublikos žemės ūkio taryba.

Iš viso Estijoje MSNA padengia apie 10 proc. Estijos melioruotų žemių. Išsamesnė MSNA atvejo studija rodo, kad ją sudaro 310 narių. Nario metinis įnašas priklauso nuo lėšų poreikio, apskaičiuoto drenažo remontui ir priežiūrai (vidutiniškai nustatytas 43,76 Eur/ha vidutinis metinis nario įnašas už melioruotos žemės ha) bei griovių tvarkymui. Be to, sumuojamos pastoviosios išlaidos, kurias sudaro valdymo, statinių saugojimo išlaidos ir kt. numatytos išlaidos. Tyrinėtos MSNA nariai pastoviosioms išlaidoms padengti moka metinį 5 Eur nario mokestį.

Estijos Parlamentui svarstyti pateiktame naujos redakcijos Melioracijos įstatymo projekte (prieiga per internetą: <https://www.riigikogu.ee/ru/deyatelnost/zakonoproekty/eelnou/6af3163f-701e-4544-8676-3e58ecf88a1f/Maaparandusseadus>) pateikiamos MSNA kaip atskiro

juridinio asmens rūšies teisinės nuostatos. Projekte pateikiamos nuostatos dėl valstybės institucijų paramos MSNA steigimui: veiklos teritorijos nustatymas, žemėlapių parengimas, steigiamos MSNA nekilnojamojo turto savininkų sąrašų sudarymas, pagalba organizuojant pasirengimo steigti MSNA susirinkimą ir kt.

1.1.3. Vokietijos patirtis melioracijos srityje

Tyrinėtoje Saksonijos – Anhalto žemėje valstybės lėšomis melioruotas plotas siekė apie 297 311 ha – tai sudarė apie 22 proc. visų federalinės žemės naudmenų. Melioracijos statinių nuosavybė buvo perleista atitinkamų žemės plotų savininkams. Saksonijos – Anhalto žemės ūkio ministerijos duomenimis, melioracijos projektai (nauji projektai bei senų statinių atstatymas) valstybės lėšomis nevykdomi. Nacionalinės agrarinės paramos nuostatose įvardyta, jog melioracijai ar kitiems sausinimo darbams parama neskiriama. Ministerijos žiniomis, melioracijos projektai šiuo metu yra vykdomi nedidelėmis apimtimis ir privačiomis lėšomis. Privatūs melioracijos projektų vykdytojai privalo atsižvelgti į įvairius aplinkosauginius reikalavimus, kurie yra numatyti federaliniame Vandentvarkos įstatyme (Gesetz zur Ordnung des Wasserhaushalts (Wasserhaushaltsgesetz – WHG), 2009 m. liepos 30 d.). Įstatymas numato, jog vandentvarkos darbai turi būti vykdomi taip, kad išliktų vandentvarkos telkinių natūraliai užliejami plotai, gamtinės buveinės, nebūtų reikšmingai pakeičiamos natūralios vandentvarkos nutekėjimo vagos bei išvengiama kitokio pobūdžio neigiamos įtakos vandentvarkos telkiniams. Iš esmės šis įstatymas labiau orientuotas į vandentvarkos statinius prie vandentvarkos telkinių.

Anot Saksonijos – Anhalto žemės ūkio ministerijos atstovo, Vokietijos Demokratinės Respublikos laikais nemažoje melioruotų plotų dalyje buvo sutrikdytas natūralus dirvos vandens balansas, todėl esą melioracijos nauda vertinama gana skeptiškai. Šiuo metu duomenys apie melioracijos statinių apimtį ir būklę nekaupiami, todėl svarstoma sukurti melioracijos duomenų bazę, siekiant dokumentuoti ir koordinuoti esamą situaciją melioracijos srityje.

Teisiniai melioracijos valdymo aspektai. Po 1989 m., suvienijus Vokietiją, kolektyvizacijos metais buvęs vieningas interesas dėl dalyvavimo melioracijos priežiūroje, tapo diversifikuotas (heterogeninis) ir priklausomas nuo ūkio dydžio ir vietos, ŽŪN struktūros ir žemės ūkio produkcijos gamybos ekonominių sąlygų. Žemės nuosavybės teisės buvo atkurtos, ir tai lėmė melioruotos žemės išnuomojimą kooperatyvams, kurie buvo transformuoti į atskiras smulkesnes akcines bendroves, ribotos atsakomybės bendroves ir gamintojų kooperatyvus. Šie pokyčiai buvo reglamentuoti ir įteisinti Vokietijos Demokratinės Respublikos žemės ūkio struktūrinio adaptavimo socialinėms ir ekologinėms rinkos ekonomikos sąlygoms įstatymu.

Drenažo sistemų nuosavybė perduota žemės savininkams nuo 1995 m. sausio 1 d. ir laikoma neatsiejama žemės sklypo dalimi. Buvo numatytas kompensavimas už šių įrenginių nuosavybės teisės praradimus, kuris drėkinimo sistemų atveju netaikytinas, jei melioracijos įrenginys naudojamas asmeninei ar namų ūkio paskirčiai. Tačiau šios nuostatos netaikomos paviršiniams vandenims, kurių (*inter alia*, valstybinis)

nuosavybės statusas lieka nepakeistas ir reguliuojamas vandens santykius reglamentuojančių teisės aktų.

Natūrali vandens drenažo tėkmė negali būti sutrikdyta ar padidinta, tuo sukeliant žalą kitiems žemės sklypams. Žemės savininkai turi pareigą pašalinti jų žemėje esančias kliūtis natūraliam drenažui. Žemutinių sklypų savininkai privalo toleruoti aukštutinių sklypų savininkų teisę prieiti ir pašalinti atitinkamas kliūtis. Viešojo intereso ir vandens valdymo tikslais kompetentingos institucijos sprendimu gali būti nustatomi specialūs įpareigojimai, kartu nustatant kompensaciją už nuosavybės teisės neproporcingą suvaržymą. Vandens valdytojų bendrosios pareigos – išlaikyti vandens telkinio būklę, pašalinant iš jo augaliją ir kitas kliūtis vandens tėkmei. Tinkamai vandens telkinio priežiūrai jo savininkai turi leisti atlikti vandens priežiūros veiksmus, įskaitant šios priežiūros įsipareigojimus turintiems laikiniams naudotojams ir jų atstovams leidimą įeiti į savo nuosavybę ir naudotis ja priežiūros tikslais, jei kitoks priežiūros būdas reikalautų pernelyg didelių kaštų, šias nuostatas taikant besiribojančių sklypų savininkams ir naudotojams.

Vandentvarkos ir žemės asociacijų steigimą ir veiklą reguliuoja specialus šių asociacijų įstatymas, kuriame nustatyta, kad šios asociacijos turi viešojo juridinio asmens statusą, ir nėra viešojo administravimo institucijos. Jų veiklos tikslas yra viešųjų interesų ir asociacijos narių interesų tenkinimas. Asociacija gali būti įsteigta, *inter alia*, vandens tvarkymo, vandens įrenginių įrengimo ir jų priežiūros, bendro žemės valdymo, žemės apsaugos nuo potvynių, agrokultūrinės žemės būklės gerinimo, reguliuojant dirvos drėgmės lygį ir dirvos naudingąsias savybes, irigacinių ir drenažo įrenginių įrengimo ir tvarkymo tikslais. Asociacijos nariais gali būti atitinkamos žemės ir įrenginių savininkai, asmenys, kuriems asociacija paveda jai priklausančias teises ir pareigas, viešosios teisės reguliuojami asmenys (įskaitant vandens valdymo ir priežiūros institucijas bei jų įgaliotus asmenis), taip pat transporto sistemos valdytojai.

Asociacija steigama vienbalsiu jos steigėjų (dalyvių) arba daugumos jų sprendimu, šį sprendimą ir asociacijos įstatus tvirtinant priežiūros institucijai, ir kartu šiuo tvirtinimo aktu (sprendimu) įtraukiant į asociaciją nariais ir nesutikusius su asociacijos steigimu dalyvius. Asociacija taip pat gali būti steigama *ex officio* valdžios institucijų sprendimu, jei to reikalauja viešasis interesas.

Dalyviais (iš jų privalomai įtraukiamus į asociacijos narystę) laikomi asmenys, kurie gauna ar potencialiai gaus naudą iš asociacijos veiklos, kurių turimas nekilnojamasis turtas ar investicijos daro ar darytų neigiamą poveikį asociacijos tikslų įgyvendinimui ir (ar) kuriems būtų taikomos asociacijos turimos teisės. Kiekvienas šiuos reikalavimus atitinkantis asmuo gali savo noru įstoti į asociaciją ir po jos įsteigimo. Pagrįstai būtiniais atvejais dalyviai gali būti įtraukiami į asociacijos veiklą ir prieš savo valią. Kita vertus, priežiūros institucija turi teisę atsisakyti priimti sprendimą dėl minėtų dalyvių įtraukimo, jei tai atskirais atvejais neturėtų įtakos asociacijos veiklos veiksmingumui. Taigi, šis klausimas sprendžiamas priežiūros institucijai naudojantis administracinės diskrecijos teise.

Viešojo intereso tikslais asociacijos steigimas *ex officio* yra galimas drenažo, potvynių reguliavimui, nenavigacinių vandenų valdymui, jei tokias veiklas efektyviai

galėtų vykdyti asociacija, užteršto vandens ir nuotekų tvarkymui, jei jos kelia grėsmę vandens valdymui, kuri negali būti išvengta kitomis priemonėmis, gamtinės aplinkos ir kraštotvarkos valdymui, jei šio valdymo tikslus atitinka būtent valdymas asociacijos forma. Tokiu atveju asociacijos steigimo dokumentus parengia ir steigimo procesą organizuoja priežiūros institucija.

Asociacijos nariai prie jos veiklos privalo prisidėti asociacijos nustatytu įnašų dydžiu: tam tikra mokesčio suma, daiktais, darbais ar kita nauda. Privalomai į asociaciją įtrauktas narys priežiūros institucijos sprendimu turi pareigą prisidėti ne didesniu, nei asociacijos nariui taikomu įnašo dydžiu. Prieš priimant jo atžvilgiu tokį sprendimą, šis asmuo turi būti išklaustas minėtos institucijos. Įnašų dydis nustatomas proporcingai narių gaunamai naudai ir atsižvelgiant į asociacijos veiklos kaštus. Tam tikroms veiklos priemonėms (išlaidoms) kompensuoti asociacijos įstatai gali nustatyti fiksuotą įnašo dydį pagal faktines tos veiklos išlaidas, nukrypstant nuo proporcinio apskaičiavimo būdo.

Įnašų mokėjimo pareigai taikomas principas, kad ši pareiga egzistuoja tik ta apimtimi ir tol, kol asociacijos nariai gauna naudą iš asociacijos veiklos ar dėl jos veiklos išvengia neigiamų efektų savo turtui. Jei asmuo įtrauktas į asociaciją tik tam, kad būtų suteikta prieiga per jo žemės sklypą vandens ir jo įrenginių (įskaitant melioracijos įrenginius) priežiūrai, nekelia žalos asociacijos veiklai ir negauna iš jos naudos, jis atleidžiamas nuo bet kokių įnašų mokėjimo pareigos. Nuo šios pareigos asociacijos nariai gali būti atleisti esminio prievolių vykdymo apsunkinimo (kaip tai suprantama pagal Civilinio Kodekso (toliau tekste - CK nuostatas) atvejais.

Asociacijos vardu veikiantys asmenys turi teisę įeiti į asociacijos nario (jei įsteigta asociacijų sąjunga – į bet kurios asociacijos dalyvės nario) žemę ir ja naudotis asociacijos veiklos tikslais. Asociacijos įstatai gali numatyti specialias žemės nuosavybės suvaržymo priemones. Viešosios nuosavybės teise priklausančia žeme asociacija gali naudotis kompetentingos institucijos sutikimu, jei kitaip nenustato specialieji įstatymai. Toks sutikimas gali būti panaikintas, tik jei tuo pažeidžiami viešojo intereso tikslai, kurių pažeidimas negali būti išvengtas ar kompensuotas tinkamomis priemonėmis. Tiesioginę finansinę žalą dėl to patiriantys suinteresuoti viešieji ir privatūs asmenys gali reikalauti kompensacijos, kuri, jei negali būti suteikiama asociacijos priemonėmis, turi būti atlyginta pinigais. Apskaičiuojant žalos dydį, iš jos atimama to asmens iš asociacijos veiklos gaunama nauda. Asmenys, patiriantys esminius nuosavybės teisės suvaržymus, su kuriais palyginus iš asociacijos veiklos gaunama nauda yra santykinai menka, turi teisę reikalauti, kad asociacija įsigytų šį jo turtą.

Finansiniai melioracijos valdymo aspektai. Po Vokietijos susijungimo, grąžinus žemę dauguma savininkų nusprendė išnuomot savo žemę vietoje to, kad pradėtų savo verslą arba naudotų žemę kitiems tikslams. Tyrimai parodė, kad dauguma žemės savininkų nežinojo apie savo žemėje esančius melioracijos įrenginius. Nuomojant žemę, nuomos sutartyse numatyta sąlyga visas su melioracija susijusias teises ir pareigas perduoti nuomininkui. Fragmentiška žemės nuosavybės struktūra ir didelis skaičius trumpalaikių nuomos sutarčių neskatinė ūkininkų išlaikyti, investuoti ir valdyti turtą, įskaitant ir melioracijos statinius. Dėl to, vietinės melioracijos reikšmės darbai buvo apleisti, nes vykdomi atsitiktinai, individualiai ir dažniausiai neteisėtai (AVP, 1998).

Svarbu pažymėti, kad savininkai atsisakė prisiimti pareigas, susijusias su „nenoriai paveldėtais“ melioracijos darbais, neatsižvelgdami į tai, kad pastarieji padidina ariamosios žemės kokybę ir vertę.

Valdymo sistemų pokyčiai: vietos lygis. Vietos lygiu dideli kooperatyvai susiskaidė į mažesnes ir labiau orientuotas bendroves, turinčias skirtingas teises formas ir nuosavybės struktūras (Wiegand, 1994; Laschewski, 1998). Dėl to tarpusavyje konkuruojantys melioracijos kooperatyvai buvo panaikinti. Tačiau siekiant užtikrinti būtiną vandentvarkos nuotėkį ir taip išvengti potvynių ar padarytos didelės žalos gruntiniam vandeniui, 26 vandentvarkos asociacijos "Wasser – und Bodenverbände" buvo oficialiai įkurtos 1994 m. Brandenburgo vandentvarkos įstatymu kartu su 1995 m. Brandenburgo vandentvarkos asociacijos įstatymu, kuris įteisino griovių priežiūros arba valymo darbus ir užtikrino atvirų vandenų funkcionalumą. Šios vandentvarkos asociacijos buvo įkurtos per metus po Vokietijos susijungimo. Visoms savivaldybėms, atstovaujančioms tiems žemės savininkams, kuriems taikomos žemės normos ("Grundsteuern"), privaloma būti asociacijų nariais. 1994 m. Brandenburgo vandentvarkos įstatymas nustatė administracinę struktūrą, kuri iš esmės suteikė svarbų vaidmenį savivaldai.

Finansiniai apribojimai. Vandentvarkos asociacijos veikla finansuojama vien tik narystės mokesčiais, nes nėra jokios įprastos paramos „Žemei“, turimų lėšų pakanka tik būtinoms užduotims atlikti, iš esmės išlaikyti ir valyti griovius, o pylimų ar užtvankų priežiūra ar/ir eksploatavimas, atliekami tik tuomet, jei yra laisvų lėšų. Be to, prieš pradedant bet kurią iš šių veiklų, savininkas ar nuomininkas turi su tuo sutikti. Siekiant racionaliau spręsti problemas, kuriamos valstybinės paramos programos, kurios naudojamos su projektu susijusioms techninės priežiūros užduotims, bet ne kompensuoti veiklos sąnaudas. Tačiau, priklausomai nuo programos, Vandentvarkos asociacija ar kita institucija turi kofinansuoti šias lėšas 20–50 proc. iš savo lėšų. Dar kartą reikėtų pabrėžti, kad Vandentvarkos asociacijos kapitalo ištekliai yra ribojantys veiksniai.

Žemesnės Vandentvarkos agentūros atstovų apklausos duomenimis, „Landkreis Elbe – Elster“ restruktūrizavimo procesas buvo drastiškas, tačiau užbaigtas, nors tik iš dalies sėkmingas. Buvo siekiamybė beveik visas valdymo struktūras atkurti iš naujo. Šis procesas nebuvo sėkmingas dėl to, kad trūko tarpusavio komunikacijų ryšių tarp atskirų valdymo lygių. Restruktūrizavimo dėka buvo sukurtos visiškai naujos administracinės ir politinės struktūros.

Užsienio šalių melioracijos statinių racialesnio valdymo metodų taikymo galimybės Lietuvoje. Susipažinus su Lenkijos, Estijos ir Vokietijos žemių melioracijos ir vandentvarkos sistemų valdymo patirtimi, nustatyta, kad visose šiose šalyse susiklostė panašūs modeliai, kur didžioji finansinės naštos dalis įrengiant, prižiūrint melioracijos sistemas tenka žemės savininkams, naudos gavėjams, esantiems šiose sistemose. Valstybinės valdžios, savivaldos institucijos finansiškai remia susivienijusių melioracijos sistemų naudotojų pastangas išlaikyti gerą melioracijos sistemų būklę, kad būtų galima sumažintas neigiamas žemės ūkio ir kitos ūkinės veiklos poveikis vandentvarkai ir ekosistemoms. Vandentvarkos bendrovės, kooperatyvai ar kitokios melioracijos ir hidrotechnikos statinių naudotojų organizacijos aprėpia didžiąją dalį, o

kai kuriose šalyse – visą įrengtų sausinimo sistemų teritoriją. Pareiga prižiūrėti melioracijos statinius teisiškai pavedama žemės savininkams ar naudotojams ir tais atvejais, kai minėti statiniai pastatyti iš viešųjų finansinių šaltinių. Valstybės lėšomis šiose šalyse finansuojama valstybei priklausančių, daugiausia upių, didelių vandentvarkos telkinių vandentvarkos lygį reguliuojančių, priešpotvyninių apsauginių įrenginių ir kt. statyba ir priežiūra.

Lietuvoje būtų tikslinga plėtoti melioracijos statinių naudotojų savivaldos formas, išnaudojant dabartiniu metu įsisteigusių ir veikiančių melioracijos statinių naudotojų asociacijų gerąją praktiką, suteikiant jų plėtrai visuotinį pobūdį, nustatant atitinkamas teises nuostatas, užtikrinant informacinį ir metodinį aprūpinimą.

Gilesnė Lenkijos, Estijos ir Vokietijos melioracijos sistemų analizė rodo, kad žemiausiu lygmeniu (bendrovėje, asociacijoje) įmokos melioracijos statiniams prižiūrėti ir remontuoti priklauso nuo apskaičiuoto šalies baseino (teritorijos) lėšų poreikio ir skaičiuojamos melioruotos žemės (ha) ir/ar melioracijos griovio ilgio (km). Be to, skaičiuojamos ir pastoviosios išlaidos, kurios reikalingos bendrovių valdymo ir kt. pastoviųjų išlaidų kompensavimui.

Ištyrinėjus užsienio šalių (Vokietijos, Lenkijos) mokslinę literatūrą ir dalyvaujant diskusijose su Estijos ir Lenkijos melioracijos srities ekspertais, stebimi tokie galimi trikdžiai diegiant racialesnį melioracijos valdymo, finansavimo ir teisinių santykių modelį šalyje:

- netobulas melioracijos sistemų nuosavybės teisių perskirstymas, neveiksmingi valdymo koordinavimo mechanizmai;
- fragmentuota žemės nuosavybės struktūra bei didelis skaičius trumpalaikių nuomos sutarčių, kurios neskatina ūkininkų individualiai rūpintis melioracijos darbais;
- riboti teisės aktai ir nepakankami finansiniai ištekliai;
- Vandentvarkos asociacija, kaip vietinis koordinavimo mechanizmas, minimas kaip nepakankamas melioracijos kooperatyvų pakaitalas (Schleyer, 2002).

Svarbu paminėti ir tai, kad nors restruktūrizavimo periodas minėtose šalyse truko gana ilgą laiką, tačiau tarp skirtingų administracinių lygių stebimi vis dar sudėtingi ar netgi neegzistuojantys tarpusavio ryšiai, trūksta kontaktų tarpregioniniu lygmeniu. Tarp priežasčių paminėtas ir vandentvarkos valdymo planų trūkumas, nepakankama žemiausios grandies Vandentvarkos institucijos veikla. Veiksmingam administraciniam darbui trukdo skirtingų naudotojų ar interesų grupių (ūkininkų ir aplinkosaugininkų) konfliktas.

Dėl mažo išskirtinumo ir didelio konkurencingumo išlaidos drenažui ir drėkinimui gali būti laikomos įprastais ištekliais ir juos naudojant asocijuojasi su „socialine dilema“ (Ostrom, 1998). Čia nepakanka tiesiog privačios nuosavybės teise sukurtos melioracijos sistemos ir centrinės valdžios kontrolės. Tyrimai rodo, kad siekiant įveikti „socialinę dilemą“, esminės vandentvarkos išteklių ir infrastruktūros nuosavybės teisės turėtų būti perduotos kolektyviai organizuotai vietinei institucijai, (Ostrom, 1998; Vermillion, 1999). Tačiau be aiškiai apibrėžtų nuosavybės teisių, susijusių su žemės ir

vandentvarkos infrastruktūra, reikalingos ir tam tikros būtinos sąlygos, skatinančios kolektyvinius veiksmus. Tai, visų pirma, organizacinių veiksmų laisvė, antra, valstybės parama, trečia, techninės konsultacinės paslaugos bei, ketvirta, finansinė parama investicijoms infrastruktūrai gerinti (Vermillion, 1999). Be to, kvalifikuoti darbo ištekliai ir tradicijos dirbti kolektyve taip pat daro teigiamą įtaką (Moss, 2001). Nustatyta, kad vandentvarkos asociacijų sėkminga veikla labai priklauso nuo veiksmingos turto teisės ir aiškos atsakomybės už melioracijos darbus, taip pat nuo finansinės valstybės paramos. Tyrinėtose šalyse akcentuojama, kad dauguma įrenginių nebuvo pakankamai prižiūrimi ilgą laiką ir reikalingos palyginti didelės investicijos, kad jie visiškai funkcionuotų, susiduriama su dideliais iššūkiais padidinti įmokas melioracijos statinių priežiūrai ir remontui.

Trikdėti racionalesnį melioracijos statinių valdymo modelį galėtų ir nepakankamas žemiausios grandies (bendrovės ar asociacijos) dydis. Estijos atveju dėl šios priežasties nepasiekiamas masto ekonomijos efektas, ir tokiu būdu mažos bendrovės bankrutuoja. Lenkijoje vandentvarkos bendrovių skaičius taip pat mažėja (per metus vidutiniškai išnyksta 55 vandentvarkos bendrovės). A. Jąkaliski (2016) teigimu, viena iš svarbiausių problemų – ūkininkų įnašų išsireikalavimas. Mokslininko požiūriu, daugelį vandentvarkos bendrovių problemų gali padėti išspręsti teisiniai pokyčiai. Kita svarbi problema – nepakankama šių bendrovių darbuotojų vadybinė kvalifikacija (Kaca et al., 2011).

1.2. Modelių kūrimo teisinės galimybės

1.2.1. Melioracijos statinių kategorijų ir jų daiktinės teisės režimo suregulavimo poreikis

Valstybei priklausančios melioracijos statiniai reglamentuojami kaip pavieniai savarankiški nuosavybės objektai, atitinkantys hidrotechnikos statinių kategoriją. Kurie iš šių objektų yra pagrindiniai daiktai, o kurie yra jų dalys ar priklausiniai, reglamentuoja bendrosios CK nustatytos daiktinės teisės nuostatos.

Modeliuojant būsimą melioracijos teisinių santykių reguliavimą ir sprendžiant dėl jų nuosavybės ir valdymo teisės perdavimo galimybių, reikalinga šias nuostatas tobulinti:

1) vienos reguliavimo srities teisės akte – Melioracijos įstatyme ir jį įgyvendinančiuose poįstatyminiuose aktuose apibrėžti melioracijos statinių ir įrenginių rūšis, nustatant, kurie iš jų yra savarankiški nuosavybės objektai, o kurie sudaro melioracijos sistemas;

2) šiame konsoliduotame reguliavime nustatyti funkcinius šių statinių ir įrenginių, kaip daiktinės teisės objektų, ryšius, nustatant, kurie iš jų yra pagrindiniai daiktai, o kurie yra jų priklausiniai ar esminės dalys;

3) to pagrindu nuspręsti dėl melioracijos sistemos racionalizavimo, nuosavybės perdavimui, valdymo organizavimui ir (ar) jo finansavimui aiškiai pasirenkant atskirų melioracijos objektų arba jų sistemų režimo principą.

Nors valstybei priklausantys melioracijos statiniai laikomi atskirais savarankiškais nuosavybės objektais, galiojantis melioracijos teisinis reguliavimas melioracijos objektų planavimą, projektavimą, statybą, monitoringą sieja su melioracijos sistemų kategorija. Melioracijos sistemos dabartinė samprata yra pagrįsta dviem kriterijais: funkcinio statinių ryšio ir jos apibrėžties konkrečiu žemės plotu.

Bendrojo naudojimo melioracijos sistemą apibūdinantys požymiai nesiejami su nuosavybės teisės į minėtą sistemą ar jos sudėtyje esančius objektus, turėjimu, o tik su faktiniu bendru jų naudojimu ir jų fiziniu buvimu daugiau nei vieno žemės savininko ar naudotojo žemės sklypuose. Šios nuostatos šiuo metu nesuponuoja bendrosios nuosavybės teisės nustatymo būtinybės ar galimybės patiems melioracijos statiniams (sistemoms).

Šiuo metu melioracijos statinių daiktinis teisinis režimas yra skirtingas: privačia nuosavybės teise priklausantys melioracijos statiniai yra antraeiliai nuosavybės objektai – žemės sklypų priklausiniai. Gi valstybei nuosavybės teise priklausantys melioracijos statiniai yra savarankiški nuosavybės objektai, kurie nėra susieti priklausinio ar dalies statusu su jokiais objektais, *inter alia*, valstybinės žemės sklypais, kitais vienai sistemai priklausančiais objektais ir kt.

Tam tikro objekto registravimas atlieka tik jo viešinimo funkciją. Tuo tarpu nuosavybės teisė į daiktus įgyjama CK 4.47 str. nustatytais pagrindais, *inter alia*, *ex lege* (12 d.).

Svarbus melioracijos statinių faktinių charakteristikų nustatymas (vektorizavimas, apskaita ir jų perdavimas į nekilnojamojo turto kadastrą ir registrą), kuris valstybei priklausančio melioracijos turto perdavimo procese būtų reikšmingas kitiems savininkams perduodamų melioracijos objektų sąrašo sudarymui.

Taigi, siekiant perduoti šiuos statinius kitiems asmenims ir sprendžiant dėl melioracijos objektų, kaip nuosavybės teisės objektų ir jiems taikomo nuosavybės teisės režimo, reikšminga apsispręsti, ar keistinas šiuo metu nustatytas melioracijos objektų daiktinis režimas:

1) ar (ir kurie) jų būtų laikomi savarankišku nuosavybės teisės objektu (pagrindiniu daiktu), o kurie – esmine kito daikto (pvz., žemės sklypo, statinio, įskaitant kito melioracijos statinio) dalimi ar priklausiniu,

2) kurie iš jų yra iš prigimties nedalūs ir dalūs ir kaip įstatymu būtų apibrėžiamas iš prigimties dalių melioracijos objektų nedalumo klausimas.

Iš pat pradžių šių objektų teisinio režimo apibrėžimas yra aktualus ir siekiant pasirinkti optimalų melioracijos nuosavybės ir valdymo modelį, nes nuo šių statinių ir įrenginių daiktinio teisinio statuso priklauso ir jų perdavimo bei valdymo galimybės. Taigi, svarstyтина, ar kai kurios šiuo metu atskirais nuosavybės objektais reglamentuojamos sistemos neturėtų būti įstatymu pripažintos vienu nedalomu nuosavybės teisės objektu, jo savininkams pripažįstant tik dalinės nuosavybės teisę.

Iš esmės, modeliuojant melioracijos santykių reguliavimą, galimi du variantai:

- 1) perduoti jų nuosavybės teisę atskirais melioracijos statiniais, kaip nuosavybės objektais (remiantis dabar galiojančiu melioracijos statinių, kaip savarankiškų nuosavybės objektų teisiniu režimu);
- 2) perduoti melioracijos sistemų nuosavybės teisę, prieš tai Melioracijos įstatymo nuostatomis apibrėžiant konkrečias melioracijos sistemas kaip vientisą nedalomą nuosavybės teisės objektą (pagrindinį daiktą), o į ją įeinančius melioracijos statinius ir įrenginius – šios sistemos esmines dalis sudarančius objektus.

1.2.2. Melioracijos statinių ir sistemų valstybinės nuosavybės pakeitimo apribojimai

Bendrosios sąlygos valstybinės nuosavybės režimo pakeitimui. Viešosios nuosavybės teisinį režimą reguliuoja LR Konstitucija (toliau – Konstitucija), CK ir specialiųjų įstatymų nuostatos.

Valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn turi būti grindžiamas įstatymu. Įstatymuose turi būti *inter alia* nustatytos valstybės institucijos, turinčios teisę priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimo kitų subjektų nuosavybėn, ir šių institucijų įgaliojimai perduoti minėtą turtą, taip pat šio turto perdavimo sąlygos ir tvarka.

Nei savivaldybių, nei juolab privačių asmenų nuosavybėn negali būti perduotas melioracijos turtas, kuris yra reikalingas valstybės funkcijoms vykdyti.

Valstybės turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn turi turėti įstatyme apibrėžtą pagrindą ir perdavimo tvarką, kuri melioracijos pertvarkos atveju būtų apibrėžta Melioracijos įstatymo normomis.

Valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn (įskaitant ir jo privatizavimą) konstituciškai pateisinamas tik tada, kai:

1. tuo galima duoti didesnę naudą visuomenei;
2. tuo siekiama patenkinti svarbius, konstituciškai pagrįstus visuomenės poreikius, interesus;
3. tuo (nepaisant perdavimo atlygintinumo ar neatlygintinumo) nėra daroma akivaizdi žala visuomenei, pažeidžiamos kitų asmenų teisės;
4. jis grindžiamas įstatymu.

Įstatymų leidėjo diskrecija perduoti šiuo metu valstybei priklausančius melioracijos statinius ir sistemas yra ribojama minėtomis sąlygomis. Taigi, minėtų melioracijos objektų perdavimas turi būti pagrįstas techniniu ir ekonominiu jų perdavimo būtinumu ir galimos žalos visuomenei bei asmenų teisėms įvertinimu.

Melioracijos statiniai, kurių perdavimą riboja išimtinės valstybės nuosavybės konstitucinis institutas. Laikantis principo, kad melioracijos statinių

nuosavybės teisės perdavimas funkciškai grįstinas jų perdavimu žemės savininkų nuosavybėn kaip žemės sklypo priklausinių, ir nuosavybės teise turėtų priklausyti žemės sklypo savininkui, valstybei išimtinė nuosavybe priklausančiose teritorijose esantys melioracijos statiniai taip pat laikytini atitinkamų sklypų, vandens telkinių priklausiniais. Jų teisinį režimą lemtų pagrindinio daikto teisinės savybės ir likimas. Atitinkamai tai ribotų valstybei išimtinė nuosavybės teise priklausančių (ir šiuose objektuose esančių) melioracijos statinių nuosavybės teisės perdavimo galimybes.

Dėl to kritiškai vertintinas pasiūlymas sureguliuotus upelius, esančius valstybinėje žemėje, perduoti savivaldybių nuosavybėn. Sureguliuotos upės, kaip minėta, yra savarankiški nuosavybės objektai, todėl tos upės, kurios yra valstybinės reikšmės, yra išimtinė valstybės nuosavybė. Jose esantys melioracinės paskirties hidrotechnikos statiniai (HTS) ir įrenginiai sudaro neatskiriamą šių sureguliuotų upių (jų atkarpų) dalį. Atitinkamai, savarankiškas jų teisinis režimas nenustatytinas, o yra nulemtas šių vandens telkinių teisinio režimo.

Siūlymas magistralinius griovius, kurie užtikrina vandens nuvedimą nuo strategiškai svarbių objektų, valstybinės reikšmės pavojingų objektų ar teritorijų (pvz., objektai, kuriuose sandėliuojamos arba gaminamos pavojingos medžiagos) perduoti savivaldybių nuosavybėn iš dalies galėtų būti teisiškai įgyvendinamas, jei būtų aiškiai apibrėžti minėti grioviai.

Kadangi motyvuojama, kad šie magistraliniai grioviai funkciškai būtų skirti viešojo intereso tenkinimui konkrečioje teritorijoje (jų viešojo nuosavybė ir valstybės priežiūra būtų reikalinga, siekiant išvengti avarijos atveju galimo pavojaus žmonių gyvybei, sveikatai ir žalai gamtai), tuomet jie galėtų būti perduodami ir savivaldybės nuosavybėn.

Sureguliuotų upelių, jei jie priskirtini valstybinės reikšmės upėms, valstybės išimtinės nuosavybės teisinio režimo pakeitimas ir šiuo atveju būtų negalimas be atitinkamų Vandens įstatymo ir jį įgyvendinančių aktų pakeitimo.

Strateginę reikšmę turinčių melioracijos statinių nuosavybės režimas. Pagal Strateginės reikšmės įrenginių įstatymo redakciją, įsigaliosiančią nuo 2018 m. sausio 31 d., nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbūs įrenginiai ir turtas, nuosavybės teise priklausančys valstybei arba savivaldybėms, įstatymų nustatyta tvarka gali būti perduoti, išskyrus nuosavybės teisių perdavimą, nacionalinio saugumo interesus atitinkančiam investuotojui, kuris negali jam perduotų įrenginių ir turto perduoti ar kitaip perleisti kitų asmenų nuosavybėn, jų įkeisti ar kitaip suvaržyti daiktines teises į juos, jais garantuoti, laiduoti ar kitu būdu jais užtikrinti savo ir kitų asmenų prievolių įvykdymą (3 str. 1 d.).

Polderiai ir jų statiniai, patikėjimo teise valdomi Klaipėdos ir Šilutės rajonų savivaldybių ir Pagėgių savivaldybės įtraukti į nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įrenginių ir turto sąrašą kaip strateginę reikšmę turinti infrastruktūra, pateikiama šio įstatymo 4 priede.

Kritiškai vertintinas siūlymas į strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių objektų sąrašą įtrauktas polderines sistemas priskirti savivaldybių nuosavybėn. Tuo tarpu kitos polderinės sistemos gali būti perduodamos ir kitiems savininkams, atitinkamai esant vietos bendruomenės interesų funkcijai. Polderinių

sistemų funkcionavimui esant susijusiam su daugelio žemės savininkų interesais, jei savivaldybei būtų pavestos savarankiškos funkcijos užtikrinti apsaugą nuo potvynių organizuojant šias sistemas, pastarosios sistemos nuosavybės teise galėtų būti perduodamos savivaldybėms.

1.2.3. Privatiems subjektams perduodamų melioracijos statinių valdymo galimybės

Nuosavybės privatiems žemės savininkams perdavimas. Melioracijos statiniai gali būti perduodami atskirais nuosavybės objektais įstatymo pagrindu, Melioracijos įstatyme išbraukiant tam tikras melioracijos statinių kategorijas iš valstybei priklausančių melioracijos statinių, numatytų jo 3 str. 2 d.

Sprendžiant, ar konkretus įrenginys yra privati, ar valstybės nuosavybė, melioracijos įrenginio nuosavybė žemės sklypo savininkui šiuo atveju priskiriama pagal įstatymą. Taigi, nustatčius, kad į viešosios nuosavybės įrenginių kategorijas įrenginys nepatenka ir drenažo rinktuvų ir kanalizuočių griovių atveju nebuvo įrengtas už valstybės lėšas, jis laikomas privačios žemės sklypo priklausiniu ir priklauso privačios nuosavybės teise žemės savininkui.

Atitinkamai privatiems žemės valdytojams melioracijos statinių nuosavybės teisės neatlygintinis perdavimo būdas ir tvarka turėtų būti nustatoma Melioracijos įstatymu.

Melioracijos statinių bendro valdymo asociacijomis galimybės. Priežiūros įpareigojimus nustatant atskiriems žemės savininkams, kuriems kaip priklausiniai šie statiniai priklausytų, atitinkamų melioracijos objektų valdymas būtų pagrįstas šių savininkų iniciatyva ir savireguliacinėmis kooperavimosi formomis.

Melioracijos statiniams esant perduotiems privačių savininkų nuosavybėn, tinkamos kooperavimosi formomis būtų viešųjų juridinių asmenų organizacijos, atitinkančiomis viešojo intereso tenkinimo poreikį.

Pagal LR asociacijų įstatymo (toliau – Asociacijų įstatymas) nuostatas, asociacija – savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus (2 str. 1–2 d.).

Formuojant melioracijos valdymo modelį, svarstyтина, koks minimalus asociacijos steigėjų skaičius būtų optimalus, atsižvelgiant į melioracijos sistemos, kuriai funkciškai priskirtini privatiems savininkams ir (ar) savivaldybei perduoti melioracijos statiniai, aptarnaujamos teritorijos dydį ir jų funkcionavimo poreikius.

Siekiant užtikrinti melioracijos statinių tinkamą valdymą, atsižvelgiant į konkrečios melioracijos sistemos tinkamo valdymo poreikius, valstybės arba savivaldybės institucijoms, priklausomai nuo šios funkcijos decentralizavimo laipsnio, turėtų būti pavesta funkcija patvirtinti konkrečios asociacijos įstatus, patikrinant jų atitiktį melioracijos sistemos valdymo kriterijams.

Melioracijos sistemų naudotojų asociacijoms būtų tinkamas asociacijų įstatyme numatytas asociacijos narių teisių ir jų apribojimų reguliavimas, specialias nuostatas dėl to reglamentuojant Melioracijos įstatyme.

Melioracijos turto valdymui Lietuvoje asociacijos veiklos forma jau yra priimta ir įgyvendinta, steigiant melioracijos sistemų naudotojų asociacijas, kurių steigimas skatintas pagal Lietuvos 2014–2020 m. KPP priemonę „Investicijos į materialųjį turtą“ veiklą „Parama žemės ūkio vandentvarkai“ ir kitas Europos Sąjungos paramos priemones, numatant teisę teikti paraiškas Europos Sąjungos paramai gauti ir minėtoms asociacijoms.

Šių asociacijų tolesnis skatinimas galėtų būti įgyvendinamas, nustatant specialias nuostatas, susietas ilgalaikiais melioracijos turto valdymo tikslais, pvz., atsižvelgiant į tai, kad asociacijos veikloje įnašais pritraukiamos žemės savininkų lėšos, nustatant mažesnę įmokos į Melioracijos kaupiamąjį fondą dalį, ar kitomis subsidijavimo priemonėmis, neviršijančiomis valstybės pagalbos kriterijų.

Lietuvos teisėje, vadovaujantis asociacijų veiklos laisvės ir autonomijos nuostatomis, priverstinis žemės savininkų įtraukimas į narystę melioracijos sistemų naudotojų asociacijose nebūtų galimas. Tačiau asociacijų įstatų tvirtinimo funkcija, užtikrinant, kad jos veikla atitiktų melioracijos sistemos funkcionavimo poreikius, pripažintinus viešojo intereso, būtų suderinama su asociacijos veiklos laisvės nuostatomis.

Asociacijų įstatymo 16 str. 2 d. 10 p. asociacijai net ir siekiant savo veiklos tikslų draudžiama vykdyti valstybės ar savivaldybių, jų institucijų ar pareigūnų bei valstybės tarnautojų viešojo administravimo funkcijas, jeigu to nenumato kiti įstatymai.

Melioracijos statinius priskyrus žemės savininkų nuosavybėn, melioracijos įrenginių valdymas pagrįstas nuosavybės teise, kurios teisinis reguliavimas kildinamas iš civilinės teisės nuostatų, turi civilinę prigimtį. Asmenų valdomų bendrojo naudojimo objektų valdymo asociacijos ir bendrijos (net ir savivaldybės skirti administratoriai) šiuo metu yra neprilyginami viešojo administravimo subjektams, kadangi nevykdo viešojo administravimo funkcijų, o atlieka turto administravimą pagal CK nuostatas.

Pats melioracijos statinių nuosavybės ir valdymo teisės perdavimas privatiems savininkams suponuotų, kad jie turėtų būti valdomi tenkinant pirmiausia privatų interesą, o jų, kaip nuosavybės savininkų asociacija būtų skirta jų privačių interesų tenkinimui. Viešojo intereso užtikrinimo elementas šiuo atveju nebūtų skirtas aktyviam viešojo intereso įgyvendinimui (pvz., likusios melioracijos sistemos dalies tvarkymui ir pan.) ir viešojo administravimo funkcijų (pvz., kitų žemės savininkų, ne asociacijos narių atžvilgiu, išskyrus civilinio pobūdžio teises į prieigą) vykdymui. Todėl nėra pagrindo formuoti melioracijos sistemų naudojimo asociacijų kaip viešojo administravimo subjektų statusą.

Nuosavybės ir priežiūros įpareigojimų galimas atskyrimas. Šiuo metu galiojančios šių statinių statybos, projektavimo, priežiūros normos taptų sunkiai įgyvendinamos, jei žemės savininkai nereikštų iniciatyvos jungtis į asociacijas melioracijos sistemų tvarkymo projektų rengimui ir finansavimui.

Pavieniams savininkams teisiškai galiotų šio turto tvarkymo įpareigojimai, tačiau užtikrinti jų vykdymą tuomet būtų reikalinga administracinės priežiūros ir kontrolės sistema, pagal kurią teisinių įpareigojimų nevykdantiems savininkams būtų skiriamos administracinės baudos.

Kadangi teisiniai reikalavimai siejami ne su pavienių objektų, o jų sistemų priežiūra, administracinės atsakomybės taikymas pavieniams savininkams, nevykdantiems priežiūros įpareigojimų ir nesikooperuojantiems jų tinkamam vykdymui būtų problemiškas kaltės priskyrimo konkrečiam žemės savininkui prasme.

Tokios situacijos iš dalies būtų išvengiama, atskyrus nuosavybės teisę ir šios nuosavybės valdymo įpareigojimus. Tokiu atveju melioracijos statinių nuosavybės teisė galėtų būti priskiriama atskirais nuosavybės objektais žemės savininkams, tačiau šių objektų, įeinančių į melioracijos sistemas, priežiūros ir rekonstrukcijos bei šių darbų finansavimo įsipareigojimus išlaikytų valstybė arba savivaldybė, atitinkamai šias pareigas apibrėžiant Melioracijos įstatyme. Žemės savininkams galėtų būti išlaikoma pareiga atlikti smulkius priežiūros darbus, kurių vykdymas ir dabar numatytas Specialiųjų sąlygų nuostatomis, kartu užtikrinant tinkamą administracinę šios pareigos vykdymo kontrolę.

Žemės savininkams, kurių žemėje yra melioracijos statiniai, Melioracijos įstatymu ir Specialiosiomis sąlygomis turėtų būti nustatyti įpareigojimai užtikrinti prieigą valstybės ar savivaldybės institucijoms šių darbų atlikimui.

Pareiga užtikrinti prieigą prie melioracijos statinių šiuo metu yra reglamentuota Melioracijos įstatyme, Žemės įstatyme, Specialiosiose sąlygose. Turinio požiūriu šis teisinis reglamentavimas yra visai pakankamas, kadangi užtikrina teisę prieiti prie melioracijos statinių tiek valstybinės ir savivaldybių priežiūros institucijoms, tiek ir kitiems žemės savininkams. Dėl to servituto, kaip specialios daiktinės teisės, nustatymas paprastai nebūtų reikalingas, o turėtų būti užtikrinama minėtų specialiųjų sąlygų ir įstatyminių įpareigojimų vykdymo kontrolė.

Keičiant melioracijos statinių nuosavybės teisinį režimą ir siekiant suteikti galimybę administraciniu aktu nustatyti servitutą, suteikiantį teisę statyti melioracijos įrenginius, jais naudotis ir juos aptarnauti, reikalinga būtų atitinkamai papildyti Žemės įstatymo 23 str. 2 d. 4 p.

Šiuo atveju, manytina, reikėtų išlaikyti ir dabar galiojančias Melioracijos įstatymo, Žemės įstatymo, Specialiųjų sąlygų nuostatas dėl prieigos suteikimo, jas koreguojant ir numatant, kad tokia prieiga suteikiama žemės savininkams (o ne valstybei) nuosavybės teise priklausančių statinių aptarnavimui, kai šio aptarnavimo pareigos priskirtos valstybei ir (ar) savivaldybei, taip pat, kai tokias pareigas įgyvendina melioracijos naudotojų asociacijos, vykdydamos savo veiklą.

Pereinamasis nuosavybės ir valdymo perdavimas asociacijai įsteigusiems žemės valdytojams. Kitas galimas valdymo variantas yra nustatyti pereinamąjį laikotarpį, kuriuo būtų skatinamas laisvas melioracijos naudotojų asociacijų steigimas, ir melioracijos statinių (atskirais nuosavybės objektais) nuosavybės teisė būtų priskirtina tik tiems žemės savininkams, kurių žemėje jie yra, ir kurie yra įsteigę melioracijos naudojimo asociaciją. Siekiant užtikrinti, kad tokios asociacijos būtų

steigiamos atitinkamai melioracijos sistemų aptarnavimo teritorijai, Melioracijos įstatyme reikalinga suregulamentuoti šių asociacijų steigimo dokumentų tvirtinimą savivaldybėje, kuriai turėtų būti numatytos funkcijos patikrinti, ar tokia asociacija savo veikla, numatytais nariais, įnašų dydžiais ir kt. užtikrintų tinkamą melioracijos sistemos funkcionavimą.

Siekiant, kad asociacijos nebūtų steigiamos fiktyviai (o po to iš karto likviduojamos) būtų reikalinga nustatyti teisinius apribojimus jų likvidavimui, susietus su melioracijos sistemos funkcionavimu – asociacija galėtų nutraukti veiklą, jos aptarnaujamoje teritorijoje nelikus melioracijos sistemos objektų (pvz., dėl *force majeure*, ar kitų nuo žemės savininkų nepriklausančių aplinkybių) arba užtikrinus jos teisių ir pareigų perdavimą kitoms veikiančioms asociacijoms, kurios prisiimtų veikiančios melioracijos sistemos aptarnavimo pareigą (įskaitant, kelių veikiančių sistemų jungimą).

Jei atitinkamos asociacijos nebūtų savanoriškai steigiamos, melioracijos sistemoms priklausantys objektai pereinamuoju laikotarpiu turėtų likti valstybės nuosavybėje arba perduodami savivaldybių nuosavybėn, o jam pasibaigus melioracija galėtų būti toliau valdoma paslaugos modeliu.

Tiek nuomos / panaudos sutarčių sudarymas, tiek asociacijų steigimas gali būti skatinamas finansinėmis ekonominėmis priemonėmis, nustatant minėtų mokesčių arba įmokų į viešuosius fondus lengvatas. Jei melioracijos statinius būtų sprendžiama palikti valstybės nuosavybėje, tai galėtų būti žemės mokesčio dalis ar specialioji viešoji įmoka į specialiai melioracijos finansavimui įsteigtą fondą. Jei melioracijos statinius būtų sprendžiama perduoti savivaldybės nuosavybėn, tai priklausomai nuo jų valdymo modelio, tai būtų galima nustatyti kaip rinkliavas arba mokestį už viešąsias paslaugas.

Skatinamąjį poveikį iš esmės sudarytų ir galimybės patiems žemės savininkams pasirinkti melioracijos statinių valdymo ir priežiūros bei jos išlaidų dengimo būdą, o nustatant konkrečius mokesčius / įmokas, turėtų būti ekonomiškai išanalizuotas toks jų nustatyto ir paskirstymo būdas, kuris skatintų pasirinkti būtent savireguliacines melioracijos sistemų valdymo formas.

1.2.4. Savivaldybės nuosavybėn perduodamų statinių valdymas

Savivaldybės savarankiškosios funkcijos nustatymas. Taigi, melioracijos įrenginių nuosavybės teisę siejant su žeme, kurioje jie yra, nuosavybe, savivaldybėms, tenkinant aukščiau minėtas konstitucines sąlygas, gali būti perduodami savivaldybės nuosavybės teise valdomuose žemės sklypuose, taip pat sklypuose ir objektuose, kurie nėra išimtinė valstybės nuosavybė, esantys melioracijos statiniai.

Valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas kitų subjektų nuosavybėn perduodamas, *inter alia*, nekilnojamuosius daiktus Vyriausybės nutarimu perduodant savivaldybių nuosavybėn savivaldybių savarankiškosioms funkcijoms įgyvendinti, jeigu šis turtas yra pripažintas nereikalingu pagal šio įstatymo 26 straipsnio 1 dalies 8 punkto nuostatas (Valstybės turto įstatymo 20 str. 1 d. 5 p.), taip pat kitais šio įstatymo ir kitų

įstatymų nustatytais būdais (8 p.). Nematerialusis, ilgalaikis materialusis ir trumpalaikis materialusis turtas pripažįstamas nereikalingu arba netinkamu (negalimu) naudoti, kai, *inter alia*, jis tampa nereikalingas valstybės ar savivaldybės funkcijoms įgyvendinti (26 str. 1 d. 8 p.).

Pažymėtina, kad šiuo metu melioracijos statinių perdavimo atvejis nepatenka į 26 str. numatytas valstybės turto perdavimo kategorijas, kadangi melioracijos valdymas yra valstybės centralizuotai vykdoma funkcija. Tik pagrįstai, remiantis atsakingo valdymo, teisėtumo principais, suponuojančiais konstitucinių vertybių, principų ir normų laikymąsi, nusprendus keisti melioracijos valdymo sistemą (pastarąją iš dalies decentralizuoti), valstybės funkcijos melioracijos valdymo srityje galėtų būti perduodamos savarankiškoms savivaldybių funkcijoms. Valstybės turto perdavimo savivaldybėms sąrašui esant nebaigtiniam, šio turto nuosavybės teisė galėtų būti perduodama ir specialaus įstatymo pagrindu, jame nustatant tokio perdavimo būdą.

Savivaldybės turto valdymas administracinės funkcijos modeliu. Savivaldybės, vykdydamos įstatymu suteiktą savarankiškąją melioracijos sistemos valdymo organizavimo funkciją, melioracijos objektų ar sistemų valdymą gali organizuoti savivaldybės tarybos sprendimų nustatyta tvarka.

Siekiant vienodinti sąlygas šios funkcijos vykdymui visose savivaldybėse, valstybė, nepažeisdama savivaldybių savarankiškumo principo, Melioracijos įstatymu gali nustatyti melioracijos sistemų valdymo reikalavimus, kuriuos visos savivaldybės turėtų atitikti.

Pats valdymo organizavimas gali būti administraciniu pagrindu, melioracijos statinių ir sistemų priežiūrą vykdant Savivaldybės administracijos tarnautojams ir melioracijos specialistams. Atitinkamai Savivaldybės tarybos sprendimais turėtų būti nustatyta administracinio melioracijos sistemų valdymo sistema ir jos ištekliai.

Valstybės lygmeniu melioracijos valdymo kontrolė galėtų būti realizuojama jos išorinio audito (Valstybės kontrolės), savivaldybės administracinės priežiūros, vykdomos Vyriausybės atstovų, funkcijomis.

Perdavus savivaldybėms nuosavybės teise melioracijos sistemas, jų valdymo ir priežiūros darbų finansavimas turėtų būti užtikrinamas iš savivaldybės biudžeto, kadangi savivaldybių savarankiškosioms funkcijoms vykdyti Valstybės ir savivaldybių biudžeto sandaros įstatymas nenustato specialiųjų dotacijų iš valstybės biudžeto.

Siekiant užtikrinti melioracijos darbų vykdymo finansavimą, be kitų savivaldybės biudžeto šaltinių, jie galėtų būti finansuojami iš savivaldybės nustatytos vietinės rinkliavos už viešųjų melioracijos sistemos naudojimą. Tokia rinkliavos rūšimi tuomet turėtų būti papildomas LR rinkliavų įstatymo 11 straipsnis.

Rinkliavos nustatymo ir surinkimo principai turėtų būti apibrėžti Melioracijos įstatymu, šios rinkliavos surinkimą nustatant tik iš žemės savininkų, kurių žemėje yra melioracijos įrenginiai ir kurie iš jų veikimo ir naudojimo gauna tiesioginę naudą, taip pat galimai iš kitų asmenų, kurie naudojami minėta melioracijos sistema. Atitinkamai, pagal šiuo metu galiojančias Rinkliavų įstatymo normas, kiekviena savivaldybė turėtų

nustatyti vietinės melioracijos rinkliavos nuostatus, kuriuose apibrėžtų vietinės rinkliavos dydį, mokėjimo tvarką, lengvatas ir kt. (12 str.).

Žemės savininkams, kurių žemėje yra melioracijos įrenginiai, specialiosiomis žemės naudojimo sąlygomis nustatytinas įpareigojimas suteikti prieigą savivaldybei prie jų žemėje esančių melioracijos statinių ir įrenginių.

Servituto nustatymas tam nėra tikslingas, yra pakankamos Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų nuostatos, kurios būtų nustatytinos ne tik privatiems, bet ir valstybės žemės savininkams, ir kurių nuostatos koreguotinos. Šiuo metu jos nustato įpareigojimus, susijusius su valstybei priklausančių melioracijos statinių prieiga, o po nuosavybės perdavimo turėtų reguliuoti pareigą suteikti prieigą prie savivaldybei nuosavybės teise priklausančių melioracijos statinių.

Savivaldybės melioracijos turto valdymas viešosios paslaugos modeliu. Melioracijos įstatymu melioracijos sistemos turėtų būti pripažintos infrastruktūra, kuria visuomenei (žemės savininkams ir kitiems subjektams) teikiamos viešosios melioracijos paslaugos. Šiuo įstatymu turėtų būti apibrėžiamas šios paslaugos turinys, apimantis melioracijos statinių ir sistemų naudojimą žemės sklypams melioruoti ar naudoti jas kitoms Melioracijos įstatymu nustatytoms reikmėms. Visi šios paslaugos naudotojai atitinkamai turėtų būti įpareigoti sudaryti šių paslaugų teikimo sutartis. Panašiai kaip reglamentuojant nuotekų ar kitų komunalinių paslaugų reguliavimą, į šios viešosios paslaugos kaštus būtų įtraukiamos ir sistemos priežiūros paslaugos, atitinkamai jos galėtų būti finansuojamos ir iš minėtų paslaugų mokesčių.

Apibrėžiant melioraciją, kaip viešosios paslaugos teikimą, melioracijos statinių kategorija galėtų būti konkretinama, melioracijos statinius, tokius kaip melioracijos grioviai, kanalai, drenažo rinktuvai funkcinio požiūriu ir savo fizinėmis savybėmis priskiriant inžinerinių tinklų kategorijai. Tobulinant teisinį reguliavimą, teisės nuostatų suderinamumui reikėtų papildyti ir inžinerinių tinklų sampratą Statybos įstatyme. Melioracijos paslaugos teikimo organizavimas turėtų būti priskirtas savivaldybei kaip savarankiškoji funkcija. Pagal Vietos Savivaldos Įstatymo 8 str. 1–2 d., savivaldybė būtų atsakinga už viešųjų paslaugų teikimą gyventojams.

Savivaldybės, vykdydamos šią funkciją, viešųjų paslaugų teikimo organizavimą ir administravimą, turi teisę įsteigti ar parinkti šių viešųjų paslaugų teikėjus, kuriems savivaldybės turtas būtų perduodamas naudoti įstatymu nustatytais pagrindais, priklausomai nuo viešųjų paslaugų teikėjo parinkimo būdo.

Melioracijos, kaip viešosios paslaugos reguliavimo žemės savininkams, kurių sklypuose yra įrengtos melioracijos sistemos (jų objektai), ir kurie naudojami melioracijos paslaugomis, Melioracijos įstatymu būtų nustatyta pareiga sudaryti šių melioracijos paslaugų teikimo sutartis su atitinkamų paslaugų teikėju ir apmokėti už jų teikiamas paslaugas. Detalizuojant šį reguliavimą, galėtų būti remiamasi jau žinomais viešųjų paslaugų, tokių, kaip nuotekų organizavimo modeliais.

1.2.5. Melioracijos objektų perdavimo melioracijos sistemomis, kaip nuosavybės objektais, galimybės

Melioracijos sistemų, kaip nuosavybės objektų, apibrėžimas. Siekiant organizuoti melioracijos valdymo modelį melioracijos sistemų nuosavybės perdavimo ir valdymo principu, pirmiausia reikalinga būtų apibrėžti konkrečias melioracijos sistemas kaip savarankiškus nuosavybės teisės objektus, į kuriuos įeinantys melioracijos statiniai būtų laikytini šios sistemos dalimis ir nebūtų valdomi ir disponuojami atskirai kaip savarankiški nuosavybės objektai.

Bendrosios dalinės nuosavybės teisinio reguliavimo specialus režimas melioracijos santykiams. Melioracijos sistemomis pagrįstas nuosavybės ir valdymo modelis galėtų numatyti melioracijos sistemų nuosavybės teisės perdavimą bendrosios dalinės nuosavybės į šias sistemas perdavimo forma.

Bendrosios dalinės nuosavybės teisę reguliuoja CK, kuriame reglamentuotos bendrosios dalinės nuosavybės nuostatos, taikytinos visiems bendrosios dalinės nuosavybės bendraturčių santykiams (4.72–4.80 str.). Tačiau greta to CK specialiai reguliuoja daugiabučių namų bendrosios dalinės nuosavybės santykius (4.81–4.85 str.) bei tam tikras sutartines bendrosios dalinės nuosavybės įgijimo ir valdymo formas (jungtinės veiklos (asociacijos) sutartį, CK 6 kn. LI skyrius).

Bendrosios dalinės nuosavybės teisę reglamentuoja ir specialiųjų įstatymų normos. CK bendrosios nuostatos dėl daugiabučių namų butų ir kitų patalpų savininkų bendrosios dalinės nuosavybės teisės reglamentuoja LR daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymas.

Bendroji dalinė nuosavybė yra visų atitinkamo objekto funkcionavimu suinteresuotų asmenų (bendrasavininkų) interesų užtikrinimo ir tenkinimo būdas. Atitinkamai tokios sistemos bendrasavininkais turėtų būti bent jau tie žemės savininkai ir naudotojai, kurių žemė yra melioruojama ir iš kurios vanduo yra nuvedamas (per drenažo rinktuvus ir sausintuvus) į konkretų melioracijos griovį. Tokiu atveju, nustatant panašų kaip daugiabučių bendrosios nuosavybės valdymą, režimą, turėtų būti išsprendžiamas klausimas, kokie sklypai yra aptarnaujami konkrečios sistemos ir kuriems žemės savininkams, kaip naudos gavėjams, turėtų būti priskiriama bendrosios nuosavybės teisė.

Taigi, dalinė nuosavybė į melioracijos sistemas galėtų būti perduodama:

- a) savininkams, kurių žemėje yra šios sistemos dalimis esantys statiniai ir įrenginiai;
- b) savininkams, kurių žemėje yra minėti įrenginiai ir kurie gauna naudą iš sistemos veikimo.

Su bendrosios dalinės nuosavybės režimu, pagal egzistuojančią praktiką nėra suderinamas dabartinis Melioracijos įstatymo 3 str. 1 d. įtvirtintas reguliavimas, kad melioracijos statiniai yra būtent to žemės sklypo, kuriame jie yra („žemės sklype esantys“), priklausiniai, o bendrosios dalinės nuosavybės režime jie turėtų būti laikomi visų bendrasavininkų sklypų priklausiniais. Ši nuostata atitinkamai keistina,

išbraukiant minėtus žodžius. Kita vertus, turėtų būti išskirti melioracijos statiniai, kurie tarnauja tik vienam sklypui, ir neturėtų būti priskiriami bendrojo naudojimo objektams.

Melioracijos sistemas perduodant bendrosios nuosavybės teise, turėtų būti apibrėžtas nedalus jų režimas.

Specialiuose bendrosios dalinės nuosavybės santykiuose, kuriems modeliuojant melioracijos reguliavimą, turėtų būti priskiriami ir melioracijos sistemų valdymo santykiai, atidalijimo absoliutumo taisyklė gali būti netaikytina, pvz., kai siekiama atsidalyti dalį turto, nurodyto CK 4.82 straipsnio 1 dalyje, ir kitais panašiais atvejais.

Taikant bendrosios dalinės nuosavybės santykių reguliavimą melioracijos statinių ir sistemų valdymui, atidalijimo nuostatų suregulavimas yra ypač svarbus. Todėl turėtų būti įvertinta, ir įstatymu turėtų būti aiškiai nustatyta, kurie melioracijos statinių kompleksai, įeinantys į bendrojo naudojimo melioracijos sistemą, yra nedalieji objektai, tuo šalinant galimybę bendraturčiams atidalyti šios sistemos dalis natūra ir išvengti prievolių dėl jos priežiūros, tuo bloginant melioracijos sistemos bendrą funkcionavimą.

Melioracijos sistemų bendrosios dalinės nuosavybės bendrasavininkų pareigos ir jos valdymas. Žemės savininkų teisėms ir pareigoms būtų taikytinas bendrosios dalinės nuosavybės režimas, suponuojantis jų pareigą proporcingai prisidėti prie melioracijos sistemos, kaip bendro nuosavybės objekto, priežiūros ir jos išlaidų atlyginimo.

Pagrindinė bendrosios nuosavybės teisės įgyvendinimo taisyklė, taikoma bendraturčių vidiniams santykiams, kuri kartu yra ir pagrindinis specifinis bendrosios dalinės nuosavybės teisės požymis bei esminė sąlyga bendro objekto valdymui, naudojimui, disponavimui, išdėstyta CK 4.75 straipsnio 1 dalyje: bendrosios dalinės nuosavybės teisės objektas valdomas, juo naudojamas ir disponuojama bendraturčių sutarimu.

Melioracijos sistemoms, kurios būtų perduotos privatiems savininkams, valdymo ir naudojimo bendraturčių tarpusavio santykiams, atsižvelgiant į šių sistemų dydį ir savininkų didelį skaičių, racionali būtų Melioracijos įstatymu nustatyti specialias bendrosios dalinės nuosavybės valdymo ir administravimo nuostatas, remiantis daugiabučių namų administravimo pavyzdžiu.

Bendrosios taisyklės, kad bendrosios nuosavybės teisės objektas valdomas, juo naudojamas ir disponuojama bendraturčių sutarimu (CK 4.75 straipsnio 1 dalis), išimtis nustatyta daugiabučių namų butų ir kitų patalpų savininkams, nes tokiais atvejais paprastai būna daug bendraturčių, o tai apsunkina bendro sutarimo pasiekimą. Analogiška išimtis nustatyтина Melioracijos įstatymu, jei būtų pasirinktas melioracijos sistemų nuosavybės perdavimas bendrosios dalinės nuosavybės teise.

Kadangi disponavimo teisės įgyvendinimas gali lemti bendrosios dalinės nuosavybės teisės netekimą, jos įgyvendinimui nustatyta sudėtingesnė susitarimo forma – visų bendraturčių sutikimas, maksimaliai užtikrinantis įstatymo garantuotą savininko teisių apsaugą (CK 4.93 straipsnis). Dėl kitų teisių (valdymo, naudojimo) įgyvendinimo sprendimai gali būti priimami ir nepasiekus bendro bendraturčių sutarimo, esant balsų daugumai. Bendraturčių priimti sprendimai galioja visiems

atitinkamo daugiabučio gyvenamojo namo butų ir kitų patalpų savininkams (CK 4.85 straipsnio 4 dalis).

Vertinant galimybes pritaikyti šias nuostatas melioracijos santykių reguliavimui, daugelis jų, manytina, tinkamai užtikrintų bendrasavininkų tarpusavio prievolių ir prievolių tretiesiems asmenims reguliavimą, todėl reglamentuojant melioracijos bendrojo naudojimo sistemų valdymą ir naudojimą, galėtų būti formuojamos iš esmės panašios normos.

Nuostatos dėl lėšų kaupimo turėtų būti reglamentuojamos specialiai, atsižvelgiant į rengiamas iniciatyvas, lėšų kaupimo įpareigojimų vykdyti centralizuotai ir steigti vieną melioracijos kaupiamąjį fondą melioracijos objektų rekonstrukcijai ir (ar) atnaujinimui, naujų melioracijos objektų statybai finansuoti.

Tuo tarpu kitiems melioracijos priežiūros darbams galėtų būti pritaikomos analizuoto reguliavimo nuostatos dėl atskirų bendrojo naudojimo melioracijos sistemų naudotojų kaupiamųjų lėšų fondų.

Melioracijos sistemos priežiūra, analogiškai kaip ir valdant daugiabučius, galėtų būti organizuojama suteikiant bendrosios dalinės nuosavybės savininkams pasirinkti vieną iš valdymo būdų: steigiant šio turto administravimo asociaciją (bendriją), jungtinės veiklos sutartimis arba, nepasirinkus nė vieno iš pastarųjų būdų, savivaldybė turėtų skirti šio turto administratorių.

Melioracijos bendrojo naudojimo sistemų savininkų bendrijos. Iš esmės pritaikytinas analogiškas kaip daugiabučių reguliavimas, tam papildant CK nuostatas šia bendros nuosavybės valdymo rūšimi ir Melioracijos įstatyme išdėstant atitinkamų bendrijų steigimo bei valdymo nuostatas.

Melioracijos bendrojo naudojimo sistemų savininkų bendrija, kaip ir daugiabučių namų bendrija, Melioracijos įstatymu būtų įpareigojama saugoti ir ginti bendrijos ir jos narių teises bei ekonominius ir kitus teisėtus interesus, susijusius su namo bendrojo naudojimo objektų valdymu, priežiūra ir kitokiu tvarkymu.

Nustatant specialųjį melioracijos valdymo reguliavimą, atsižvelgtina į Lietuvoje susiklosčiusią dispozityviu pasirinkimu ir asociacijų veiklos laisvės įgyvendinimu pagrįstą teisinio reguliavimo tradiciją. Todėl melioracijos bendrojo naudojimo sistemoms valdyti šiuo metu, matyt, negalėtų būti perimama kai kurių šalių patirtis nustatyti priverstinį žemės savininkų dalyvavimą šių objektų bendro valdymo asociacijose, bendrijose. Šiuo atveju melioracijos bendrojo naudojimo sistemų valdytojų pareigas sąlygotų pati nuosavybės socialinė funkcija ir bendrosios šio teisinio instituto nuostatos dėl visų bendrasavininkų pareigos (nepaisant jų vienijimosi ar nesivienijimo į naudotojų asociacijas) proporcingai prisidėti prie bendro turto išlaikymo ir iš to kylančių prievolių vykdymo.

Tai, kad net ir ne bendrijos nariai, kurių žemėje yra sistemos, prisidėtų prie melioracijos sistemos ir mokėtų jos išlaikymo išlaidas, garantuotų atitinkamos specialiosios bendrosios dalinės nuosavybės nuostatos. Manytina, kad proporcingumo principas reikalautų, jog finansavimo įpareigojimus vykdytų tik melioruojamos žemės savininkai, taigi, pastariesiems nustatytini tik bendros prieigos įpareigojimai (ir žalos

jiems, už nuosavybės apribojimus ar kitokius nuostolius atlyginimas), o nuo melioracijos sistemos priežiūros finansavimo jie galėtų būti atleidžiami.

Vadovaujantis CK 2.80 str. 1 d., valstybės ar vietos savivaldos institucijoms draudžiama įstatymuose nenumatytais administraciniais metodais reglamentuoti juridinių asmenų veiklą. Pagal pavyzdines šios priežiūros ir kontrolės taisykles, surašius patikrinimo aktą, kontroliuojančioji savivaldybės institucija turi teisę pradėti teiseną dėl ANK 349 str. numatytų pažeidimų (8 p.). Taigi, nepažeidžiant bendrijos autonomijos, tiesioginė jos valdymo organų sprendimų įtaka nėra galima. Atskirose savivaldybių patvirtintose kontrolės taisyklėse atitinkamai numatoma tik teisė kreiptis į teismą dėl, pvz., bendrijos likvidavimo.

Viešojo administravimo įgaliojimai, susiję su melioracijos statinių valdymo asociacijų, bendrijų veiklos priežiūra, galimai ir didesni įgaliojimai, nei šiuo metu įtvirtinti daugiabučių namų bendrijų atveju, turėtų būti įtvirtinti Melioracijos įstatyme.

Jungtinės veiklos sutartys, savivaldybės administratoriaus skyrimas. Pagal dabar galiojančias Valstybės turto įstatymo nuostatas, valstybės ir savivaldybių turtas negali būti perduodamas kitiems juridiniams ar fiziniams asmenims ar kitaip susiejamas su turtu jungtinės veiklos sutarties pagrindu (20 str. 5 d.). Taigi, tai yra tik privačių turto savininkų kooperavimosi forma.

Taikant šią formą bendro naudojimo melioracijos sistemų valdymui, joje arba neturėtų būti valstybei nuosavybės teise priklausančių bendrojo naudojimo objektų, o jei tokių būtų, tai siekiant pritaikyti šią kooperavimosi formą melioracijos santykių valdymui, galima būtų numatyti šioje Valstybės turto įstatymo nuostatose išimtį būtent melioracijos objektų, kaip bendrosios dalinės nuosavybės objektų valdymui, suteikiant galimybę ir valstybei bei savivaldybei dalyvauti valdant melioracijos statinius ar sistemas jungtinės veiklos sutarties pagrindu, jei tokią formą pasirinktų dauguma bendrojo naudojimo melioracijos sistemos bendrasavininkų.

Bendrosios dalinės nuosavybės valdymui jos savininkams nepasirinkus anksčiau minėtų valdymo formų, Melioracijos įstatyme turėtų būti nustatytas specialus reguliavimas dėl šio turto administratoriaus skyrimo.

Nustatant tokį reguliavimą, galėtų būti remiamasi daugiabučių namų administratorių veiklos reguliavimu.

Vietos savivaldos įstatyme turėtų būti papildyta savivaldybių savarankiškoji funkcija, numatyta 6 str. 42 p., nustatant ne tik butų ir kitų patalpų savininkų, bet ir melioracijos bendrojo naudojimo sistemų savininkų bendrijų valdymo organų, jungtinės veiklos sutartimi įgaliotų asmenų ir savivaldybės vykdomosios institucijos paskirtų bendrojo naudojimo objektų administratorių veiklos, susijusios su įstatymų ir kitų teisės aktų jiems priskirtų funkcijų vykdymu, priežiūra ir kontrole pagal Vyriausybės įgaliotos institucijos patvirtintas pavyzdines taisykles. Melioracijos bendrojo turto administratorių skyrimas galėtų būti reglamentuojamas iš esmės panašiai, kaip ir daugiabučių namų administratorių.

1.2.6. Savivaldybėms perduotų melioracijos sistemų valdymas

Savivaldybėms nuosavybės teise perdavus ne atskirus melioracijos objektus, o jų sistemas, galimi analogiški jų valdymo modeliai (viešosios funkcijos arba viešosios paslaugos), kaip ir atskirų statinių valdymui. Šiuo atveju konkrečios valdymo teisių ir pareigų nuostatos priklausytų nuo to, kaip būtų apibrėžiamos ir suskirstomos konkrečios perduodamos melioracijos sistemos.

Melioracijos sistemai kertant savivaldybės ribas, savivaldybių tarpusavio sutartimis turėtų būti užtikrinamas bendras jų administravimas arba bendro šių sistemų valdytojo ir melioracijos paslaugų teikėjo steigimas.

Pagal Vietos savivaldos įstatymo 5 str. 3–4 d. bendriems tikslams pasiekti savivaldybė gali sudaryti jungtinės veiklos sutartis arba bendrų viešųjų pirkimų sutartis su valstybės institucijomis ir (arba) kitomis savivaldybėmis. Savivaldybė gali perduoti įgyvendinti administracinių ir viešųjų paslaugų funkcijas kitai savivaldybei abipusiu savivaldybių tarybų sutarimu sutarčių pagrindu, tačiau už šių funkcijų įgyvendinimą atsakinga yra funkcijas perduodanti savivaldybė.

Melioracijos sistemas apibrėžiant vandens baseinų reguliavimu pagrįstomis ribomis ir joms kertant kadastro vietovių, savivaldybių ribas, bendras valdymo būdas yra visiškai įmanomas ir apibrėžtinas atitinkamomis savivaldybių sutartimis.

Nustatant melioracijos reguliavimą pagal šį modelį Melioracijos įstatymu galėtų būti nustatyta pareiga savivaldybėms sudaryti tokias sutartis melioracijos sistemų valdymui, ir apibrėžtos būtinosios tokių sutarčių sąlygos, kurias, įgyvendinant baseininį melioracijos valdymą, turėtų atitikti šios savivaldybių sutartys.

1.2.7. Valstybinė melioracijos priežiūra

Šiuo metu melioracijos statinių naudojimo (tiek priklausančių valstybei, tiek privatiems savininkams) valstybinės ir techninės priežiūros klausimai yra teisiškai sureguliuoti ir būtų iš esmės tinkami apibrėžti melioracijos valstybinę priežiūrą po nuosavybės perskirstymo, užtikrinant efektyvų jų vykdymą.

Keičiant melioracijos statinių nuosavybės santykių struktūrą, už šiuo metu valstybei priklausančių didesnių ir viešojo intereso tikslais naudojamų įrenginių naudojimo pažeidimus atsakomybė galėtų būti griežtesnė. Dėl to svarstyтина, kad Melioracijos įstatyme turėtų būti įtvirtintos ekonominės atsakomybės nuostatos už melioracijos srities teisės aktų pažeidimus.

2. NAUJI MELIORACIJOS SISTEMOS FUNKCIONAVIMO FINANSAVIMO PRINCIPAI

2.1. Melioracijos statinių finansavimo alternatyvos, dalyvaujant naudos gavėjams

Lietuvoje melioracijos statinių finansavimo prievolė paskirstyta pagal nuosavybės kriterijų (LR melioracijos įstatymas). Žemės sklypų priklausiniais pripažintų melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus sklypų savininkai privalo atlikti savomis lėšomis. Jie taip pat gali pretenduoti į nustatyta tvarka skiriamą valstybės paramą. Valstybės nuosavybei priskirtą melioracinės paskirties turtą, kuris paprastai ekonominę naudą teikia privataus, daugiausia žemės ūkio verslo, subjektams, numatyta išlaikyti valstybės lėšomis. Tačiau ši įstatyminė nuostata iki galo nebuvo įgyvendinta. Dėl nepakankamo finansavimo žymiai pablogėjo valstybei nuosavybės teise priklausančių melioracijos statinių, ypač magistralinių griovių, kurie lemia visos sausinimo sistemos funkcionavimą, būklę.

Kaip rodo Studijos pirmojoje dalyje išnagrinėtos užsienio šalių (Estijos, Lenkijos, Vokietijos) melioracijos statinių finansavimo sprendimų praktikos, nei viena valstybė, net ir labiau ekonomiškai išsivysčiusi nei Lietuva, nebuvo ir nėra prisiėmusi tokių didelių finansinių įsipareigojimų bendro naudojimo infrastruktūros, ypač teikiančios naudą kurios nors vienos ekonominės veiklos rūšies subjektams, atžvilgiu. Efektyviomis minėtose šalyse laikomos finansavimo sistemos, kuriose derinami įvairūs melioracijos statinių naudos gavėjų sutelktų lėšų ir valstybės paramos elementai. Naudos gavėjų indėlis yra didžiausias, patiriamos su melioracijos statinių funkcionavimu susijusios išlaidos paskirstomos proporcingai gaunami naudai, valstybė padeda išlaikyti didžiausius, strateginę reikšmę turinčius objektus, prisideda finansuojant brangius investicinius projektus, dažniausiai tuos, kuriuose naudos gavėjai prisiima melioracijos statinių priežiūros įsipareigojimus.

Svarbus modeliuojamos melioracijos statinių efektyvesnio valdymo pertvarkos elementas – naujų finansavimo instrumentų, kuriuose numatytas adekvatus naudos gavėjų indėlis, pasirinkimas, jų metodinis ir teisinis pagrindimas.

Buvo išnagrinėtos iš įvairių lėšų šaltinių formuotinos naujos finansavimo priemonės ir prie skirtingų melioracijos statinių valdymo modelių priderinti finansavimo priemonių deriniai.

1. Melioracijos sistemų naudotojo mokestis;
2. Vietinė rinkliava;
3. Žemės mokesčio specialioji dalis;
4. Melioracijos statinių/sistemų naudotojų asociacijų nario įmoka melioracijai;
5. Melioracijos statinių naudotojų bendrijos nario įmokos.

Melioracijos sistemos naudotojo mokestis – melioruotos žemės savininko ar kito melioracijos sistemos ar statinio naudos gavėjo mokestis už naudojamą melioracijos sistemomis ir/ar melioracijos statiniais. Melioracijos sistemos naudotojas – asmuo, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai naudoja melioracijos sistemą ir/ar jos bendro naudojimo statiniais.

Mokestį moka melioruotos žemės savininkai ir kiti bendro naudojimo melioracijos statinių (griovių, polderinių sistemų ir kt.) naudotojai. Už vienam žemės savininkui priklausančias melioracijos sistemas ir/ar statinius mokestis nemokamas. Mokestis sumokamas į Valstybinės mokesčių inspekcijos surenkamąsias sąskaitas, įskaitomos į valstybės biudžeto pajamas ir naudojamas Melioracijos programai finansuoti arba alternatyva – Melioracijos finansiniam fondui formuoti.

Mokestis, mokesčio objektas ir mokesčių mokėtojų kategorijos nustatomi LR melioracijos įstatyme. Melioracijos sistemos naudotojo mokesčio dydžiai (tarifas 1 ha sausinamos žemės ar kt.), jų mokėjimo sąlygos, tvarka ir priežiūra turėtų būti nustatomi Vyriausybės nutarimu. Mokesčio dydžiai diferencijuojami priklausomai nuo melioracijos sistemos tipo (drenažas, drėkinimo sistema, polderių sistema ir pan.).

Mokesčio dydis orientuotas į per metus pagal Melioracijos programą numatomų atlikti bendro naudojimo melioracijos objektų priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbų vertę.

Ši finansinė priemonė būtų tinkama naudoti, esant šioms aplinkybėms:

- valstybės nuosavybei šiuo metu priskirti melioracijos statiniai arba jų dalis perduodami savivaldybėms, o savivaldybėse nesukuriama vietiniai lėšų šaltiniai;
- žiemos polderiai ir/ar kurie nors kiti statiniai (pvz., sureguliuoti upeliai) lieka valstybės nuosavybėje, o jų finansavimas užtikrinamas iš Melioracijos programos lėšų (Melioracijos finansinio fondo).

Vietinė rinkliava – Savivaldybės tarybos sprendimu nustatyta privaloma įmoka, galiojanti tos savivaldybės teritorijoje. Vietinė rinkliava už naudojamą savivaldybės teritorijoje esančiais bendro naudojimo melioracijos statiniais būtų renkama kaip lėšų šaltinis savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių melioracijos statinių ar sistemų, jų priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbų finansavimui.

Rinkliavą mokėtų žemės sklypų savininkai (alternatyva – naudotojai) ir neturintys žemės fiziniai ir juridiniai asmenys, gaunantys naudą iš savivaldybei priklausančių bendro naudojimo melioracijos sistemų ir/ar statinių. LR rinkliavų įstatymo 11 str. papildžius nauja rinkliavos rūšimi, Savivaldybių tarybos savo sprendimu turėtų patvirtinti vietinės rinkliavos nuostatus, kuriuose nustatytų vietinės rinkliavos dydį (tarifą Eur vienam ha sausinamos žemės ar kt.), mokėjimo tvarką, lengvatas, grąžinimo atvejus, delspinigių dydį, jų apskaičiavimo, mokėjimo tvarką ir atleidimo nuo delspinigių atvejus. Rinkliavos dydžiai turėtų būti orientuoti į lėšų poreikį savivaldybės Melioracijos programoje numatytiems melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbams pagal privalomuosius statinių naudojimo ir priežiūros reikalavimus per kalendorinius metus.

Savivaldybėje gali būti pasirinktas vieno tarifo taikymas visiems savivaldybės teritorijoje esantiems bendro naudojimo melioracijos sistemų ir/ar statinių naudos gavėjams. Galimas tarifo diferencijavimas pagal kadastrines vietas ar pabaseinius. Nustatant rinkliavos dydžius (pvz., pagal kadastrines vietas) skaičiavimams turėtų būti nustatoma kadastrinės vietovės bendro naudojimo melioracijos statinių teikiamos naudos teritorija ir lėšų poreikis šios kadastrinės vietovės bendro naudojimo statiniams prižiūrėti, remontuoti ir/ar rekonstruoti. Konkrečiam mokėtojui rinkliava apskaičiuojama už visus jo nuosavybėje esančius melioruotos žemės sklypus.

Lengvatos galėtų būti suteiktos rinkliavos mokėtojams, kurie nuosavomis lėšomis per pastarąjį laikotarpį (3–5 m.) prisidėjo tvarkant bendro naudojimo melioracijos statinius arba prisiima savarankiškai išsipareigojimus juos prižiūrėti. Kompensacinė lengvata galėtų būti taikoma rinkliavos mokėtojams, kurių žemėje yra įrengti bendro naudojimo melioracijos statiniai.

Vietinė rinkliava mokama į savivaldybės, nustačiusios vietinę rinkliavą, biudžeto sąskaitą ir įskaitoma į savivaldybės biudžetą. Rinkliavos nustatymo ir surinkimo principai, taip pat naudojimo paskirtis turėtų būti apibrėžti LR melioracijos įstatymu.

Žemės mokesčio specialioji dalis – prie žemės mokesčio sumos, kuri apskaičiuojama ir mokama pagal šiuo metu galiojančias LR žemės mokesčio įstatymo (ŽMĮ) nuostatas (vadintina pagrindine dalimi) melioruotų žemės sklypų savininkams apskaičiuota papildoma žemės mokesčio dalis (melioracijos priedas). Surinktos melioracijos priedo lėšos būtų tikslingai naudojamos melioracijos reikmėms. Jos galėtų būti įskaitomos į Melioracijos finansinio fondo pajamas, jeigu toks būtų steigiamas, arba įskaitomos į savivaldybių biudžetus melioracijos statinių priežiūros, remonto ir/ar rekonstrukcijos programoms savivaldybių teritorijose vykdyti. Žemės mokesčio specialiosios dalies tikslinės naudojimo paskirties nuostatos turėtų būti nustatytos ŽMĮ.

Žemės mokesčio specialiosios dalies surinkimo iš visų melioruotos žemės savininkų apsunkins aplinkybė, kad ne visi melioracijos statinių naudos gavėjai yra žemės mokesčio mokėtojai.

ŽMĮ 8 str. nustato, kad mokesčiu neapmokestinama:

- bendro naudojimo kelių užimta žemė;
- mėgėjiško sodo teritorijoje esanti bendrojo naudojimo žemė;
- fiziniams asmenims, kurių šeimose mokesčio laikotarpio pradžioje nėra darbingų asmenų ir kuriems nustatytas 0–40 proc. darbingumo lygis arba kurie yra sukakę senatvės pensijos amžių ar yra nepilnamečiai, priklausančio žemės sklypo plotas, neviršijantis savivaldybių tarybų iki einamojo mokesčio laikotarpio rugsėjo 1 d. nustatyto neapmokestinamojo žemės sklypo dydžio. Fiziniam asmeniui nuosavybės teise priklausantys keli žemės sklypai, esantys tos pačios savivaldybės teritorijos vietovėse (vietovėje), kurioms (kuriai) nustatytas vienodas neapmokestinamasis žemės sklypo dydis, šiuo atveju laikomi vienu žemės sklypu. Jeigu fizinis asmuo turi teisę į mokesčio lengvatą ir turi ne vieną žemės sklypą, taikoma didžiausia lengvata vienam žemės sklypui. Taikant šią nuostatą, šeima laikomi sutuoktiniai, asmenys, vieni auginantys vaikus (įvaikius), ir su jais gyvenantys jų vaikai (įvaikiai, posūniai,

podukros), iki jiems sukaks 18 m., o prie darbingų asmenų nepriskiriami švietimo įstaigų dieninių skyrių moksleiviai ir studentai;

- nacionalinių parkų, regioninių parkų, kraštovaizdžio, kultūrinių, geologinių, geomorfologinių, botaninių, zoologinių, botaninių-zoologinių, hidrografinių ir pedologinių draustinių teritorijų ir jų apsaugos zonų žemė, išskyrus minėtose teritorijose esančias ŽŪN, taip pat užstatytų teritorijų, kelių ir vandenų užimtą žemę;
- vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų žemė;
- gamtos paminklų žemė, išskyrus užstatytų teritorijų ir kelių užimtą žemę;
- į Kultūros vertybių registrą įrašytų archeologinių (išskyrus senamiesčių kultūrinius sluoksnius) ir memorialinių (neveikiančių kapinių ir laidojimo vietų) nekilnojamojo kultūros paveldo objektų teritorijų žemė, išskyrus minėtose teritorijose esančių užstatytų teritorijų, kelių ir vandenų užimtą žemę;
- į Kultūros vertybių registrą įrašytų istorinių, architektūrinių ir dailės nekilnojamojo kultūros paveldo objektų teritorijų žemė kaimo vietovėse ir etnografinių kaimų teritorijose esančių etnografinių sodybų žemė;
- ūkininko ūkiui steigti įgyta žemė – tris mokesčio mokestinius laikotarpius nuo nuosavybės teisės įgijimo.

Be to, ŽMĮ 4 str. nustato, kad miško žemė – ne žemės mokesčio objektas.

Siekiant nustatyti vienodas apmokestinimo sąlygas visiems melioruotos žemės savininkams, turėtų būti suformuota atskira arba papildoma žemės mokesčio mokėtojų bazė. Taip pat reikėtų suformuoti papildomą arba atskirą mokesčio objektų (apmokestinamų melioruotos žemės sklypų) bazę. Tai apsunkintų mokesčio surinkimą, administravimą ir priežiūrą, pareikalautų papildomų išteklių šiems darbams atlikti.

Nustačius žemės mokesčio papildomą dalį gali būti pažeistas dvigubo apmokestinimo išvengimo principas, nes dabartinė žemės mokesčio apskaičiavimo sistema paremta vidutine žemės rinkos kaina. Kainos dydis susiformuoja, atsižvelgiant į sandoryje dalyvaujančio žemės sklypo melioracijos faktorių. Taigi dėl melioracijos padidėjusi žemės vertė jau įvertinama pagrindinėje mokesčio dalyje. Tuo tarpu papildoma mokesčio dalis suponuotų pakartotiną tos vertės apmokestinimą.

Melioracijos statinių/sistemų naudotojų asociacijų nario įmoka melioracijai.

Asociacijų nariai konkrečios asociacijos įstatuose patvirtinta tvarka moka nustatyto dydžio stojamuosius ir nario mokesčius. Siūloma papildoma nauja įmoka melioracijai. Tai speciali asociacijos nario įmoka asociacijos teritorijoje esančių melioracijos statinių priežiūros, remonto ir/ar rekonstrukcijos darbams, numatytiems asociacijos metinėje programoje, finansuoti. Minimalaus išlaidų dydžio vienam ha melioruotos žemės apskaičiavimo ir metinėje programoje numatytos sumos paskirstymo tarp asociacijos narių principinės nuostatos turėtų būti nustatytos LR melioracijos įstatyme.

Melioracijos statinių naudotojų bendrijos nario įmokos. Šios organizacijos pagrindinis veiklos tikslas – užtikrinti bendrijos nariams bendrąja daline nuosavybe priklausančių melioracijos statinių tinkamą būklę ir veikimą, organizuojant statinių

priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus. Šiems tikslams renkamos įmokos statiniams prižiūrėti ir kaupiamosios įmokos statiniams rekonstruoti.

Bendrijos nariai privalo proporcingai savo daliai apmokėti išlaidas statiniams išlaikyti ir išsaugoti ir reguliariai kaupti lėšas, kurios bus skiriamos bendrąja daline nuosavybe bendrijos nariams priklausantiems melioracijos statiniams rekonstruoti pagal privalomuosius melioracijos statinių naudojimo ir priežiūros reikalavimus.

Kaupiamosios lėšos yra savininkų bendroji dalinė nuosavybė. Šios lėšos negali būti išieškotos pagal atskiro žemės sklypo savininko prievoles. Perleidus bendrijos teritorijoje esantį žemės sklypą naujam savininkui, su kaupiamosiomis lėšomis susijusios teisės ir prievolės atitenka naujam savininkui. Lėšų kaupimo, jų dydžio apskaičiavimo, sukauptų lėšų apsaugos tvarka būtų nustatoma Vyriausybės nutarimu.

2.2. Melioracijos finansavimo fondas

Lietuvoje politikai ir specialistai (melioracijos ir ekonomikos bei kt.) plačiai aptarinėja ir siūlo melioracijos finansavimo fondą (toliau – Fondas). Tai – specialus melioracijos finansinis Fondas melioracijos sistemų ir statinių rekonstravimo ir pertvarkymo darbų finansavimui. Jo aktualumą sąlygoja mažėjanti ES ir valstybės biudžeto finansinė parama, tolimesniam melioracijos finansavimui ir esamų sausinimo sistemų tobulinimui (Pokalbiai apie melioraciją Lietuvoje III, 2017).

Kaip autoriai teigia, numatomi tokie pagrindiniai **tiksiai**: sukurti melioracijos infrastruktūros teisinių ir nuosavybės santykių, melioracijos sistemų ir statinių rekonstravimo ir priežiūros tvarkos bei finansavimo pertvarkymo programą, sukauptiant finansinius išteklius, užtikrinančius efektyvų melioracijos statinių funkcionavimą ir intensyvų melioruotos žemės naudojimą.

Dėl šių priežasčių idėjos šalininkai mano, kad Fondas (programa) turėtų būti įteisintas įstatymu ir būtų kaupiamas savivaldybėse kartu su žemės mokesčiu. Nustačius kaupti į fondą po 30–50 Eur nuo 1 ha melioruotos žemės, mokestis nebūtų pernelyg didelis.

Fondo statusas. Fondo steigėjas – ŽŪM, Fondą administruoja ŽŪM įgaliota institucija.

Fondo finansinių išteklių sukūrimo principai ir prielaidos. Fondo kūrimo pagrindinė prielaida yra tai, kad melioracijos infrastruktūra padeda sutvarkyti vandens režimą ne tik žemės ūkio paskirties žemėje, bet užstatytose teritorijose, kelių ir geležinkelių trasose bei apsauginėse zonose, miškuose, karinių poligonų teritorijose, saugomose teritorijose, komercinės paskirties žemėse. Todėl į melioracijos finansinį Fondą mokesčius turėtų mokėti visi subjektai, disponuojantys žemės ūkio paskirties ir kitos paskirties žeme. Melioracijos sistemų ir statinių rekonstravimui finansuoti melioracijos finansinis Fondas galėtų būti kuriamas iš žemės savininkų įnašų žemės mokesčio pagrindu. Lėšų kaupimo nuo 1 ha normatyvas arba įmokos dydis turėtų būti nustatytas pagal ŽŪM patvirtintą metodiką. Įplaukos pagal ŽŪM patvirtintą metodiką tvarkomos neįvedant naujų mokesčių ir nekuriant papildomo įnašų surinkimo mechanizmo, bet išplečiant esamą žemės mokesčio bazę. Prie einamųjų metų žemės

mokesčio bendrosios dalies būtų pridedama specialioji mokesčio dalis melioracijos sistemoms bei statiniams rekonstruoti ir tobulinti, užtikrinant optimalų dirvožemio vandens režimą ir aplinkos tausojimą. Tokiu būdu žemės mokestis susidarytų iš dviejų dalių: dabar taikomas žemės mokestis (bendroji dalis) ir specialioji žemės mokesčio kaupiamoji dalis melioracijos sistemoms bei statiniams rekonstruoti ir tobulinti. Antroji dalis mokesčių administratoriaus pervedama į melioracijos finansinio Fondo specialiąją sąskaitą.

Fondo finansiniai šaltiniai:

- Žemės mokesčio dalis – specialioji žemės mokesčio kaupiamoji dalis melioracijos sistemoms bei statiniams rekonstruoti ir tobulinti.
- Valstybės biudžeto tikslinės investicinės lėšos melioracijos sistemų ir statinių rekonstravimo darbams finansuoti.
- LR krašto apsaugos ministerijos lėšos (Lietuvos kariuomenės kariniai poligonai, Lietuvos kariuomenės karinio mokymo teritorijos, Lietuvos kariuomenės dalinių užimti žemės sklypų plotai (LR Vyriausybės 2000 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 545 „Dėl Lietuvos kariuomenės karinių poligonų ir karinio mokymo teritorijų“)).
- Mokestis už valstybei nuosavybės teise priklausančių melioracijos statinių sunaikinimą ir nuostolių už juos atlyginimą. Jei pakeitus pagrindinę žemės naudojimo paskirtį sunaikinami LR melioracijos įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje nurodyti valstybei nuosavybės teise priklausančios melioracijos statiniai, žemės naudotojas privalo sumokėti savivaldybės administracijos direktoriaus nurodytą melioracijos statinių vertės sumą į melioracijos finansinio Fondo sąskaitą (šiuo metu mokama į valstybės biudžetą pagal LR Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 29 d. nutarimą Nr. 1073 „Dėl pagrindinės žemės naudojimo paskirties ir būdo nustatymo ir keitimo tvarkos bei sąlygų aprašo patvirtinimo“).
- Kelių ir geležinkelių (Kelių plėtros programos) lėšos už melioracijos sistemų bei statinių tvarkymą priimant vandenį iš kelių ir geležinkelių trasų ir apsauginių zonų.
- LR aplinkos ministerijos (Aplinkos apsaugos investicijų fondo) lėšos už vandens priėmimą iš saugomų teritorijų ir melioracijos sistemų bei statinių tvarkymą ir gamtosauginių priemonių įgyvendinimą melioruotose žemėse.
- Kiti užstatytų teritorijų ūkinių subjektų įnašai.

Fondo remiamos sritys. Fondo lėšomis finansuojami tik nusiausintų žemių savininkų melioracijos sistemų ir statinių rekonstravimo projektai (projektavimas, ekspertizė ir techninė priežiūra, rekonstravimo darbai), taip pat valstybei priklausančių magistralinių griovių rekonstravimo projektai, šiam tikslui skiriant Vyriausybės nustatytą melioracijos Fondo lėšų dalį. (Daugumoje ES šalių vyrauja praktika, kad valstybei ar savivaldos organams priklausančių melioracijos statinių rekonstravimui iš sukaupto melioracijos Fondo skiriama iki 60 proc. lėšų, o valstybė ar savivaldos organai prisideda iki 40 proc. reikiamų lėšų). Melioracijos statinių priežiūros ir remonto darbus ūkininkai turi finansuoti tiesiogiai, be Fondo pagalbos. Tačiau remonto darbus taip pat būtina atlikti pagal projektus, kad būtų išsaugomi padaryti projektiniai sprendimai, kurie ateityje bus būtini ruošiant projektinius sprendimus rekonstravimui.

Fondo lėšų disponavimas ir tvarkymas. Specialioji žemės mokesčio kaupiamoji dalis melioracijos sistemoms bei statiniams rekonstruoti ir tobulinti kaupiama specialioje Fondo sąskaitoje. Fondo lėšomis disponuoja ir jas tvarko taryba (toliau – Taryba), kurią sudaro: ŽŪM įgaliotas atstovas; Savivaldybių asociacijos įgaliotas atstovas; Žemės ūkio bendrovių įgaliotas atstovas; Lietuvos melioracijos įmonių asociacijos įgaliotas atstovas; Lietuvos žemėtvarkos ir hidrotechnikos inžinierių sąjungos įgaliotas atstovas. Savivaldybės tarybos sprendimu tvirtinamos **Savivaldybių komisijos** (60 savivaldybių) ir jų pirmininkai. Be pirmininkų, į savivaldybių komisijas įeina Savivaldybės tarybos narys; Rajono Ūkininkų sąjungos įgaliotas atstovas; Savivaldybės žemės ūkio atstovas.

Apie gautas lėšas bei jų naudojimą informuojami Fondo steigėjas, mokesčio mokėtojai, rėmėjai. Fondo lėšos negali būti perduodamos į valstybės biudžetą arba panaudotos kitoms valstybės reikmėms finansuoti. Nepanaudotos pagal metinę sąmatą Fondo lėšos yra šaltinis kitų metų sąmatoje numatytoms priemonėms finansuoti. Fondas gali būti likviduotas steigėjo sprendimu. Likviduoto Fondo lėšas perima steigėjas.

2.1 lentelė. Melioracijos finansinio fondo melioracijos sistemoms bei statiniams rekonstruoti modelio SSGG analizė

Stiprybės	Silpnybės
Melioracijos statinių finansavimui bus pasitelktos žemės savininkų ir kitų MS teikiamos naudos gavėjų lėšos, dėl to pagerės magistralinių griovių rekonstrukcijos finansavimas; Fondo lėšomis įgyvendinus daugiau magistralinių griovių rekonstrukcijos projektų, pagerės sausinimo sistemų funkcionavimas, bus pasiektas teigiamas aplinkosauginis efektas; Visų melioruotų žemės sklypų savininkų (nepriklausomai nuo nuosavybės formos) vienodas indėlis, užtikrinant didžiausių melioracijos statinių funkcionavimą.	Maža melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimo sistemos perdavimo tiesioginiams naudos gavėjams dalis; Fonde sutelkiamos lėšos bus nepakankamos ir gali nepateisinti įmokų mokėtojų lūkesčių; Siūloma žemės mokesčio mokėtojų bazė nepakankama lėšų surinkimo iš visų MS naudotojų poreikiams, nes reikšminga žemės sklypų savininkų dalis (10–12 proc.) šiuo mokesčiu neapmokestinama; Pagal žemės mokesčio nuostatas jo apmokestinimo objektas – žemės mokestinė vertė – nustatoma pagal rinkos kainą, kuri formuojasi įvertinant ir melioracijos statinių buvimą žemės sklype. Nustatant papildomą mokesčio tarifo dalį, tiesiogiai susijusią su melioracijos statinių buvimu žemės sklype, būtų pritaikytas dvigubo apmokestinimo principas, kuris Lietuvos mokesčių sistemoje vengtinas; Labai sudėtingas ir brangus Fondo valdymas; Neužtikrinamas septynioliktosios LR Vyriausybės programos priemonės nuostatos dėl melioracijos statinių išvalstybinimo įgyvendinimas.
Galimybės	Grėsmės
Ateityje galima Fondo plėtra, didinant remiamų melioracijos statinių rūšių ir sistemų aprėptį; Fondas galėtų finansuoti melioracijos statinių naudotojų mokymo programas; Savivaldybių žemės ūkio skyriai turi patirties teikiant metodinę pagalbą ūkininkams asociacijų ir/ar bendrijų kūrimuisi bei stiprinant organizacinius jų gebėjimus, konsultuojant jas.	Žemės mokesčio didinimas gali nesulaukti žemės savininkų, ypač nevykdančių ūkinės veiklos, tik nuomojančių žemės sklypus, pritarimo; melioracijos statinių priežiūrai anksčiau lėšas skyrę ir savivaldybėms perduodamų melioracijos statinių funkcionavimą pagerinę ūkininkai bus nepatenkinti vienoda įmoka visoje savivaldybės teritorijoje; Valstybės parama galėtų būti nepakankama, o melioracijos statinių naudotojams tenkanti priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos finansinė našta būtų per sunki.

Šaltinis: Lietuvos melioracijos įmonių asociacija, 2018.

Apibendrinant melioracijos statinių finansavimo modelį, galima teigti, kad esminis jo privalumas – lygiateisiškumas visiems naudos gavėjams. Numatytų išmokų dydis garantuotų melioracijos statinių rekonstravimo skirtingų interesų grupių susitarimą dėl melioracijos būklės pagerinimo. Atskiras fondas būtų kur kas mažiau priklausomas nuo

valstybės biudžeto. Tai reiškia, kad toks fondas būtų savarankiškas ir nepriklausomas nuo valstybės administravimo, ir tik šiek tiek priklausomas nuo valstybinio finansavimo. Šio modelio didžiausias trūkumas yra sudėtinga vadyba ir teisinis reguliavimas, kuris iš esmės turėtų pakeisti žemės mokesčio nuostatas. Apskaičiuojant mokestį nuo žemės vertės pagal kokybę, neišlaikomas mokesčio aiškumo principas ir dvigubo apmokestinimo principas. Užsienio šalyse (Latvijos) žemė mokesčio (turto mokesčio) pagrindiniai elementai teisiniu požiūriu labai skiriasi nuo Lietuvos analogiškų mokesčio elementų (objekto, tarifų, lėšų panaudojimo). Siekiant surinkti dalį lėšų melioracijai finansuoti, mokant žemės mokestį, iš esmės reikėtų keisti ŽMĮ pagrindinius elementus: mokesčio objektas, apmokestinimo bazė, tarifas. Ne visi MS naudos gavėjai yra žemės mokesčio mokėtojai.

Dėl šių priežasčių, formuojant MS priežiūros fondą ar kaupiamąjį fondą žemės mokesčio mokėtojų bazė nepakankama, todėl lėšų rinkimas per žemės mokesčio sistemą reikalautų esminio ŽMĮ pertvarkymo.

Naudojant lėšas MS eksploatavimui iš centralizuotų fondų, būtų sudėtinga nustatyti prioritetus tiek teritoriniu, tiek funkciniu atžvilgiu.

Reikėtų iš esmės sukurti naują fondo organizacinę, valdymo ir finansinių išteklių disponavimo struktūrą, kuri reikalautų papildomų finansinių ir darbo išteklių.

3. MELIORACIJOS STATINIŲ VALDYMO PERTVARKYMO MODELIAVIMAS

3.1. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo kriterijai ir loginė seka

Nuo pat nepriklausomybės atkūrimo buvo pradėti melioracijos valdymo pertvarkymo darbai, tačiau melioracijos statinių nuosavybės santykius, valdymą ir finansavimą vis dar daro įtaką melioracijos sistemos kūrimo metu prieš daugelį metų egzistavusi žemės valstybinė žemės nuosavybė, vyravusi stambi žemėnauda ir valstybiniai finansavimo šaltiniai. Įgyvendinant žemės reformą, nebuvo laiku išspręstas atsakomybės už melioracijos valdymą padalijimo klausimas, atsižvelgiant į žemės savininkų, kuriems melioracijos statiniai teikia tiesioginę ekonominę naudą, ir viešąjį interesą. Melioracijos statinių funkcinis susietumas lėmė, kad didžioji jų dalis liko valstybinėje nuosavybėje, nors jie neša naudą konkrečioms žemės savininkams. Analizuojant esamų melioracijos statinių nuosavybės pertvarkymo galimybes, buvo atsižvelgta į šiuos kriterijus:

- melioracijos statinių funkcinius ryšius ir kompleksiskumą;
- pakitusią žemėvaldą;
- melioracijos statinių eksploatavimo kaštų pasiskirstymą tarp naudos gavėjų;
- melioracijos statinių reikšmę viešojo intereso požiūriu.

Melioracijos statinių funkciniai ryšiai ir teritorinis kompleksiskumas. Melioracijos statiniai ir sistemos veikia kaip tinklai, ir jų funkcionavimas ir teikiama nauda neapsiriboja vieno savininko sklypu, bet paprastai pereinama už jo ribų. Pertvarkant melioracijos statinių nuosavybę ir perduodant melioracijos statinių nuosavybę naujiems savininkams, būtina išsaugoti melioracijos statinių funkcinius ryšius ir jų veiklos kompleksiskumą. Dabartinė melioracijos statinių apskaita tik iš dalies atspindi melioracijos statinių tarpusavio priklausomybę. Kaip nurodoma Valstybės kontrolės audito ataskaitoje, pagrindinė tokios situacijos priežastis yra ta, kad duomenų bazė, kurioje būtų sukaupta informacija apie melioracijos sistemas visose savivaldybėse, iki šiol nesukurta (Valstybės kontrolė, 2014). Kol melioracijos statiniai priklausė vienam savininkui – valstybei, o jų priežiūrą vykdė savivaldybės, nustatyti šią priklausomybę nebuvo poreikio. Melioracijos statiniai yra apskaitomi pagal jų rūšis, išskirtas pagal technines charakteristikas. Tačiau perduodant melioracijos statinius kitiems savininkams, būtina juos perduoti kaip sistemas pagal jų funkcinę priklausomybę, apibrėžiant pagrindinius melioracijos statinius ir su jais funkciniais ryšiais susijusius statinius, kurie tarnauja jų funkcionavimui pagerinti. Teisiškai jie taptų pagrindinio daikto priklausiniais. Šiuo metu melioracijos drenažas su jam priskirtais statiniais jau yra perduotas žemės savininkų nuosavybės. Painiavos buvo išvengta, melioracijos statinius perduodant kaip žemės priklausinius, melioruotos

žemės savininkams. Tokį patį principą galima taikyti ir kitiems po žeme esantiems melioracijos statiniams, pvz., didesniems nei 12,5 cm rinktuvams.

Pakitusi žemėvalda ir žemėnauda. Melioracijos statinių pertvarkymo poreikį suformavo po žemės grąžinimo proceso susiformavusi žemėvalda, kuri remiasi privačios nuosavybės dominavimu. 2014 m. duomenimis, 87 proc. melioruotos žemės nuosavybės teise valdo privatūs žemės savininkai (fiziniai ir juridiniai asmenys), o 13 proc. melioruotos žemės yra valstybės nuosavybė. Valstybės nuosavybėje esantys melioruotos žemės sklypai valdomi trimis būdais: yra išnuomoti privatiems ūkio subjektams, yra perduoti patikėjimo teise savivaldybėms ar yra perduoti patikėjimo teise valstybinėms institucijoms (biudžetinėms įstaigoms ar valstybinėms įmonėms). Šios institucijos veikia įvairiuose valstybės sektoriuose: pramonės, energetikos, susisiekimo, miškų ir saugomų teritorijų, krašto apsaugos srityse. Dėl šios savininkų struktūros, kuriant valdymo pertvarkos modelius, būtina nustatyti kiekvieno melioracijos statinių naudotojų pareigas prisidėti prie šių statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos, proporcingai jų gaunamai naudai ir naudojimusi melioracijos statiniais.

Esant melioracijos statinių savininku valstybei, savivaldybėms buvo pavesta statinių priežiūra, kuo tikslesnis melioracijos statinių teritorinių ribų priskyrimas pagal žemės plotą, nuo kurio jų dėka yra nuleidžiamas vandens perteklius, nėra ypač svarbus. Valstybei priklausantys melioracijos statiniai šiuo metu yra apskaitomi tam tikrais teritoriniais administraciniais vienetais – kadastrinėmis vietovėmis, kurios iš dalies atitinka anksčiau buvusius melioracijos statinių valdymo vienetus – kolūkių ir tarybinių ūkių ribas. Tačiau perduodant melioracijos statinius naujesiems savininkams bei organizuojant valdymą, turi būti tiksliai nustatytos teritorijos ribos pagal melioracijos statinių aptarnaujamus žemės sklypus. Melioracijos statinių tolesnis perdavimas žemės savininkams galėtų būti įgyvendinamas uždaromis melioracijos statinių sistemomis, kurių teritorinės ribos sutampa su upių ar upelių ir magistralinių griovių baseiniais.

Esminis skirtumas tarp baseino ir administracinio melioracijos statinių valdymo: valdant melioracijos statinius baseino principu, statinių priežiūra, remontas ir rekonstrukcija vykdoma griovio baseine, iš kurio nuvedamas surinktas vanduo. Taip užtikrinamas darbų vientisumas visoje melioracijos sistemoje, sukoncentruojant lėšas visos sistemos geram veikimui, nes darbai vykdomi tik baseine. Valdant tokiu būdu, ir žemių savininkams nesunku paaiškinti, kokią naudą jie turės iš investicijų, skirtų melioracijos griovių, pralaidų ir kitų melioracijos statinių priežiūrai. Ypač tai svarbu tuo atveju, jeigu būtų apsispręsta siekti kuo daugiau melioracijos statinių sistemų perduoti žemės savininkų nuosavybėn. Valdant administraciniu požiūriu, kyla grėsmė, kad melioracijos sistemos bus remontuojamos, rekonstruojamos ar prižiūrimos dalimis. Galimi tokie atvejai, kai bus remontuojama ar rekonstruojama, taip pat prižiūrima tik dalis melioracijos sistemos, nes kita dalis paprasčiausiai bus kitame administraciniame vienete.

Pereinant prie melioracijos statinių valdymo baseino principu, pagrindinis iššūkis bus savivaldybių administracinių priežiūros funkcijų įgyvendinimas, nes baseino teritorija gali patekti į dviejų ar kelių savivaldybių teritorijas, tačiau tai nesudėtinga išspręsti teisiškai suregulius šį klausimą.

Melioracijos statinių eksploatavimo kaštų pasiskirstymas tarp naudos gavėjų. Šiuo metu tarp melioracijos naudos gavėjų vyrauja nuomonė, kad valstybės pareiga finansuoti melioracijos statinius iš biudžeto yra grindžiama šių statinių valstybine nuosavybe. Valstybei priklausančių melioracijos statinių teikiama nauda yra priskirtina viešajai paslaugai pagal turto, naudojamo paslaugai teikti, nuosavybės formą ir pagal šio turto funkcionavimui užtikrinti finansavimo šaltinį – bendruosius valstybės mokesčius. Tačiau Lietuvoje yra taikomi ir kiti viešųjų paslaugų finansavimo modeliai. Viešųjų kelių funkcionavimą užtikrina kuro akcizas, t. y. visi kelių naudotojai sumoka už šią paslaugą pagal sunaudotą kuro kiekį, kuris yra proporcingas nuvažiuotiems kilometrams. Paslaugos, kurias teikia valstybinės ar savivaldybių įmonės (energetikos, vandentiekio ar šilumos ūkio), yra apmokamos tiksliai už vartotojui suteiktas paslaugas, nors šias kainas ir reguliuoja valstybė. Iš bendrųjų mokesčių yra finansuojamos tos viešosios paslaugos, kurios yra skirtos socialinei sanglaudai padidinti (švietimo, sveikatos apsaugos ar socialinių paslaugų), arba tikslus jų priskyrimas konkrečiam naudos gavėjui kelia daug problemų paslaugos kaštų paskirstymo požiūriu (policija, kariuomenė, gaisrinė ir pan.). Taikant analogijos metodą, galima teigti, kad melioracijos statinių priklausymas valstybės nuosavybei nėra pagrįstas argumentas, kodėl šių statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai yra skiriamos valstybės biudžeto lėšos ir kodėl prie melioracijos statinių finansavimo nėra įpareigoti prisidėti ir tiesioginiai ekonominės naudos gavėjai. Valstybės indėlis, finansuojant melioracijos statinių priežiūrą, remontą ar rekonstrukciją, nepriklausomai nuo statinių nuosavybės formos, turi būti pagrįstas viešojo intereso aspektu.

Melioracijos statinių reikšmė viešojo intereso požiūriu. Viešojo intereso požiūriu melioracijos statinių funkcionavimas yra svarbus trimis aspektais:

- 1) Melioracijos statinių dėka teritorijos gali būti apsaugotos nuo potvynių, kurie sutrikdo ekonominį ir socialinį vietos bendruomenių gyvenimą ir gyvenamosios teritorijos praranda investicinį ir gyvenamosios vietos patrauklumą.
- 2) Melioracija yra priemonė, kuri sudaro galimybes ir tose Lietuvos teritorijose, kuriose yra aukštas gruntinių vandenų lygis, kad būtų įmanoma žemės ūkio veikla, gaminami žemės ūkio produktai, o ūkininkaujantys kaimo gyventojai turėtų pakankamai pajamų.
- 3) Melioracijos statiniai buvo statomi, intensyvinant žemės ūkio gamybą, nepakankamai įvertinus jų poveikį gamtinei aplinkai, todėl yra svarbu suderinti melioracijos teikiamą ekonominę naudą su viešąjį interesą atitinkančiais aplinkosauginiais tikslais.

Vertinant melioracijos statinių perdavimo iš valstybės kitų savininkų nuosavybėn viešojo intereso požiūriu, pirmiausia reikėtų pažymėti išskirtinį žiemos polderių statusą. Šie melioracijos statiniai, kurių paskirtis yra apsaugoti dideles teritorijas nuo potvynio, tuo pat metu apsaugant jose esantį fizinių, juridinių asmenų ir valstybės turtą bei teritorijos gyventojų gyvybę bei sukurti prielaidas vietos bendruomenių ekonominės veiklos nepertraukiamumui, yra Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių savivaldybių teritorijoje. Nemuno žemupio užliejamose pievose yra 46 kaimai, iš jų Šilutės rajone – 36. Šilutės rajono polderiai, esantys Nemuno ir Minijos upių žemaslėniuose,

administraciniu požiūriu įeina į 5 seniūnijų ribas – Šilutės, Rusnės, Kintų, Saugų, Juknaičių. Pagėgių savivaldybėje esantys polderiai priklauso Vilkyškių ir Stoniškių seniūnijoms. Užliejamų pievų teritorijoje yra 36 kaimai, kuriuose – 263 sodybos (vienkiemiai) ir 12 daugiabučių namų. Teritorijoje gyvena 915 žmonių, neįskaitant koncentruotų gyvenviečių gyventojų (1998 m.). 60 sodybų (22,8 proc.) gyvena vien tik pensininkai, dėl to jos neturi perspektyvų. Polderių teritorijose yra nemažai kultūros paveldo objektų (bažnyčių, kapinių, senų sodybų), kuriuos saugo valstybė. Polderiai kultūros paveldo objektus apsaugo nuo vandens žalingo poveikio jiems. Polderiai nuo užliejimo apsaugo jų teritorijose nutiestus valstybinius ir vietinės reikšmės kelius. Be šių funkcijų, pylimai, esantys pasienio zonoje (Šilutės r.), leidžia efektyviau atlikti sienos su Rusijos Federacija apsaugą, pasienio statinių priežiūrą.

Pagal Strateginės reikšmės įrenginių įstatymą, Klaipėdos ir Šilutės rajonų savivaldybių ir Pagėgių polderiai, statiniai ir jų priklausiniai yra strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turintys ir valstybei nuosavybės teise priklausantys įrenginiai, kurie perduoti valdyti, naudoti ir disponuoti jais patikėjimo teise savivaldybėms. Žiemos polderiai, kaip melioracijos sistemos, funkcionuoja savivaldybių teritorijoje, todėl yra svarstytinas klausimas dėl jų perdavimo savivaldybėms, atsisakant strateginių objektų statuso. Tačiau dėl išskirtinių potvynių grėsmių, kurios ypač išaugo dėl klimato kaitos padidėjus kritulių kiekiui ir pailgėjus potvynių sezonui, ir padidėjusios nuostolių rizikos kyla klausimas, ar savivaldybės gali būti vienos finansiškai atsakingos už žiemos polderių patikimą funkcionavimą. Žiemos polderių perdavimas savivaldybėms rizikos valdymo prasme bus efektyvus tik tada, kai valstybė įsipareigos pagal specialią programą finansuoti žiemos polderių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus.

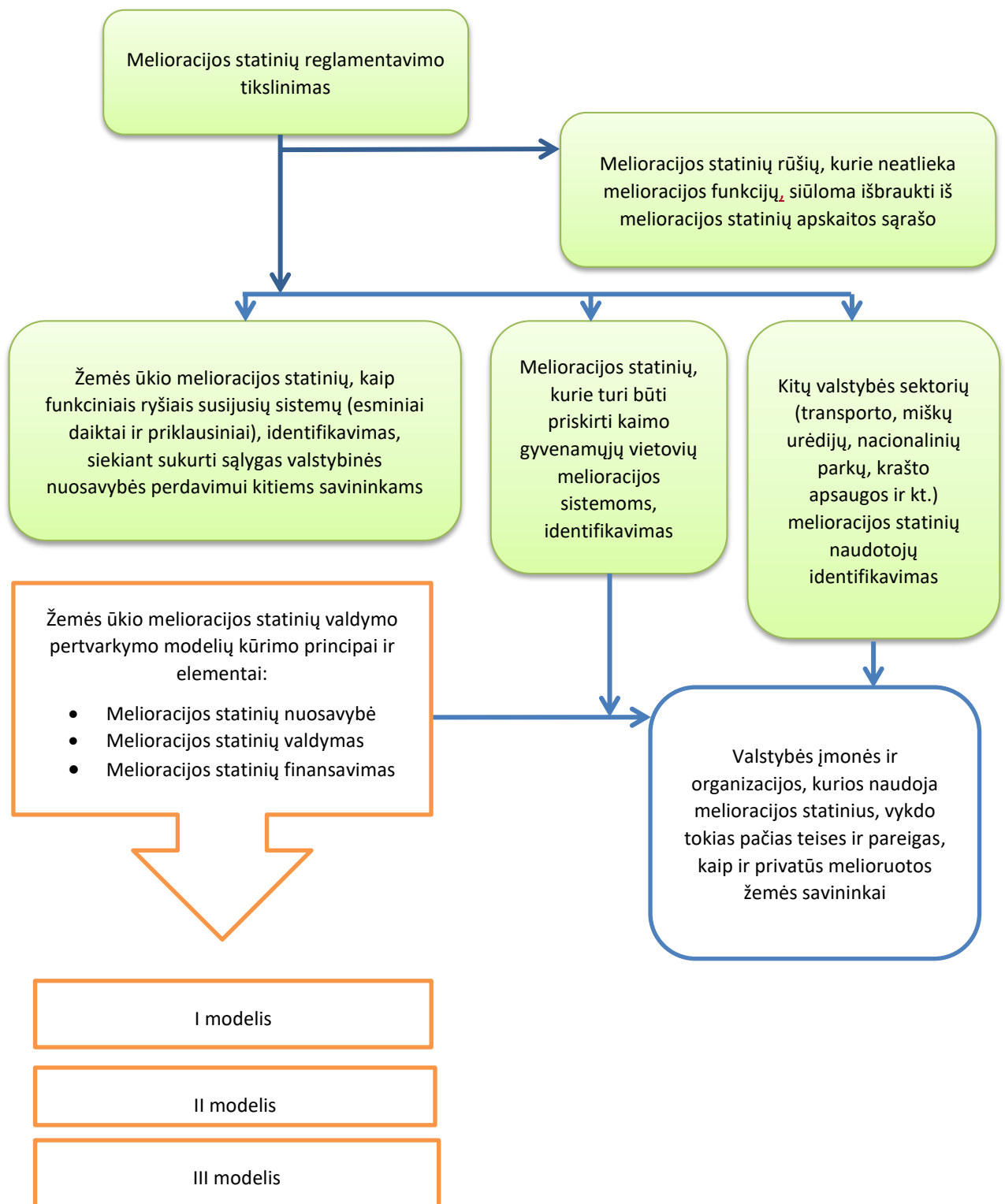
Vertinant antrą aspektą viešojo intereso požiūriu, galima teigti, kad melioracijos statinių tiesioginę ekonominę naudą gauna melioruotų žemės sklypų savininkai. Dėl šios priežasties daugelyje Europos šalių jiems yra perduota melioracijos statinių nuosavybė. Žemės ūkio veikla yra ekonomiškai naudinga, kad taikant sausinimo priemones, pagerėja dirvos fizikinės ir cheminės savybės, pavasarį greičiau išyla dirvožemis, galima anksčiau pradėti sėjos darbus, o rudenį – vėliau nuimti derlių, taip prailginant vegetacijos laikotarpį. Žemių sausinimas turi daug įtakos ir kaimo žmonių gyvenimo kokybei, rekreacijai (Mendez et. al., 2004). Tyrimai rodo, kad drenažo sistemos žemės ūkio paskirties žemėje prailgina vegetacijos periodą iki 1 mėn., sudaro geresnes sąlygas augti žemės ūkio kultūroms, vasaros liūčių metu greičiau nuvedamas vanduo iš dirvožemio. Tai leidžia gauti didesnius derlius. Sudaromos sąlygos anksčiau pavasarį žemės ūkio technikai įvažiuoti į laukus ir pradėti sėją, mažiau laužyti pačius mechanizmus. Drenažas gali būti naudojamas ir kaip aplinkosauginė priemonė. Naudojant šią priemonę, galima sumažinti žemės paviršiaus eroziją. Iškritus gausiems krituliams ir susidarius paviršiniam nuotėkiui, dalį šio vandens sulaikant (sukauptiant) žemės drenažo tranšėjoje, sumažinama galimybė vystytis paviršiaus erozijai (Jackson, Boutle, 2008). Nusausinti laukai apsaugo žmonių sodybas ir juose esantį turtą nuo apsėmimo, saugo inžinerinių statinių pagrindus, suteikia stabilumo ir tvirtumo požeminiams statiniams, sumažina sufoziją ir eroziją, pagerina teritorijos sanitarinę higieninę būklę. Visa ši melioracijos statinių teikiama ekonominė nauda padidina melioruotų žemės sklypų vertę. Dėl šios priežasties daugelyje užsienio šalių melioracijos statinių melioracijos statiniai yra perduoti melioruotos žemės

savininkams, o jų priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos išlaidos finansuojamos naudos gavėjų lėšomis. Kita vertus, kaip rodo Lietuvos patirtis, melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimo išlaidų našta ūkininkams yra didelė jų gaunamų pajamų požiūriu, lyginant su šioms darbams reikalingų lėšų poreikiu; ypač tose teritorijose, kuriose yra vykdoma mažiau intensyvi žemės ūkio veikla, sukurianti papildomus aplinkosauginis efektus. Todėl net ir perdavus melioracijos statinius kitiems savininkams, valstybė turi aktyviai prisidėti gerinant melioracijos sistemų funkcionavimą, nustatydama viešojo intereso prasme svarbius prioritetus (socialinius, regioninius, techninius, aplinkosauginius ir pan.).

Viešasis interesas reikalauja, kad melioracijos statiniai ne tik kurtų ekonominę vertę, bet ir prisidėtų prie biologinių išteklių atnaujinimo, išsaugant ekosistemas žemės ūkio veiklai ilgalaikėje perspektyvoje. Melioracijos statinių statybos laikotarpis Lietuvoje praeito amžiaus antrojoje pusėje sutapo su poreikiu gaminti daugiau žemės ūkio produkcijos, intensyviau naudojant žemę ir kitus gamtinius išteklius. Siekiant ekonominių tikslų, buvo mažinami melioracijos statinių įrengimo kaštai, pasitelkiant gamtinius veiksnus. Dėl šios priežasties natūralūs upeliai buvo tiesinami ir paverčiami efektyviai veikiančiais vandens nuleidimo kanalais. Analizuojant sureguliuotų upelių galimybę perduoti iš valstybinės nuosavybės kitiems savininkams viešojo intereso požiūriu, kyla dilema dėl dvigubo jų reguliavimo: kaip melioracijos statinių ir kaip upių – ekosistemų.

VĮ Valstybės žemės fondas duomenų bazėje pateikiami sureguliuotų upelių duomenys bendrai su magistralinių griovių duomenimis. Nors sureguliuoti upeliai yra apskaitomi kaip melioracijos statiniai, pagal LR vandens įstatymo 3 str. 19 d. sureguliuotas upelis, kaip ir kitos upės yra paviršinis vandens telkinys – identifikuota reikšminga vandens aplinkos dalis, esanti žemės paviršiuje, tai yra: upė ar jos dalis, kanalas, ežeras, tvenkinys, kūdra, rekultivuotas į vandens telkinį karjeras. Remiantis šiomis nuostatomis, sureguliuoti upeliai yra apskaitomi vandenų kadastrė. Prižiūrint juos kaip melioracijos statinius, tvarkant pakrantes, galioja didesni aplinkosauginiai reikalavimai nei magistraliniams grioviams. Kol nepakeistas dvigubas sureguliuotų upelių teisinis reguliavimas, būtų tikslinga palikti juos valstybės nuosavybėje arba savivaldybių nuosavybėje, kad papildomos šių upelių priežiūrai reikalingos išlaidos, susijusios su aplinkosauga, būtų finansuojamos iš viešųjų finansų.

Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo kriterijų detalizavimas leidžia nustatyti būtinus veiksmus ir jų seką, kad būtų sukurtos prielaidos sėkmingam melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimui. Šio proceso loginė seka yra pateikta 3.1 pav. Melioracijos statinių valdymo pertvarkos procesą galima suskirstyti į melioracijos statinių valdymo pertvarkymo parengiamąjį etapą ir alternatyvių modelių kūrimo etapą.

3.1 pav. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelių kūrimo loginė seka
Šaltinis: sudaryta autorių.

3.2. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo darbai

Melioracijos statinių valdymo pertvarkos parengiamasis etapas turėtų apimti melioracijos statinių apskaitos pertvarkymo darbus, nes šiuo metu galiojanti apskaita nesudaro galimybių nuosavybės perdavimo procesui, siekiant efektyvaus valdymo bei visų galimų melioracijos naudotojų identifikavimo. Parengiamajame etape būtini atlikti šie darbai:

1. Atlikti šiuo metu melioracijos statinių apskaitoje esančių statinių inventorizavimą, statinius, kurie neatlieka melioracijos funkcijos, išbraukti iš melioracijos apskaitos ir pagal funkcinę paskirtį perduoti ministerijoms ar savivaldybėms.
2. Pertvarkyti melioracijos statinių apskaitą, pereinant nuo apskaitos pagal statinių rūšis prie apskaitos melioracijos sistemomis. Tai leistų užtikrinti, kad melioracijos statinių perdavimo kitiems savininkams procese nebūtų pažeistas melioracijos statinių funkcinis ryšys. Melioracijos sistemas priskirti baseinams (pabaseiniams).
3. Identifikuoti visus melioracijos sistemų naudos gavėjus (privatūs fiziniai ir juridiniai asmenys, savivaldybių įstaigos ir įmonės bei valstybinės įstaigos ir įmonės).
4. Identifikuoti melioracijos statinius, kurie turi dvigubą teisinį reguliavimą – sureguliuotus upelius, kurie melioracijos statinių apskaitoje yra apskaitomi kaip grioviai, o vandenų kadastre yra apskaitomi kaip upės, todėl jų pakrančių tvarkymui galioja specialus aplinkosauginis požiūris režimas.
5. Nustatyti kaimo gyvenamąsias vietas, kuriose yra įrengti melioracijos statiniai ir gyventojai naudoja melioraciją gyvenamųjų namų sklypų sausinimui.

3.2.1. Melioracijos statiniams nepriskirtų statinių identifikavimas ir priskyrimas kitoms institucijoms pagal funkcinę paskirtį

Pirmas žingsnis tinkamam melioracijos racionalių modelių sukūrimui būtų melioracijos statinių kategorijų apibrėžimas, pašalinant iš melioracijos statinių apskaitos ir registro ne melioracijos paskirties statinius. Kitaip tariant, melioracijos nuosavybės ir valdymo reguliavimo modelis ir būsimas melioracijos teisinis reguliavimas neturėtų apimti objektų, tokių kaip ne melioracijos paskirties tiltai, lieptai ir kitų aiškios melioracijos paskirties neturinčių objektų reguliavimo. Jų nuosavybės teisinis reguliavimas būtų užtikrinamas kaip ir kitų atitinkamos paskirties objektų: civilinio kodekso nuostatomis ir specialiaisiais (Kelių, Vandens, Valstybės turto ir kitais) įstatymais.

Siekiant suformuoti melioracijos sistemos modelį, keičiant melioracijos statinių nuosavybės ir valdymo teisinį režimą, būtina apibrėžti, kurie šiuo metu kaip melioracijos statiniai reguliuojami objektai būtų įtrauktini į šį modelį, koreguojant melioracijos paskirties neatitinkančių objektų teisinį reguliavimą.

Pagal dabartinį reguliavimą iš melioracijos apskaitos turi būti išbraukti:

- Tiltai;
- Lieptai;
- Tvenkiniai;
- Pralaidos, jeigu jos tarnauja tilto funkcionavimui.

Tiltai. Teisiškai pagrįstas būtų siūlymas išbraukti iš melioracijos apskaitos tiltus, kurie neatitinka melioracijos paskirties. **Tiltai šiuo metu pagal Melioracijos statinių apskaitos taisyklių 17.2 punktą apskaitomi kaip melioracijos statiniai. Tačiau tiltai priskirtini kelių transporto statiniams. Pagal Kelių įstatymo 2 str. 13 d. kelio statinys – kelio elementas, turintis laikančiąsias konstrukcijas (tiltas, viadukas, estakada, tunelis, pralaida, triukšmo užtvara, atraminė sienelė, rėminė ar gembinė konstrukcija, pylimas ir kt.).**

Valstybinės reikšmės keliai išimtinę nuosavybės teise priklauso valstybei. Juos turto patikėjimo teise valdo, naudoja ir jais disponuoja Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos. Vietinės reikšmės viešieji keliai ir gatvės nuosavybės teise priklauso savivaldybėms, o vidaus keliai – valstybei, savivaldybėms, kitiems juridiniams ir (ar) fiziniams asmenims. Atsižvelgiant į tai, tiltų nuosavybės ir (ar) patikėjimo teisė perduotina, atsižvelgiant į kelių, kuriuose yra šie objektai, kategoriją, jų savininkams ar valdytojams pagal LR valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo (toliau – Valstybės turto įstatymas) nuostatas.

Išimtis šiuo atžvilgiu yra galima tiems tiltams, kurie būtų melioracinės paskirties ir todėl pripažintini esmine neatskiriama melioracijos sistemų dalimi, pvz., tokių, kaip Klaipėdos ir Šilutės polderiai. Remiantis hidrotechnikos statinių reguliavimu, dideliems vandens debitams praleisti minėtuose objektuose gali būti statomi tiltai (Statybos Techninis Reglamentas (toliau tekste –STR) 2.02.06:2004 „Hidrotechnikos statiniai“ 9.95 p.), taigi, pastarųjų paskirtis būtų melioracijos, o minėti tiltai būtų laikytini neatsiejama šių melioracijos statinių (jų sistemų) dalimi. Melioracijos įstatyme nėra tiesiogiai išskirta tiltų kaip melioracijos statinių kategorija. Šiuo metu polderių nei kitų melioracijos sistemų apibrėžimai neįtraukia tiltų, kaip jų sudėtinės dalies, todėl nėra aišku, kokie tiltai šiuo metu apskaitomi kaip melioracijos statiniai.

Užtikrinant aiškų teisinį reguliavimą, Melioracijos įstatymu nustatyтина tiltų, faktiškai esančių melioracijos sistemų dalimi, sąvoka ir rūšys, o jį įgyvendinančiais melioracijos reglamentais aiškiai apibrėžta melioracijos paskirties tiltų kategorija, jei tokių yra. Pastarųjų daiktinis teisinis režimas galimai turėtų būti sureguliuotas kaip antraeilių konkrečiai melioracijos sistemai priklausančių objektų, ir atitinkamai jų nuosavybės bei valdymo klausimas modeliuotinas kartu su minėtų strateginių ar kitų melioracinių sistemų statuso apibrėžimu.

Lieptai. Sudarant į valdymo pertvarkos modelius įtraukiamų melioracijos objektų sąrašą, taip pat siūloma apsispręsti dėl lieptų, kaip neatitinkančių melioracinės paskirties statinių pardavimo savivaldybių nuosavybės. Remiantis STR 1.01.03:2017 12 p., Kadastro nuostatų 5 priedo 4.2 p., lieptai yra priskiriami (kitos paskirties)

inžineriniams statiniams, neturintiems aiškios funkcinės priklausomybės ar apibrėžto naudojimo. Melioracijos sistemos atveju nėra aiškiai reglamentuojama, kokie lieptai yra melioracinės paskirties, kas yra pagrindinis daiktas tokiems statiniams, kaip lieptai, ir kokioms melioracijos sistemoms tokie statiniai, kaip antraeiliai, gali priklausyti. Taigi, tik tie objektai, kurie atitinka melioracijos paskirtį, pvz., lieptai, tiesiogiai skirti kitiems melioracijos statiniams aptarnauti (pvz., tvenkiniuose – tvenkinių HTS), būtų reglamentuoti kaip esminė atitinkamų melioracinių sistemų dalis ar priklausinys.

Tvenkiniai. Tvenkinių HTS, kaip minėta, šiuo metu yra apibrėžti kaip melioracijos statiniai.

Jei tvenkinių HTS neturi melioracijos paskirties, o šių tvenkinių ir juose esančių HTS paskirtis yra šiuo metu rekreacinė, jie šiuo atveju Vandens įstatymu ir jį įgyvendinančių STR „Hidrotechnikos statiniai“ nuostatomis priskirtini rekreacinės tikslinės paskirties HTS ir galimai sureguliuotini kaip tvenkinių, turinčių rekreacinę paskirtį vandens telkinių, priklausiniai.

Dėl ne melioracijos paskirties tvenkinių siūloma Melioracijos įstatyme ir jį įgyvendinančiuose teisės aktuose (MTR) panaikinti nuostatas dėl tvenkinių HTS kaip melioracijos statinių, ir išbraukti juos melioracijos statinių apskaitos, priskiriant juos rekreaciniams ištekliams LR teritorijos bendrajame plane, apskričių ir savivaldybių teritorijų planavimo dokumentuose (Vandens įstatymo 12 str. 2 d.) ir tvenkinių registravimo dokumentuose pakeisti jų tikslinę paskirtį.

Pralaidos, jeigu jos tarnauja tilto funkcionavimui. Pagal Melioracijos statinių apskaitos taisyklės nėra aiškiai sureguliuota, kokios vandens pralaidų rūšys yra apskaitomos kaip melioracijos statiniai (reikėtų suprasti – visos), nors vandens pralaidų samprata ir rūšys pagal STR 2.02.06:2004 „Hidrotechnikos statiniai“ yra platesnės nei vien melioracijos paskirties pralaidos. Todėl ši taisyklių nuostata tikslintina. Kelių pralaidas, kurios neturi melioracijos paskirties, būtų tikslinga perduoti institucijai, vykdančiai kelių savininko funkciją.

3.2.2. Melioracijos statinių apskaitos pertvarkymas melioracijos sistemomis ir baseiniais

Valstybės žemės fondas, vadovaudamasis LR žemės ūkio ministro 2004 m. balandžio 29 d. įsakymo Nr. 3D-243 „Dėl melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaitos taisyklių patvirtinimo“ 6 punktu, vykdo melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaitos tvarkytojo bei centrinio melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaitos duomenų banko funkcijas, atsako už duomenų tikslumą bei patikimumą. Pagal paminėtų taisyklių 5 punktą, melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaitos pirminius duomenis formuoja ir saugo savivaldybės, patikėjimo teise valdančios ir naudojančios valstybei nuosavybės teise priklausančius melioracijos statinius.

Pagal minėtas taisykles apskaita tvarkoma pagal kadastro vietoves. Nuo 1964 m. apskaita buvo tvarkoma teritoriniu principu atsižvelgiant į ūkinio administracinio vieneto ribas, kurios žemėlapių pagrindu nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu buvo

suformuotos žemės kadastro vietovės. Kadangi kiekvienas melioracijos projektų žemėlapis turėjo savo kiekinės ir vertinės išraiškas, jos buvo perkeltos į minimalios apskaitos ląstelę – kadastro vietovės melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaitos duomenų rinkinį.

Priimant pasiūlymą etapais pereiti nuo kadastrinio melioracijos statinių apskaitos vieneto prie baseino (pabaseinių), iškiltų būtinybė pereiti nuo melioracijos statinių, kaip daiktų apskaitos principo, prie melioracijos statinių, kaip sistemų apskaitos principo. Siūlytume sistemas apskaitai formuoti pagal tokias melioracijos statinių grupes:

- *drenažas ir jo priklausiniai* (sausintuvai, rinktuvai, antžeminiai ir požeminiai šuliniai, drenažo filtrai, vandens nuleistuvai, žiotys, kritimo šuliniai, vandens lygio reguliavimo drenažo sistemoje šuliniai);
- *grioviai, sureguliuoti upeliai ir jų priklausiniai* (pralaidos, greitvietės, slenksčiai, diukeriai, akvedukai, šliuzai – reguliatoriai);
- *polderiai* (žiemos ir vasaros) ir jų priklausiniai (pylimai, siurblynės ir autonominiai perteklinio vandens šalinimo įrenginiai (automatinės pralaidos bei vartai), nuleidžiamieji (magistraliniai ir žemesnės eilės nuleidžiamieji) grioviai, drenažas, diukeriai, išlyginamasis rezervuaras, šliuzavimo statiniai ir įrenginiai, tiltai ir keliai);
- *gyvenviečių drenažas* ir jų priklausiniai (sausintuvai, rinktuvai, antžeminiai ir požeminiai šuliniai, drenažo filtrai, vandens nuleistuvai, žiotys, kritimo šuliniai).

Pereinant prie melioracijos statinių apskaitos sistemomis, greičiausiai turėtų būti išskirti 2 melioracijos statinių apskaitos lygiai: savivaldybių ir baseinų (pabaseinių). Kalbant apie pabaseinių kaip melioracijos statinių teritorinį apskaitos vienetą, reikėtų apskaitą tvarkyti pagal atskiras savivaldybes, kurios patektų į pabaseinio teritoriją.

Pereinant nuo kadastrinės prie baseininės melioracijos statinių ar melioracijos sistemų apskaitos, pereinamuoju laikotarpiu iškiltų problemų dėl melioracijos projektų, kadangi kadastrinėse vietovėse esantys melioracijos projektai yra išsidėstę per 2–3 baseinus. Pertvarkyti apskaitą galima būtų pakeitus ar patikslinus LR žemės ūkio ministro 2004 m. balandžio 29 d. įsakymą Nr. 3D–243.

3.2.3. Melioracijos sistemų naudotojų pagal ekonomines veiklas ir valstybės funkcijas identifikavimas

Lietuvoje sausinami plotai sudaro daugiau nei 95 proc. ŽŪN, todėl galima teigti, kad naudos gavėjai yra visos valstybinės valdžios ir valdymo institucijos, kurios vykdo valstybės funkcijas (bendros valstybės paslaugos, gynyba, viešoji tvarka ir visuomenės apsauga, ekonomika, aplinkos apsauga, būstas ir komunalinis ūkis, sveikatos apsauga, poilsis, kultūra ir religija, švietimas, socialinė apsauga). Jos turėtų mokėti tam tikro dydžio įmokas melioracijos sistemos funkcionavimui užtikrinti pagal specialiai tam tikslui parengtą metodiką.

3.1 lentelė. Preliminarūs melioracijos naudos gavėjų valdomos žemės plotai

Žemės naudotojo tipas	Plotas, ha	Pastabos
Žemės ūkio paskirties žemės plotas	3421527	iš jų miesto teritorijoje 34242 ha
iš jų nusaustas žemės plotas	2448472	
Nusaustinta miškų žemė	30553	
Komercinės (kitos) paskirties žemė	264176	
Kelių ir geležinkelių užimta žemė (be apsaugos zonų)	104773	iš jų geležinkelių – 1730 ha, miesto teritorijoje – 9377 ha
Sodininkų žemė	15054	
Gyvenviečių užimta žemė (užstatyta teritorija)	236402	
Savivaldybių valdoma žemė	951	
Saugomų teritorijų valdų žemė	1080422	Be paukščių ir buveinių apsaugai skirtų teritorijų, kurios papildomai užima 118066 ha

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis VŽF duomenimis.

Gyvenvietėse surinktas vanduo nuo sausinamų plotų nuvedamas arba į upes, upelius, arba į melioracijos griovius. Įmokas už melioracijos sistemų funkcionavimo užtikrinimą turėtų mokėti tik tų gyvenviečių gyventojai, kurių vanduo nuvedamas į griovius. Tokiu atveju būtų nesudėtinga įmokų mokėtojams paaiškinti, dėl ko jie turi mokėti papildomai už griovių priežiūrą.

Siekiant nustatyti potencialius mokėtojus, reikėtų identifikuoti gyvenvietes, iš kurių vanduo nuvedamas į melioracijos griovius.

Naudos gavėjai bus ne tik valstybinės valdžios ir valdymo institucijos, bet ir ūkio subjektai, vykdančys įvairias veiklas LR teritorijoje. Pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių visi ūkio subjektai, vykdančys vienokią ar kitokią veiklą, turėtų mokėti atitinkamo dydžio įmokas melioracijai. Galimi įmokų (rinkliavos) šaltiniai:

1. Ūkininkai, žemės ūkio bendrovės, žemės ūkio kooperatyvai, kiti žemės ūkio veikla užsiimančios subjektai, privačių miškų savininkai, kiti ūkio subjektai. Šaltinis: privačios lėšos.

2. LR aplinkos ministerija, jai pavaldžios įstaigos ir organizacijos valstybiniai miškai, parkai, saugomos teritorijos už vandens priėmimą nuo užimamų plotų. Šaltinis: Aplinkos apsaugos investicijų fondo lėšos.

3. Lietuvos transporto sistema, kai vanduo melioracijos statiniais surenkamas nuo visų tipų kelių, geležinkelių, priimančias vandenį iš kelių ir geležinkelių trąšų ir apsauginių zonų. Šaltinis: Kelių plėtros programos lėšos.

4. LR krašto apsaugos ministerija: Lietuvos kariuomenės kariniai poligonai, Lietuvos kariuomenės karinio mokymo teritorijos, Lietuvos kariuomenės dalinių užimti žemės sklypų plotai (LR Vyriausybės 2000 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 545 „Dėl Lietuvos kariuomenės karinių poligonų ir karinio mokymo teritorijų“). Šaltinis: Krašto apsaugos ministerijos asignavimai. Problemų gali kilti dėl melioracijai skiriamų lėšų pripažinimo tinkamomis. Jeigu ne, tai valstybės biudžeto lėšos.

5. Kiti užstatytų teritorijų fiziniai ir juridiniai asmenys (viešosios įstaigos, bendrovės ir pan.). Šaltinis: privačios lėšos.

3.2.4. Dvigubo reguliavimo melioracijos statinių identifikavimas

Apsisprendžiant dėl melioracijos statinių perdavimo iš valstybės nuosavybės kitiems savininkams, būtina identifikuoti melioracijos statinių, kuriems yra taikomas dvigubas reguliavimas, tiek kaip melioracijos statiniams, tiek kaip vandens telkiniams.

Pažymėtina, kad vadovaujantis Paviršinių vandens telkinių apsaugos zonų ir pakrančių apsaugos juostų nustatymo tvarkos aprašu, sureguliuotos upės neprilygintinos grioviams ir kanalams, nors jų funkcinė melioracijos paskirtis ir panaši. Pagal šio aprašo nuostatas tiesiogiai nustatyta, kad sureguliuotas upės ruožas – upės ruožas su dirbtinai suformuota vaga. Tuo tarpu griovys – hidrotechnikos statinys, įrengiamas iškasant atvirą vagą grunte, skirtas perteklinio vandens nuvedimui/nuleidimui. Sureguliuotos upės nelaikomos grioviais; kanalas – dirbtinis paviršinis vandens telkinys su nuolatine vandens tėkme, įrengiamas grunte iškasant/įrengiant atvirą vagą, kurios pradžia ir pabaiga jungiasi su kitu paviršiniu vandens telkiniu (upe, ežeru, Kuršių mariomis arba tvenkiniu), skirtas vandeniui tiekti drėkinimo, hidroenergetikos, vandentiekio ir kitoms reikmėms, naudoti laivymui ir pan. Sureguliuotos upės nelaikomos kanalais. Atitinkamai šių objektų teisinis statusas skiriamas ir teismų praktikoje, sureguliuotoms upėms be išimčių taikant jų apsaugai nustatytą teisinį režimą.

Taip pat HTS laikomi upės vagotvarkos statiniai – HTS vagotvarkos reikmėms: būnės, tvankos, dambos, krantosaugos, krantų tvirtinimo statiniai (9.191 p.). Pagal šį reglamentą upės vagos reguliavimas – upės vagotvarkos šaka, orientuota į laivymą, tiltų statybos bei melioracijos reikmes: vagos gilinimas, tiesinimas, valymas ir pan. (9.190 p.).

Taigi, Melioracijos statinių kategorijų apibrėžimui ir sprendžiant dėl jų nuosavybės perdavimo būtina atsižvelgti, kad pačios sureguliuotos upės (jų atkarpos, upeliai) teisiškai nėra priskirtini prie hidrotechnikos ar kitų statinių, o yra vandens telkiniai. Hidrotechnikos, tarp jų – melioracijos statiniais laikytini tik jose esantys upių vagotvarkos hidrotechniniai statiniai. Atitinkamai, siekiant formuoti teisiškai pagrįstą modelį, Melioracijos įstatymo, Melioracijos statinių apskaitos taisyklės, Reglamento MTR 2.02.01:2006 nuostatos koreguotinos, melioracijos statiniams priskiriant tik sureguliuotose upėse esančias melioracijos statinių kategorijas, o ne pačias upes. Tai atitinka ir užsienio šalių praktiką, kurioje vandens telkiniai ir melioracijos įrenginiai teisiškai netapatinami.

Šiuo metu melioracijos statiniams priskiriami sureguliuoti upeliai (Melioracijos įstatymo 3 str. 2 d.). Reglamente MTR 2.02.01:2006 taip pat pateikiama ištiesinto upelio sąvoka, atitinkanti įstatyme numatytą sureguliuoto upelio sampratą ir skirianti šiuos melioracijos statinius nuo griovių. Ištiesintas upelis – tai dirbtinai sutvarkyta taisyklingo skerspjūvio upelio vaga (10.14 p.). Kartu pateikiama upės vagos reguliavimo samprata, kuri, pažymėtina, yra platesnė, nei vien melioracijos tikslais atliekamas upės vagos

tvarkymas: tai – upės vagos tvarkymas ją pritaikant laivybai, hidrotechnikos statinių statybai ir melioracijos reikmėms: vagos gilinimas, tiesinimas, valymas ir pan. (10.17 p.). Tuo tarpu griovys – dirbtinė atvira vandens nuleidimo vaga su nuolatine tėkme arba vidutinio vandeningo metais neturinti nuolatinio nuotėkio (10.7 p.).

Sureguliuoti upeliai visuomenei yra svarbūs ne tik dėl melioracijos paskirties, bet ir dėl aplinkosauginių tikslų. Melioracijos statinių apskaitoje sureguliuoti upeliai patenka į melioracijos statinių kategoriją, jų, kaip atskiros rūšies melioracijos statinių, apskaita nėra tvarkoma. Dvigubas sureguliuotų upelių reguliavimas reikalauja išskirti šiuos melioracijos statinius ir apskaityti kaip atskirą melioracijos statinių rūšį. Sureguliuotiems upeliams nuosavybės perdavimo procese būtina nustatyti kitokį teisinį reguliavimą negu kitiems melioracijos grioviams.

3.3. Melioracijos sistemų valdymo pertvarkos modelių identifikavimas

Išanalizavus Lietuvos problemas melioracijos srityje ir išnagrinėjus užsienio šalių patirtį, matyti, kad Lietuvoje melioracijos sistemos efektyviau funkcionuotų ir pasiektų geresnio melioracijos statinių eksploatavimo rezultatų, jei būtų pertvarkytas melioracijos statinių nuosavybės statusas, numatyti diversifikuoti lėšų šaltiniai pagal melioracijos statinių naudos gavėjus bei sutvarkyta teisinė bazė. Modeliuojant finansavimo šaltinius buvo laikomasi tokių pagrindinių nuostatų: melioracijos sistemų naudos gavėjai finansuoja jų nuosavybėje esančių melioracijos statinių priežiūrą, remontą, rekonstrukciją; valstybė finansuoja jos nuosavybėje, likusių melioracijos statinių priežiūrą, remontą, rekonstrukciją, prisideda prie ES remiamų vandentvarkos projektų, prie savivaldybės nuosavybės perduotų melioracijos statinių išlaikymo, skatina asociacijų ir bendrijų kūrimąsi.

Formuojant melioracijos sistemos modelį, iš melioracijos statinių apskaitos turėtų būti išbraukti ne melioracijos paskirties daiktai: tiltai; lieptai; tvenkiniai; pralaidos, jeigu jos tarnauja tilto funkcionavimui.

Įvertinant modeliuose pasirinktas valdymo institucijas ir jo vykdomas funkcijas, tikėtini nedideli pokyčiai. Visuose modeliuose melioracijos procesų valdyme dalyvautų LR žemės ūkio ministerija, savivaldybės Melioracijos statinių naudotojų asociacijos/bendrijos. Kadangi iš esmės valdymo institucijos išliktų tos pačios (perpasiskirstytų tik jų funkcijos) dėl numatytų pokyčių valdymo išlaidos neturėtų didėti, tik keistųsi jų struktūra. Atitinkamai mažėtų valstybės melioracijos statinių valdymui patiriamos išlaidos.

Pagal melioracijos statinių nuosavybės statuso pakeitimo mastą ir nuosavybės formų struktūrą, žemiau pateikiami trys melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modeliai.

3.3.1. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelis, kai melioracijos statiniai perduodami žemės savininkų nuosavybėn (I modelis)

Šiame melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelyje yra vertinama alternatyva, su kokiomis problemomis ir galimybėmis būtų susidurta Lietuvoje greta asmeninės ir valstybinės nuosavybės, melioracijos sistemų valdymui pritaikius asmeninės ar bendrosios dalinės nuosavybės santykius. Pertvarka vykėtų plačiu mastu perduodant melioracijos sistemas tiesioginiams naudotojams – žemės savininkams. Modelyje atskirai bus aptariamas drenažo sistemų ir su jais susijusių rinktuvų, griovių ir jų priklausinių, griovių, išskyrus sureguliuotus upelius, bei polderių sistemų perdavimas. Viešojo intereso požiūriu svarbius objektus planuojama perduoti savivaldybių nuosavybei.

Nuosavybė. Atsižvelgiant į tai, kad dabartiniu metu dalis požeminių melioracijos statinių (drenažas ir smulkūs drenažo statiniai) jau priklauso žemės savininkams ir, kaip rodo praktika, yra eksploatuojami žemės savininkų, į privačią nuosavybę reikėtų perduoti ir likusius drenažo statinius, tokius, kaip didesnio kaip 12,5 cm skersmens drenažo rinktuvai, įskaitant ir kanalizuosius griovius. Tokiu būdu būtų pritaikytas principas, kad žemės savininkas, kaip tiesioginis šios sistemos naudotojas, yra atsakingas už jos veikimą, ir būtų išvengta situacijos, kai to paties savininko žemėje yra ir privačių ir valstybei nuosavybės teise priklausančių rinktuvų. Šis perdavimas remiasi argumentu, kad po žeme esančios melioracijos sistemos, nors ir gali būti skirtos kelių savininkų gretimai esančių sklypų aptarnavimui, tačiau veikia nedideliu spinduliu ir kaimynai, esant reikalui, gali susitarti dėl šių sistemų priežiūros be valdžios institucijų įsikišimo. Antroji priežastis – šie statiniai slypi po žeme, dirvožemio sluoksnis virš jų yra naudojamas žemės ūkio kultūroms auginti, už šį plotą gaunamos tiesioginės išmokos, todėl žemės savininkas nepatiria nuostolių dėl jų buvimo sklype. Žemės sklypo savininko nuosavybėn galėtų būti perduoti ir antžeminiai melioracijos statiniai – vasaros polderiai ir grioviai, kuriais naudojasi vienas savininkas (iš dalies tai – Estijos ir Vokietijos patirtis), išskyrus žiemos polderių sistemas dėl jų išskirtinės reikšmės tam tikrų regionų bendruomenėms ir sureguliuotus upelius dėl papildomų aplinkosauginių reikalavimų.

Atkreiptinas dėmesys, kad drenažo sistemų perdavimas žemės savininkams ne visais atvejais reiškia jų privatizavimą. Skyriuje, kuriame buvo aptarti melioracijos statinių naudotojai, buvo identifikuoti atvejai, kai požeminės melioracijos sistemos yra savivaldybei ar valstybei priklausančioje žemėje. Tuo atveju žemę valdančioms viešojo sektoriaus institucijoms kyla prievolė užtikrinti šių sistemų funkcionavimą joms priskirtame sklype. Toks pareigų reglamentavimas nustatytas šiuo metu veikiančiuose teisės aktuose.

Modeliuojant būdus, kaip tiesioginiams melioracijos statinių naudotojams perduoti melioracijos sistemas, yra galimos dvi alternatyvos:

- Griovius su priklausiniais, sudalijus atkarpomis, perduoti į asmeninę žemės savininkų nuosavybę pagal sklypo ribas;

- Griovius su priklausiniais, kaip melioracijos sistemas, perduoti su grioviais tiesiogiai besinaudojančių žemės savininkų bendrajai dalinei nuosavybei, nustatant kiekvieno savininko dalį daikte pagal savininkų sklypų ribas.

Analogiškai turėtų būti perduodamos ir vasaros polderių sistemos, jeigu jos aptarnauja kelių savininkų sklypus.

Abiem perdavimo būdais savininkams atsirastų pareiga prižiūrėti jiems priklausantį turtą, tačiau bendroji dalinė nuosavybė pagal CK nustato didesnius bendrasavininkų tarpusavio įsipareigojimus dėl bendro turto naudojimo užtikrinimo ir paprastesnius teisinius sprendimo kelius pareigų neatlikimo atveju. Minėtus statinius savininkams perdavus bendros dalinės nuosavybės pagrindu, teisinis santykių reglamentavimas atitiktų faktinę padėtį, priimant sprendimus dėl valdymo ir finansavimo, nes grioviai su juose esančiais statiniais funkcionuoja kaip sistemos, aptarnaujančios prie griovio esančius žemės sklypus. Bendroji dalinė nuosavybė, kaip geresnis nuosavybės perdavimo būdas nei asmeninė, taikytinas ir dėl tos priežasties, kad dažni atvejai, kai sklypo riba eina griovio ašimi, todėl faktinės aplinkybės lems, jog griovys, kaip melioracijos statinys, priklausys dviem savininkams.

Žiemos polderines sistemas su jų statiniais, sudarančiais vientisą kompleksinę savo funkcijomis susijusią apsauginę sistemą, šiame modelyje yra siūloma perduoti savivaldybės nuosavybėn. Šiuo metu melioracijos statiniai pripažinti strategiškai svarbiais objektais nacionaliniam saugumui, yra palyginti brangi eksploatacija ir tenkina viešąjį interesą. Tačiau mūsų siūlomas sprendimas atitiktų bendrąjį I modelio konstravimo principą – melioracijos statiniai yra perduodami naudos gavėjams. Žiemos polderiai galėtų būti perduoti toms savivaldybėms, kurių bendruomenės naudojasi jų veikla.

Sureguliuoti upeliai galėtų būti perduoti savivaldybės nuosavybėn. Nors didelė dalis sureguliuotų upelių melioracijos statinių apskaitoje yra priskirti magistraliniams grioviams, vis dėlto vadovaujantis viešuoju interesu jie negali būti perduodami konkrečiam žemės savininkui. Perduodant upelius, žemės savininkams susiklostytų situacija, kad vykdant šių melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus, privatus žemės savininkas savo lėšomis turėtų finansuoti viešojo intereso tenkinimą.

3.2 lentelė. I – ojo melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelio principinės nuostatos

Melioracijos statinių rūšys	Teisinis statusas po pertvarkos	Valdymo organizavimas	Finansavimo principai
Drenažo tinklas su jame esančiais melioracijos statiniais: požeminiais filtrais, paviršiniais ir požeminiais šuliniais, paviršinio vandens nuleistuvais. Vasaros polderių sistemos ir grioviai su statiniais juose, kai aptarnauja vieną savininką	Yra žemės sklypo priklausiniai; išlieka žemės savininko nuosavybėje.	Melioracijos statinius prižiūri žemės savininkai; Esant nepakankamai priežiūrai, kontrolę vykdo savivaldybių žemės ūkio skyriai; Numatyta administracinė atsakomybė; Kuriamos melioracijos statinių priežiūros bendrijos, kurios gali vykdyti nariams priklausančių melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos funkcijas.	Žemės savininkų lėšos; Kai yra įsteigta asociacija, gali rinkti narių įmokas jiems priklausančių melioracijos statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai; Tuo atveju, žemės sklypas priklauso valstybei, jį patikėjimo teise valdanti institucija finansuoja visas su melioracijos statinių priežiūra, remontu ir rekonstrukcija susijusias funkcijas; Rekonstrukcijai yra teikiama parama pagal KPP priemones.
Magistraliniai grioviai, išskyrus sureguliuotus upelius, su juose esančiais melioracijos statiniais (vandens pralaidos, reguliatoriai, slenksčiai, greitvietės ir kiti statiniai); Vasaros polderiai, kai aptarnauja keletą savininkų.	Perduodama žemės savininkų nuosavybėn.	Melioracijos statinius prižiūri žemės savininkai; Melioracijos statinių priežiūrai gali būti įsteigta melioracijos statinių priežiūros asociacija.	Asociacija renka narių įmokas melioracijos statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai. Įmokos asociacijai yra privalomos; Įmokų dydis yra apskaičiuojamas, atsižvelgiant į lėšų, priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbams atlikti reikalingų poreikį; Valstybė finansiškai skatina melioracijos statinių eksportavimo bendrijų kūrimąsi; Rekonstrukcijai yra teikiama parama pagal KPP priemones.
Sureguliuoti upeliai ir žiemos polderiai.	Perduodama savivaldybės nuosavybėn.	Priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją organizuoja savivaldybės žemės ūkio skyriai.	Žiemos ir vasaros polderių bei sureguliuotų upelių programa, finansuojama savivaldybės ir valstybės biudžeto lėšomis.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Valdymas. Po požeminių melioracijos sistemų perdavimo žemės savininkų nuosavybėn pagal jų valdomų sklypų ribas eksploatavimo aspektu visą drenažo tinklą su jame esančiais melioracijos statiniais prižiūrą, remontą ir rekonstrukciją turėtų vykdyti melioracijos statinių savininkai. Savivaldybei tektų priežiūros funkcija, kad žemės sklypų savininkai atliktų jiems, kaip melioracijos statinių savininkams, prievolės dėl funkcionavimo užtikrinimo. Teisės aktuose turėtų būti numatyta administracinė atsakomybė dėl pareigų, susijusių melioracijos sistemų priežiūra, neatlikimo.

Melioracijos savininkams, kuriems būtų perduotos antžeminės melioracijos statinių sistemos, taip pat tektų prievole organizuoti šių sistemų priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją.

Tiesioginė atsakomybė už griovių funkcionavimą tektų naujesiems griovių savininkams. *Savivaldybė vykdytų melioracijos statinių sistemų naudojimo priežiūrą ir, savininkui neatliekant būtinų darbų, organizuotų tų darbų atlikimą, išrašant sąskaitą melioracijos įrenginių savininkui,* nepriklausomai nuo to, ar griovių sistemos būtų perduotos į asmeninę ar į bendrą dalinę nuosavybę, nustatant dalį daikte. Pritaikius melioracijos sistemoms tokios formos nuosavybės perdavimą, gali kilti konfliktas tarp melioracijos griovių sistemų savininkų ir tų asmenų, su kurių sklypais šie melioracijos statiniai nesiriboja, tačiau jie gauna naudą dėl gero sistemų veikimo. Siekdami pasidalyti jiems tenkančią atsakomybę, naujieji savininkai turėtų inicijuoti susitarimus su savininkais, kurių sklypams teikia naudą jiems priklausantys melioracijos grioviai, siekdami, kad visi naudotojai prisiimtų dalį kaštų. Tam tikrais atvejais, kai sprendimai turi įtakos nedideliame skaičiui stambių žemės masyvus valdančių savininkų, šiuos sprendimus galima realizuoti sudarant jungtinės veiklos sutartis. Tačiau tose vietose, kur vyrauja smulkesnė žemėvalda, savanoriškų bendrų sprendimų paieškos gali užtrukti ilgą laiką. Tuomet kiltų grėsmė, kad nebus pasiektas vienas svarbiausių melioracijos perdavimo naujiems savininkams tikslų – visų melioracijos naudos gavėjų proporcingas prisidėjimas, finansuojant melioracijos sistemas.

Lietuvoje jau yra sukaupta patirtis dėl bendro melioracijos sistemų valdymo, steigiant asociacijas. Tačiau dabartinis reglamentavimas, kai melioracijos priežiūros asociacijos yra steigiamos pagal bendras asociacijų nuostatas, yra nepakankamas specifinėms su melioracijos sistemų valdymu susijusioms problemoms spręsti, kai iš turto gaunama ekonominė nauda ir reikia finansuoti turto eksploatavimo ir atkūrimo darbus. Todėl melioracijos priežiūros asociacijų reglamentavimą reikėtų papildyti nuostatomis, sustiprinant savivaldybių vaidmenį inicijuojant asociacijų steigimą, numatant privalomumą steigti asociaciją, kai to siekia 30 proc. žemės konkrečioje griovių sistemoje žemės valdantys savininkai (tokia norma planuojama taikyti Estijoje). Taip numatomas privalomas dalyvavimas bendrijos veikloje ir kitiems žemės savininkams, nors jie nėra išreiškę tokio pageidavimo. Savivaldybėms tektų atsakomybė registruoti tokių asociacijų nuostatus ir prižiūrėti jų veiklą, teikti metodinę pagalbą, rengiant darbų programas bei nustatant įnašus. Pasiūlymai dėl melioracijos priežiūros asociacijų reglamentavimo yra pateikti 3 priede.

Modelis numato, kad sureguliuotų upelių su juose esančiais melioracijos statiniais bei žiemos polderių sistemų priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją organizuoja savivaldybės.

Finansavimas. Šiame modelyje melioracijos sistemoms finansuoti būtų pasitelktos daugiausia privačios ir savivaldybių lėšos, o valstybė dalyvautų, atsižvelgiant į jos teikiamus melioracijos politikos prioritetus, pvz., pagalbą steigiant asociacijas arba prižiūrint tam tikrus dideliu skaičiumi naudos gavėjų svarbius melioracijos statinius ir pan. Tai pasakytina ir apie tuos atvejus, kai pagal šio modelio principus jai priklausančios institucijos turėtų prisidėti prie melioracijos sistemų finansavimo, kaip naudos gavėjos.

Drenažo sistemų (įskaitant ir reformos metu perduotus didesnio nei 12,5 cm diametro rinktuvus) priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją finansuotų šių sistemų savininkai. Jie tai galėtų daryti individualiai ar bendradarbiaudami su kaimyninių sklypų savininkais, sudarę bendros jungtinės veiklos sutartis ir pan.

Griovių ar vasaros polderių melioracijos sistemų, kurios yra perduotos į asmeninę arba bendrą dalinę nuosavybę, nustatant dalį daikte pagal sklypo ribas, finansavimo prievolė kiltų savininkams. Įsteigus melioracijos asociacijas, šių melioracijos sistemų veikimą finansuotų asociacijos iš narių įnašų. Šių įmokų dydis vienam melioruotos žemės ha galėtų būti nustatomas asociacijos narių susitarimu, tačiau minimalios įmokos nustatomos Vyriausybės sprendimu. Šios įmokos būtų dvejopos paskirties: melioracijos sistemoms prižiūrėti ir kaupiamosios įmokos statiniams rekonstruoti. Jos būtų nustatomos proporcingai savininko valdomam žemės plotui. Šios lėšų negali būti išieškotos pagal atskiro žemės sklypo savininko prievolės. Perleidus asociacijos teritorijoje esantį žemės sklypą naujam savininkui, su kaupiamosiomis lėšomis susijusios teisės ir prievolės atitektų naujam savininkui. Lėšų kaupimo, jų dydžio apskaičiavimo, sukaupytų lėšų apsaugos tvarka galėtų būti nustatoma Vyriausybės nutarimu.

Žemės savininkams, kurių žemėje yra bendro naudojimo melioracijos statinių sistemos, teisinga būtų atlyginti už jų naudojamą žemės plotą, pvz., mažinant asociacijos nario įmoką.

Sudėtingiausias šio modelio praktinio taikymo klausimas – kaip paskirstyti melioracijos sistemų finansavimo išlaidas šių sistemų naudos gavėjams, kol nėra sukurta asociacija. Tyrimo metu buvo vertinta galimybė, kad tiems melioracijos naudos gavėjams, kuriems taikant šį modelį po pertvarkos nekyla tiesioginės prievolės finansuoti melioracijos sistemas, nes jų sklypai nesiriboja su perduodamomis bendro naudojimo melioracijos sistemomis, savivaldybė galėtų nustatyti specialų mokestį – vietinę rinkliavą. Nors kyla daug abejonių dėl tokio mokesčio, kuris būtų nustatomas privačių savininkų naudai, teisėtumo, šis mokestis galėtų palengvinti modelio diegimą ir ekonomiškai paskatintų asociacijų steigimą.

Šiame modelyje, perduodant savivaldybės nuosavybei žiemos polderius ir sureguliuotus upelius, labai išaugtų savivaldybių finansinė našta šių melioracijos sistemų priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai. Valstybė galėtų prisidėti prie šių

melioracijos sistemų, ypač žiemos polderių finansavimo. Tačiau reikėtų apsvarstyti ir galimus papildomus finansavimo šaltinius.

Sureguliuotų upelių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos finansavimui galėtų būti pasinaudota vietine rinkliava – Savivaldybės tarybos sprendimu nustatyta privaloma įmoka, galiojančia tos savivaldybės teritorijoje. Rinkliavą mokėtų ne visi žemės sklypų savininkai (alternatyva – naudotojai), o tik tie, kurie gauna naudą iš sureguliuotų upelių kaip melioracijos sistemų. Šios lėšos būtų tikslingai naudojamos sureguliuotų upelių priežiūrai. Rinkliavos dydis turėtų būti orientuotas į sureguliuotų upelių programos darbų finansavimo poreikį, tačiau darbai, susiję su gamtosauginiais aspektais, viešojo intereso tenkinimui turėtų būti finansuojami iš viešųjų finansų (valstybės ar savivaldybių biudžetų).

Žiemos polderių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbai turėtų būti finansuojami iš savivaldybės bendrųjų mokesčių, nes jų veikla yra svarbi ne tik žemės savininkams, bet apsaugo nuo potvynių vietos bendruomenės, yra skirta išvengti ekonominių ir socialinių nuostolių.

Įvertinant lėšų poreikio melioracijos statinių rekonstrukcijos, remonto ir priežiūros darbams struktūrą, didžiausia dalis pagal pertvarkytą nuosavybės statusą tektų privačių fizinių ir juridinių asmenų lėšų šaltiniams. Jie sudarytų 68 proc. visų lėšų poreikio. Savivaldybėms tektų per 30 proc. viso lėšų poreikio. Neišlikus valstybei nuosavybės teise priklausančių melioracijos statinių, valstybės biudžeto lėšų tiesioginis naudojimas nenumatytas. Valstybės biudžeto lėšomis, kaip anksčiau minėta, bus teikiama parama pagal prioritetus.

3.3 lentelė. I – ojo melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelio SSGG analizė

Stiprybės
Didelis melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimo valdymo sistemos perdavimo tiesioginiams naudos gavėjams laipsnis.
Perdavimas gali būti pradėtas be ilgų parengiamųjų registro sutvarkymo darbų.
Aiškios atsakomybės už melioracijos statinių eksploataciją ribos atsiranda jau pirmajame partvarkymo etape.
Savivaldybėms perduodamų melioracijos statinių dalis yra pagrindžiama jų reikšmingumu melioracijos statinių naudotojams. Savivaldybės užtikrina viešojo intereso įgyvendinimą.
Gali būti perduotų melioracijos sistemų priežiūrai, gali būti pasitelktos jau egzistuojančios melioracijos priežiūros asociacijos.
Lėšų poreikis melioracijos statinių priežiūrai, rekonstrukcijai ir remontui būtų nustatomas asociacijos bendrijos narių susitarimu, atsižvelgiant į konkrečios asociacijos priežiūrinių melioracijos statinių būklę.
Silpnybės
Organizacinė ir finansinė našta yra perkeliama ant melioracijos statinių savininkų pečių.
Pertvarkos sėkmė priklauso nuo privačios iniciatyvos steigti melioracijos priežiūros asociacijas.
Daliai MS savininkų nepakaks kvalifikacijos ir organizacinių gebėjimų vykdyti funkcijas.
Galimybės
Specialiąsias melioracijos priežiūros asociacijų nuostatas, kurios yra būtinos, kad paspartėtų tokių institucijų steigimosi procesas, galima apibrėžti Melioracijos įstatyme.

Savivaldybių žemės ūkio skyriai turi patirties, teikiant metodinę pagalbą ūkininkams asociacijų kūrimuisi bei stiprinant organizacinius jų gebėjimus, konsultuojant jas.
MS savininkams perkant melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus, formuosis šių darbų rinka ir bus diegiamos naujos technologijos.
Valstybė ir savivaldybės gali skatinti melioracijos statinių eksploatavimo asociacijų kūrimą, teikiant joms finansinę paramą.
Grėsmės
Galimi konfliktai tarp melioracijos statinių savininkų dėl bendro naudojimų melioracijos statinių eksploatavimo.
Asociacijų surenkamos lėšos bus nepakankamos, nes dalis narių nemokės įnašų.
Valstybės parama bus nepakankama, o melioracijos statinių naudotojams tenkanti priežiūros, remonto, rekonstrukcijos finansinė našta bus per sunki.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Valstybės nuosavybės teise turėtus melioracijos statinius iš esmės perdavus melioracijos naudotojams, tarp kurių dominuoja privatūs žemės savininkai, į savivaldybių nuosavybę, jų remonto, priežiūros ir rekonstrukcijos išlaidos pasiskirstytų melioracijos naudos gavėjams, tačiau išliktų valstybės centralizuota melioracijos politika ir kontrolė bei dalinis valstybės melioracijos statinių finansavimas. Nežymiai keistųsi valdymo ir kontrolės funkcijos.

Palanki aplinkybė, rodanti šio modelio privalumą, yra reformos greitis. Nuosavybės perdavimą tiesioginiams melioracijos statinių naudotojams galima įgyvendinti, taikant šiuo metu naudojamą melioracijos statinių apskaitos kadastrinį principą, o prie melioracijos sistemų apskaitos baseinų principu bei melioracijos sistemų registro sukūrimo pereiti etapais, koordinuojant šį veiksmą su melioracijos priežiūros asociacijų steigimo procesu.

Pagrindinis šio modelio trūkumas – tiek asmeninės, tiek bendrosios dalinės nuosavybės – nustatant dalį turte yra tas, kad atsakomybė už melioracijos sistemų veikimą yra perkeliama žemės savininkams, kurių žemėje yra melioracijos statiniai, tačiau dėl šių statinių veikimo naudą gauna ir tų sklypų savininkai, kurių sklypai tiesiogiai nesiriboja su griovių sistemomis. Tarp žemės savininkų, kuriems priklausytų melioracijos sistemos, ir tų žemės sklypų savininkų, kurie naudojami šiomis sistemomis, faktiškai susiklostytų melioracijos paslaugos teikimo neatlygintinai santykiai, kurie užprogramuoja konfliktines situacijas. Dėl šios priežasties šio modelio diegimo sėkmė priklauso melioracijos priežiūros asociacijų steigimo greičio bei savivaldybių specialistų gebėjimo apibrėžti melioracijos priežiūros asociacijoms priskirtų teritorijų ribas, susiejant jas su bendrą interesą sukuriančiu baseinų principu.

3.3.2. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelis, kai melioracijos statiniai perduodami bendrajai daliai nuosavybei (II modelis)

Šiame melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelyje yra vertinama alternatyva, su kokiomis grėsmėmis ir galimybėmis būtų susidurta Lietuvoje greta asmeninės ir valstybinės nuosavybės, didesne nei pirmame modelyje apimtimi pritaikius bendrosios dalinės nuosavybės santykius. Atsižvelgiant į poreikį melioracijos statinius eksploatuoti sistemomis ir siekiant užtikrinti jų funkcionavimą, šiame modelyje didžioji melioracijos statinių dalis yra perduodama žemės sklypų savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise neperžengiant baseinų (pabaseinių) ribų, o tai suponuoja sudėtingesnius, bendro intereso paieška paremtus melioracijos statinių savininkų santykius, priimant sprendimus dėl jiems perduotų melioracijos statinių valdymo ir finansavimo, bei kitokį teisinį reglamentavimą, užtikrinant bendrasavininkų teises.

Nuosavybė. Greta dabartinių melioracijos statinių, kurie yra jau žemės savininkų nuosavybė, nes yra apibrėžti kaip žemės priklausiniai, vadovaujantis tais pačiais principais galėtų būti perduoti 12,5 cm ir didesnio diametro rinktuvai, įskaitant kanalizuosius griovus. Kaip ir anksčiau aptartame modelyje, šis perdavimas remiasi argumentu, kad po žeme esančios melioracijos sistemos, nors ir gali būti skirtos kelių savininkų gretimai esančių sklypų aptarnavimui, tačiau veikia nedideliu spinduliu ir kaimynai esant reikalui gali susitarti dėl šių sistemų priežiūros be valdžios institucijų įsikišimo. Antroji priežastis – šie statiniai slypi po žeme, dirvožemio sluoksnis virš jų yra naudojamas žemės ūkio kultūroms auginti, už šį plotą gaunamos tiesioginės išmokos, todėl žemės savininkas nepatiria nuostolių dėl jų buvimo sklype. Žemės sklypo savininko nuosavybėn galėtų būti perduoti ir antžeminiai melioracijos statiniai, kuriais naudojasi vienas savininkas (iš dalies – Estijos patirtis), išskyrus žiemos polderių sistemas, dėl jų išskirtinės reikšmės tam tikrų regionų bendruomenėms.

Kaip ir pirmojo modelio atveju, drenažo sistemų perdavimas žemės savininkams ne visais atvejais reiškia jų privatizavimą. Skyriuje, kuriame buvo aptarti melioracijos statinių naudotojai, buvo identifikuoti atvejai, kai požeminės melioracijos sistemos yra savivaldybei ar valstybei priklausančioje žemėje. Tuo atveju žemę valdančioms viešojo sektoriaus institucijoms kyla prievolė užtikrinti šių sistemų funkcionavimą joms priskirto sklypo ribose. Toks pareigų reglamentavimas egzistuoja ir šiuo metu.

3.4 lentelė. II – ojo melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelio principinės nuostatos

Melioracijos statinių rūšys	Teisinis statusas po pertvarkos	Valdymo organizavimas	Finansavimo principai
Drenažo tinklas su jame esančiais melioracijos	Yra žemės sklypo priklausiniai;	Melioracijos statinius prižiūri žemės savininkai;	Žemės savininkų lėšos; Kai yra įsteigta asociacija ar bendrija, ji gali rinkti narių įmokas ir jiems priklausančių

statiniais: požeminiais filtrais, paviršiniais ir požeminiais šuliniais, paviršinio vandens nuleistuvais.	Išlieka žemės savininko nuosavybėje.	Esant nepakankamai priežiūrai, kontrolę vykdo savivaldybių žemės ūkio skyriai; Numatyta administracinė atsakomybė; Kuriamos melioracijos statinių priežiūros bendrijos, kurios gali vykdyti nariams priklausančių melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos funkcijas.	melioracijos statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai; Tuo atveju, kai žemės sklypas priklauso valstybei, jį patikėjimo teise valdanti institucija finansuoja visas su melioracijos statinių priežiūra, remontu ir rekonstrukcija susijusias funkcijas; Rekonstrukcijai yra teikiama parama pagal KPP priemones.
Antžeminiai melioracijos statiniai (įskaitant polderių sistemas), kuriais naudojasi vienas savininkas, perduodami žemės savininkų nuosavybėn.	Perduodama žemės savininko nuosavybėn.		
Drenažo rinktuvai – daugiau kai 12,5 cm.			
Vasaros polderių sistemos, kurių dėka yra tenkinami kelių žemės savininkų poreikiai.	Perduodama žemės savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise.	Melioracijos statinių priežiūrai privalo būti įsteigtos melioracijos statinių priežiūros bendrijos. Bendrijai priskirtos teritorijos ribos sutampa su melioracijos baseinų ribomis; Kol nėra įsteigta bendrija, savivaldybė skiria administratorių.	Įmokos bendra daline nuosavybe valdomų melioracijos įrenginių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai yra privalomos; Bendrija renka narių įmokas melioracijos statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai. Kol ji nėra įsteigta, įmokas renka savivaldybės paskirtas administratorius; Įmokų dydis yra apskaičiuojamas atsižvelgiant į lėšų, priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbams atlikti reikalingų poreikį. Minimalių įmokų dydį nustato savivaldybės ar Vyriausybės įgaliota institucija; Tuo atveju, kai žemės sklypas priklauso valstybei, jį patikėjimo teise valdanti institucija dalyvauja bendrijų veikloje; Valstybė finansiškai skatina melioracijos įrenginių bendrijų kūrimąsi; Rekonstrukcijai yra teikiama parama pagal KPP priemones.
Magistraliniai grioviai, išskyrus sureguliuotus upelius su juose esančiais melioracijos statiniais (vandens pralaidos, regulatoriai, slenksčiai, greitvietės ir kiti statiniai).			
Sureguliuoti upeliai		Priežiūrą, remontą ir	

Žiemos polderių sistemos, tenkinančios viešą interesą (Klaipėdos, Pagėgių ir Šilutės)	Lieka valstybės nuosavybėje.	rekonstrukciją organizuoja savivaldybės žemės ūkio skyriai.	Finansuojama iš valstybės biudžeto kaip savivaldybės perduota funkcija.
---	------------------------------	---	---

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nuosavybės santykiai, panaudojant bendrosios dalinės nuosavybės reglamentavimą, yra modeliuojami pertvarkant griovių ir juose esančių melioracijos statinių valdymo pertvarkymą. Melioracijos statiniai būtų perduodami kaip sistema, o nuosavybės objektas būtų apibrėžtas baseino (pabaseinio) ribomis. Siekiant užtikrinti savininkų bendro intereso ribas, šis perdavimas gali vykti tik baseino (pabaseinio) principu nustačius griovių sistemos aptarnaujamas teritorijas.

Tai reiškia, kad baseinui (pabaseiniui) priskiriamų sklypų savininkai taptų šios melioracijos sistemos bendraturčiais, nenustatant jiems priklausančios konkrečios daikto dalies. Jiems kiltų prievolė bendrai prisidėti prie turto funkcionavimo užtikrinimo. Nuosavybės dalys būtų apibrėžiamos pagal savininko valdomos žemės plotą. Minėtus statinius savininkams perdavus bendros dalinės nuosavybės pagrindu, teisinis santykių reglamentavimas atitiktų faktinę padėtį, priimant sprendimus dėl valdymo ir finansavimo, nes melioracijos statiniai funkcionuoja kaip sistemos, aptarnaujančios didelį skaičių žemės sklypų. Tokiu būdu būtų pasiektas melioracijos statinių funkcionavimu suinteresuotų asmenų (bendrasavininkų) bendrų interesų užtikrinimo tikslas. Bendrasavininkams galėtų priklausyti vandens pralaidos, reguliatoriai, slenksčiai, greitvietės ir kiti statiniai, vasaros polderių sistemos, kurių dėka yra tenkinami kelių žemės savininkų poreikiai. Vis dėlto toks melioracijos statinių perdavimo bendrosios dalinės nuosavybės teise procesas būtų sudėtingas ir komplikotas, reikalaujantis ilgai trunkančių parengiamųjų darbų ir papildomų administracinių kaštų. Melioracijos statiniai taptų atskiru nuosavybės objektu – nekilnojamuoju turtu, kuriam yra reikalinga registracija, kad būtų užtikrintos dalininkų teisės. Šiam tikslui iki prasidedant perdavimo procesui būtina sukurti melioracijos sistemų registrą, kuriame būtų nustatyta, kurie melioracijos statiniai patenka į konkretaus baseino (pabaseinio) melioracijos sistemą, kad būtų galima identifikuoti, kuriai savininkų grupei jie yra perduodami ir kokiomis dalimis. Kitaip tariant, iki melioracijos statinių perdavimo turėtų būti išspręstas klausimas, kokie sklypai yra aptarnaujami konkrečios sistemos ir kuriems žemės savininkams, kaip naudos gavėjams, turėtų būti priskiriama bendrosios nuosavybės teisė. Šis veiksmas yra būtinas, kad būtų galima, pasinaudojant daugiabučių gyvenamųjų namų bendrijų patirtimi, organizuojant bendrosios dalinės nuosavybės valdymą, režimą,

Valstybinėje nuosavybėje liktų žiemos polderių sistemos, patikėjimo teise valdomi Klaipėdos ir Šilutės rajonų savivaldybių ir Pagėgių savivaldybės įtraukti į nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įrenginių ir turto sąrašą, kaip strateginę reikšmę turinti infrastruktūra (Strateginės reikšmės įrenginių įstatymo redakcija, įsigaliojusi nuo 2018 m. sausio 31 d., 4 priedas).

Valdymas. Po požeminių melioracijos sistemų perdavimo žemės savininkų nuosavybėn pagal jų valdomų sklypų ribas eksploatavimo aspektu visą drenažo tinklą

su jame esančiais melioracijos statiniais prižiūrą, remontą ir rekonstrukciją turėtų vykdyti melioracijos statinių savininkai. Savivaldybei tektų priežiūros funkcija, kad žemės sklypų savininkai atliktų jiems, kaip melioracijos statinių savininkams, prievolės dėl funkcionavimo užtikrinimo. Teisės aktuose turėtų būti numatyta administracinė atsakomybė dėl pareigų, susijusių melioracijos sistemų priežiūra, neatlikimo.

Melioracijos sistemų, kurios yra parduodamos baseino (pabaseinio) teritorijoje esančių sklypų savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise, valdymo užtikrinimui būtinas specialus institucinis mechanizmas. Atlikta analizė parodė kad baseinams (pabaseiniams) bus priskiriamos didelės teritorijos, todėl melioracijos sistemos priklausys dideliame skaičiui savininkų, kuriems gali nepavykti susitarti dėl bendrų veiksmų, užtikrinant melioracijos sistemos funkcionavimo darbus ir juos finansuojant. Šiame modelyje siūlome panaudoti specialų melioracijos statinių priežiūros bendrijų reglamentavimą arba savivaldybių skiriamų melioracijos administratorių mechanizmą tuose baseinuose, kuriuose savininkai nenorės jungtis į bendrijas. Administratorius turės tokius pačius įgaliojimus ir pareigas, kaip ir bendrija. Šiam tikslui galima pasiremti daugiabučių gyvenamųjų namų bendrijų reglamentavimo ir veiklos patirtimi. Pasiūlymai dėl tokių institucijų steigimo ir veiklos reglamentavimo yra pateikti 4 priede.

Pirmajame pertvarkos etape administratoriai gali būti dominuojanti melioracijos sistemų, kurios priklauso savininkams bendrosios dalinės nuosavybės valdymo teise, forma, tačiau valstybei skatinant bendrijų kūrimą ir melioracijos savininkams išreiškus interesą, palaipsniui turėtų didėtų bendrijų skaičius, nes ūkio subjektai turi interesą kontroliuoti, kaip panaudojami jų įnašai.

Melioracijos priežiūros bendrijos ar savivaldybės paskirtas administratorius turėtų įvertinti melioracijos sistemų būklę ir parengti keleriems metams ir metinę melioracijos sistemų priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos programą, kurios dėka būtų identifikuojamos svarbiausios problemos, darbų eiliškumas ir lėšų poreikis. Šios programos turėtų būti derinamos su savivaldybėmis, apibendrinamos ir galėtų būti vienos iš veiksmų, nustatant valstybės politikos melioracijos srityje prioritetus.

Šiame modelyje išaugtų savivaldybių vaidmuo. Greta funkcijų prižiūrint melioracijos statinių būklę, jiems tektų didelė atsakomybė organizuojant naują melioracijos statinių valdymo institucinę struktūrą, tam tikros teisinės funkcijos, registruojant melioracijos priežiūros bendrijas, administratorių veiklos priežiūra, metodinė ir techninė pagalba bendrijoms ir administratoriams, rengiant programas.

Būtina paminėti ir atvejus, kai į baseinui priskirtą teritoriją pateks valstybinių ir savivaldybių institucijų valdoma žemė, todėl valstybė ar savivaldybės taps melioracijos sistemų bendrasavininkėmis. Šiuo atveju būtina susitarti, ar valstybė ir savivaldybės bus kelių institucijų, ar bus suteikti įgaliojimai vienai institucijai, kuri, pvz., turi daugiausia žemės ir pan.

Žiemos polderiai (Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių), kurie yra strateginės reikšmės objektai ir yra reikšmingi didelės teritorijos gyventojų gyvenimo sąlygoms, lieka valstybės nuosavybėje, tačiau valdymo funkcija pavedama taip pat savivaldybėms. Tuo atveju, kai žemės sklypas priklauso valstybei, jį patikėjimo teise valdanti institucija

vykdo visas su melioracijos statinių sistemų priežiūra, remontu ir rekonstrukcija susijusias funkcijas.

Finansavimas. Kaip ir pirmajame modelyje, šiame modelyje po pertvarkos atsirastų papildomų finansavimo šaltinių melioracijos sistemoms priskirtų statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai. Vadovaujantis principu, kad savininkui tenka pareiga finansuoti jo nuosavybėje esančių melioracijos sistemų priežiūrą, drenažo sistemų ir jų priklausinių funkcionavimo finansavimo užtikrinimas būtų žemės savininkų pareiga ir atsakomybė.

Drenažo sistemų (įskaitant ir reformos metu perduotus didesnio nei 12,5 cm diametro rinktuvus) priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją finansuotų šių sistemų savininkai. Jie tai galėtų daryti individualiai ar bendradarbiaudami su kaimyninių sklypų savininkais, sudarę bendros jungtinės veiklos sutartis ir pan.

Siekiant palaikyti melioracijos statinių tinkamą būklę ir veikimą, melioracijos sistemų, kurios yra perduotos į bendrą dalinę nuosavybę, žemės savininkai mokėtų privalomas įmokas melioracijos statinių priežiūros bendrijai. Šių įmokų dydis melioruotos žemės ha galėtų būti nustatomas bendrijos narių susitarimu, tačiau minimalios įmokos nustatomos Vyriausybės sprendimu. Šios įmokos būtų dvejopos paskirties: melioracijos sistemoms prižiūrėti ir kaupiamosios įmokos statiniams rekonstruoti. Jos būtų nustatomos proporcingai savininko valdomam žemės plotui. Šių lėšų negalima būtų išieškoti pagal atskiros žemės sklypo savininko prievolės. Perleidus bendrijos teritorijoje esantį žemės sklypą naujam savininkui, su kaupiamosiomis lėšomis susijusios teisės ir prievolės atitektų naujam savininkui. Lėšų kaupimo, jų dydžio apskaičiavimo, sukauptų lėšų apsaugos tvarka galėtų būti nustatoma Vyriausybės nutarimu.

Valstybės lėšomis būtų finansuojama žiemos polderių ir sureguliuotų upelių programa.

Žemės savininkams, kurių žemėje yra bendro naudojimo melioracijos statinių sistemos, teisinga būtų atlyginti už jų naudojamą žemės plotą.

Įvertinant lėšų poreikio perduotų melioracijos statinių rekonstrukcijos, remonto ir priežiūros darbams struktūrą, didžiausia dalis pagal pertvarkytą nuosavybės statusą tektų privačių fizinių ir juridinių asmenų lėšų šaltiniams – per du trečdalius (68 proc.), atitinkamai sumažėtų valstybės biudžeto lėšų poreikis (palyginti su dabartiniu laikotarpiu). Tačiau valstybės indėlį melioracijos sistemų priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai galiausiai apspręstų jos įgyvendinama politika šioje srityje.

3.5 lentelė. II – ojo melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelio SSGG analizė

<i>Stiprybės</i>
Didelis melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimo valdymo sistemos perdavimo tiesioginiams naudos gavėjams laipsnis
Priskiriant melioracijos statinių naudotojams turtą bendrąja daline nuosavybe melioracijos baseino (pabaseinio) principu, melioracijos statiniai tiksliai priskiriami naudos gavėjams

Lėšų poreikis melioracijos statinių priežiūrai, rekonstrukcijai ir remontui bus nustatomas bendrijos narių susitarimu, atsižvelgiant į konkrečios bendrijos priežiūrinių melioracijos statinių būklę
Visų melioruotų žemės sklypų savininkų (nepriklausomai nuo nuosavybės formos) būtinas ir proporcingas indėlis, užtikrinant melioracijos statinių funkcionavimą
Kol melioracijos statinių eksploatavimo bendrija nebus įsteigta, jos funkcijas gali vykdyti savivaldybės paskirtas administratorius
Polderių, kurie išlieka valstybės nuosavybėje, priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai finansuoti naudojamas valstybės perduotų funkcijų savivaldybėms finansinis mechanizmas
Silpnybės
Ilgas pertvarkos parengiamasis laikotarpis, pereinant prie baseino (pabaseinio) principo
Šio modelio įgyvendinimui asociacijos nėra tinkama forma
Valstybės įgyvendinamos pertvarkos sėkmė ir greitis priklauso nuo privačios iniciatyvos melioracijos statinių eksploatavimo bendrijų steigimosi
Dėl didelio baseinui priskirtų melioruotų žemių naudotojų skaičiaus kils sunkumų melioracijos statinių savininkams kooperuojantis
Daliai melioracijos statinių eksploatavimo bendrijų nepakaks kvalifikacijos ir organizacinių gebėjimų vykdyti funkcijas
Galimybės
Reglamentuojant melioracijos statinių eksploatavimo bendrijų veiklą, galima remtis gyvenamųjų namų eksploatavimo bendrijų teisinio reglamentavimo ir praktinės veiklos patirtimi
Savivaldybių žemės ūkio skyriai turi patirties, teikiant metodinę pagalbą bendrijų kūrimuisi bei stiprinant organizacinius jų gebėjimus, konsultuojant jas
Bendrijoms bei ūkininkams perkant melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus, formosis šių darbų rinka ir bus diegiamos naujos technologijos
Valstybė ir savivaldybės gali skatinti melioracijos statinių eksploatavimo bendrijų kūrimą, teikiant joms finansinę paramą
Grėsmės
Lėtas bendrijų kūrimosi ir administratorių skyrimo procesas
Bendrijos surenkamos lėšos bus nepakankamos, nes dalis narių nemokės įnašų
Nepriklausomų melioracijos specialistų rinkoje trūkumas
Skiriamų administratorių ir melioracijos darbų vykdytojų artimi profesiniai ryšiai ir nepakankamas melioracijos statinių savininkų interesų atstovavimas
Valstybės parama bus nepakankama, o melioracijos statinių naudotojams tenkanti priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos finansinė našta bus per sunki

Šaltinis: sudaryta autorių.

Šio modelio esminis bruožas yra po pertvarkos suformuojamas bendro intereso principu ir melioracijos statinių savininkų dalyvavimu paremtas melioracijos sistemų valdymo procesas, aiškiai nustatytos savivaldybės funkcijos tiek įgyvendinant pertvarką, tiek vėliau priežiūrint bendrijų ir administratorių veiklą. Ilgas parengiamasis laikotarpis gali atrodyti modelio trūkumas, tačiau po jo sektų santykinai aiškus ir savivaldybių koordinuojamas bendrijų steigimo ir administratorių skyrimo procesas, kuris tolygiai apimtų visą šalies teritoriją. Šiame modelyje, lygiai taip pat kaip panaudojant fiskalines priemones, per trumpą laikotarpį naujus melioracijos savininkus galima įtraukti į melioracijos funkcionavimo finansavimo procesą, tačiau priešingai lėšų centralizavimui Melioracijos fonde, patys melioracijos statinių savininkai spręstų dėl šių lėšų racionalaus panaudojimo, darbų įsigijimo. Bendrijoms ir administratoriams bei

ūkininkams perkant melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus, formuosis šių darbų rinka ir bus diegiamos naujos technologijos.

3.3.3. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelis, kai melioracijos statiniai perduodami savivaldybių nuosavybėn (III modelis)

Šis modelis galėtų būti taikomas tuo atveju, kai nepavyktų pakeisti valstybinės nuosavybės statuso, perduodant žemės savininkų nuosavybėn bendrojo naudojimo melioracijos įrenginius, tokius **kaip sureguliuoti upeliai ir grioviai su juose esančiais melioracijos statiniais. Jie, Savivaldybių taryboms sutikus, galėtų būti perduoti savivaldybių nuosavybėn.** Tokiu atveju minėtų melioracijos statinių eksploatavimas taptų ne valstybės deleguota funkcija, kaip yra dabar, o savivaldybių savarankiška funkcija. **Įdiegus šį modelį, tik maža dalis melioracijos statinių (žiemų polderiai) liktų valstybės nuosavybėje.**

3.6 lentelė. III – ojo melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelio principinės nuostatos

Melioracijos statinių rūšys	Teisinis statusas po pertvarkos	Valdymo organizavimas	Finansavimo principai
Drenažo tinklas su jame esančiais melioracijos statiniais: požeminiais filtrais, paviršiniais ir požeminiais šuliniais, paviršinio vandens nuleistuvais ir kt.	Yra žemės sklypo priklausiniai. Išlieka žemės savininko nuosavybėje.	Melioracijos statinius prižiūri, remontą ir rekonstrukciją vykdo žemės savininkai. Esant nepakankamai priežiūrai, kontrolę vykdo savivaldybių žemės ūkio skyriai.	Žemės savininkų lėšos. Kai yra įsteigta asociacija ar bendrija, ji renka narių įmokas jiems priklausančių melioracijos statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai. Rekonstrukcijai yra teikiama parama pagal KPP priemones.
Drenažo rinktuvai – daugiau kaip 12,5 cm ir kanalizuoti grioviai.	Perduodama žemės savininko nuosavybėn.	Numatyta administracinė atsakomybė. Kuriamos melioracijos statinių priežiūros asociacijos ir bendrijos, kurios gali vykdyti nariams priklausančių melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos funkcijas.	Tuo atveju, kai žemės sklypas priklauso valstybei, jį patikėjimo teise valdanti institucija vykdo visas su melioracijos statinių priežiūra, remontu ir rekonstrukcija susijusias funkcijas ir finansuoja šiuos darbus. Rekonstrukcijai yra teikiama parama pagal KPP priemones.

Melioracijos statinių rūšys	Teisinis statusas po pertvarkos	Valdymo organizavimas	Finansavimo principai
Sureguliuoti upeliai ir grioviai su juose esančiais melioracijos statiniais (vandens pralaidos, reguliatoriai, slenksčiai, greitvietės ir kiti statiniai).	Perduodama savivaldybės nuosavybėn.	Priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją organizuoja savivaldybės žemės ūkio skyriai.	Finansuojama iš vietinės rinkliavos, kuri nustatoma žemės savininkams pagal melioruotos žemės plotą. Rinkliava už vandens nuleidimą melioracijos grioviais nuo kelių imama pagal kelių ilgį ir plotį. Rinkliavą moka: už respublikinės reikšmės kelius – Susisiekimo ministerija, už savivaldybės ir vietinės reikšmės kelius – savivaldybės.
Vasaros polderių sistemos.			
Žiemos polderių sistemos, tenkinančios viešąjį interesą (Klaipėdos, Pagėgių ir Šilutės).	Lieka valstybės nuosavybėje.	Priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją organizuoja savivaldybės žemės ūkio skyriai.	Finansuojama iš valstybės biudžeto kaip savivaldybės perduota funkcija.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Nuosavybė. Kaip ir pirmajame bei antrajame modelyje, greta dabartinių melioracijos **statinių, kurie jau yra žemės savininkų nuosavybė, vadovaujantis tais pačiais principais galėtų būti perduoti 12,5 cm ir didesnio diametro rinktuvai bei kanalizuoti grioviai.** Tokiu būdu išvengtume situacijos, kai to paties savininko žemėje yra ir privačių, ir valstybei nuosavybės teise priklausančių rinktuvų bei kanalizuočių griovių. Kaip ir anksčiau aptartuose modeliuose, šis perdavimas, visų pirma, remiasi argumentu, kad po žeme esančios melioracijos sistemos, nors ir gali būti skirtos kelių savininkų gretimai esančių sklypų aptarnavimui, tačiau veikia nedideliu spinduliu, ir kaimynai gali susitarti dėl šių sistemų priežiūros be valdžios institucijų įsikišimo. Žemė virš šių statinių yra naudojama pajamoms uždirbti, už šį plotą gaunamos tiesioginės išmokos, todėl žemės savininkas nepatiria nuostolių dėl šių melioracijos statinių buvimo sklype. Antžeminiai melioracijos statiniai, išskyrus žiemos polderių sistemas, tenkinančias viešąjį interesą, galėtų būti perduoti savivaldybių nuosavybėn.

Kaip ir ankstesnių modelių atveju, drenažo sistemų perdavimas žemės savininkams ne visais atvejais reiškia jų privatizavimą. Kai požeminės melioracijos sistemos yra savivaldybei ir/ar valstybei priklausančioje žemėje, žemę valdančioms viešojo sektoriaus institucijoms kyla prievolė užtikrinti šių sistemų funkcionavimą joms priskirtame sklype.

Šio modelio nuostata, kad savivaldybių nuosavybei galėtų būti priskirti antžeminės melioracijos sistemos (**sureguliuoti upeliai, magistraliniai grioviai su juose esančiomis vandens pralaidomis, reguliatoriais, slenksčiais, greitvietėmis ir kitais statiniais**) bei vasaros polderiai, kaip palyginti brangiai kainuojantys

eksploatuoti melioracijos statiniai, tam tikru aspektu gali būti vertinamas kaip privalumas. Atsakomybė eksploatuoti šias melioracijos sistemas būtų patikėta savivaldybių melioracijos specialistams, turintiems patirtį ir reikiamą kvalifikaciją racionaliai eksploatuoti sudėtingus ir kompleksinius melioracijos statinius. Savivaldybės, valdydamos šias melioracijos sistemas visoje teritorijoje, galėtų nustatyti didžiausias problemas ir skirti joms prioritetą.

Šiame modelyje yra nagrinėjamas atvejis, kuris išsaugotų dabartinį žiemos polderių nuosavybės statusą. Tyrimo metu daugelis ekspertų išsakė nuomonę, **kad žiemos polderiai**, kaip strateginiai objektai, turėtų likti valstybinėje nuosavybėje. Tai strateginės reikšmės, viešąjį interesą tenkinančios melioracijos sistemos, įtrauktos į valstybės strateginio turto sąrašą, kadangi jų paskirtis – apsaugoti fizinių, juridinių asmenų ir valstybės turtą nuo potvynių žalos, taip pat fizinių asmenų gyvybę (Strateginės reikšmės įrenginių įstatymo redakcija, įsigaliojusi nuo 2018 m. sausio 31 d., 4 priedas).

Valdymas. Po požeminių melioracijos sistemų perdavimo žemės savininkų nuosavybėn pagal jų valdomų sklypų ribas eksploatavimo aspektu visą drenažo tinklą su jame esančiais melioracijos statiniais priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją turėtų vykdyti melioracijos statinių savininkai. Savivaldybei tektų priežiūros funkcija, kad žemės sklypų savininkai atliktų jiems, kaip melioracijos statinių savininkams, prievoles dėl funkcionavimo užtikrinimo. Teisės aktuose turėtų būti numatyta administracinė atsakomybė dėl pareigų, susijusių melioracijos sistemų priežiūra, neatlikimo. Tiesioginė atsakomybė už likusių po perdavimo žemės savininkų nuosavybėn statinių funkcionavimą tektų savivaldybėms.

Tuo atveju, kai žemės sklypas priklauso valstybei ar savivaldybei, jį patikėjimo teise valdanti institucija vykdo visas su melioracijos statinių sistemų priežiūra, remontu ir rekonstrukcija susijusias funkcijas.

Šiame modelyje bendriems melioracijos statinių savininkų veiksams užtikrinti, organizuojant melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus, taip pat gali būti pasitelktas melioracijos priežiūros asociacijų kūrimosi skatinimas. Tačiau šiame modelyje melioracijos priežiūros asociacijos gali kurti savanorišku principu, nes visi po žemė esantys drenažo statiniai, kurie yra sklypo priklausiniai, būtų perduoti į asmeninę nuosavybę pagal sklypo ribas, todėl kiekvienas savininkas savo sklype galėtų organizuoti darbus individualiai. Vis dėlto požeminis drenažas ir rinktuvai funkcionuoja kaip tinklas, todėl net ir vyraujant asmeninei melioracijos statinių nuosavybei, keli savininkai eksploatuotų vieną statinį dalimis. Melioracijos priežiūros asociacijos pasitarnautų kaip masto efektą organizuojant darbus ir paslaugas atpiginanti bei konfliktus tarp kaimyninių sklypų sumažinanti priemonė.

Kaip ir pirmajame modelyje, melioracijos asociacijos turėtų būti papildomai reguliuojamos, atsižvelgiant į jų veiklos specifiką. Perdavus melioracijos griovių sistemas, įskaitant sureguliuotus upelius bei vasaros polderius savivaldybėms, visa atsakomybė už šių melioracijos sistemų valdymą tektų savivaldybių administracijoms.

Jos turėtų įvertinti šių melioracijos statinių būklę, patvirtinti ilgalaikes ir metines melioracijos programas, nustatyti lėšų poreikį, organizuoti darbus ar pirkti paslaugas.

Lietuvoje jau yra sukaupta patirtis dėl bendro melioracijos sistemų valdymo, steigiant asociacijas. Tačiau dabartinis reglamentavimas, kai melioracijos priežiūros asociacijos yra steigiamos pagal bendras asociacijų nuostatas, yra nepakankamas specifinėms su melioracijos sistemų valdymu susijusioms problemoms spręsti, kai iš turto gaunama ekonominė nauda ir reikia finansuoti turto eksploatavimo ir atkūrimo darbus.

Melioracijos priežiūros asociacijų reglamentavimą reikėtų papildyti nuostatomis, sustiprinant savivaldybių vaidmenį inicijuojant asociacijų steigimą, numatant steigti asociaciją, kai to siekia 30 proc. žemės konkrečioje griovių sistemoje žemės valdantys savininkai (tokia norma planuojama taikyti Estijoje). Taip numatomas privalomas dalyvavimas bendrijos veikloje ir kitiems žemės savininkams, nors jie nėra išreiškę tokio pageidavimo. Savivaldybėms tektų atsakomybė registruoti tokių asociacijų nuostatus ir prižiūrėti jų veiklą, teikti metodinę pagalbą, rengiant darbų programas bei nustatant įnašus. Tokiam procesui įgyvendinti tikslinga numatyti pereinamąjį laikotarpį. Pasiūlymai dėl melioracijos priežiūros asociacijų reglamentavimo yra pateikti 3 priede.

Šiame modelyje numatyta, kad žiemos polderiai, kaip strateginės reikšmės objektai, lieka valstybės nuosavybėje, tačiau valdymo funkciją, kaip ir dabartiniu laikotarpiu, turėtų vykdyti savivaldybės.

Esminis šio modelio ypatumas – valdymas galėtų būtų organizuojamas savivaldybių teritorijomis, pasinaudojant šiuo metu egzistuojančia melioracijos statinių apskaita kadastrinių vietovių principu.

Finansavimas. Šiame modelyje, **melioracijos sistemoms finansuoti būtų pasitelktos daugiausia privačios ir savivaldybių lėšos, o valstybė dalyvautų, atsižvelgiant į jos teikiamus melioracijos politikos prioritetus, pvz., pagalbą steigiant asociacijas arba prižiūrint tam tikrus dideliu skaičiumi naudos gavėjų svarbius melioracijos statinius ir pan. Tai pasakytina ir apie tuos atvejus, kai pagal šio modelio principus jai priklausančios institucijos turėtų prisidėti prie melioracijos sistemų finansavimo, kaip naudos gavėjos.**

Drenažo sistemų (įskaitant ir reformos metu perduotus didesnio nei 12,5 cm diametro rinktuvus) priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją finansuotų šių sistemų savininkai. Jie tai galėtų daryti individualiai ar bendradarbiaudami su kaimyninių sklypų savininkais, sudarę bendros jungtinės veiklos sutartis, steigdami melioracijos priežiūros asociacijas.

Savivaldybėms perėmus griovių sistemas ir vasaros polderių sistemas, šių melioracijos sistemų finansavimui galėtų būti panaudotos savivaldybių biudžeto lėšos, nes šiuo metu galiojantys teisės aktai numato, jog savivaldybės turto funkcionavimas gali būti finansuojamas iš savivaldybės biudžeto. Vis dėlto siūlytume šiam tikslui pasitelkti papildomas finansavimo priemones. Tai reikėtų daryti dėl dviejų priežasčių:

- pirma, savivaldybėms nuolatos trūksta lėšų savarankiškomis funkcijoms vykdyti, todėl kiltų grėsmė, kad melioracijos sistemos bus finansuojamos nepakankamai;
- antra, melioracijos sistemų dėka ekonominę naudą gauna tik dalis savivaldybės mokesčių mokėtojų, todėl būtent jie ir turėtų prisidėti prie savivaldybės priklausančių melioracijos sistemų finansavimo per viešuosius finansus.

Savivaldybių nuosavybėn perduotų melioracijos sistemų priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai lėšos gali būti renkamos keliais būdais: savivaldybės tarybos sprendimu nustatant vietinę rinkliavą, ŽMĮ numatant specialų melioracijos priedą, Melioracijos įstatyme numatant melioracijos sistemos naudotojo mokestį.

Vietinė rinkliava – Savivaldybės tarybos sprendimu nustatyta privaloma įmoka, galiojanti tos savivaldybės teritorijoje. Rinkliavą mokėtų žemės sklypų savininkai ir neturintys žemės fiziniai ir juridiniai asmenys, gaunantys naudą iš savivaldybei priklausančių bendro naudojimo melioracijos statinių. Savivaldybių tarybos savo sprendimu turėtų patvirtinti vietinės rinkliavos nuostatus, kuriuose nustatytų vietinės rinkliavos dydį, mokėjimo tvarką, lengvatas, grąžinimo atvejus, delspinigių dydį, jų apskaičiavimo, mokėjimo tvarką. Rinkliavos dydžiui nustatyti turėtų būti nustatoma kiekvieno melioracijos statinio teikiamos naudos teritorija. Konkrečiam mokėtoji rinkliava gali būti vienanarė, jei jo turimam objektui naudą teikia vienas melioracijos statinys (pvz., griovys) ir daugianarė, jei objektui naudą teikia keli melioracijos statiniai (pvz., rinktuvas ir griovys).

Žemės mokesčio specialioji dalis – melioruotų žemės sklypų savininkams apskaičiuota papildoma žemės mokesčio dalis. Surinktos lėšos būtų tikslingai naudojamos melioracijos reikmėms. Jos galėtų būti įskaitytos į savivaldybių biudžetus melioracijos statinių priežiūros, remonto ir/ar rekonstrukcijos programoms savivaldybių teritorijose vykdyti. Žemės mokesčio specialiosios dalies tikslinės naudojimo paskirties nuostatos turėtų būti nustatytos ŽMĮ. Analogiškai turėtų būti apskaitomas ir melioracijos sistemos naudotojų mokestis. Šių finansavimo instrumentų taikymo galimybės išsamiau aptartos ankstesniuose skyriuose.

Žiemos polderių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbai turėtų būti finansuojami iš valstybės biudžeto, kaip savivaldybėms perduota funkcija.

Įvertinant lėšų poreikio melioracijos statinių rekonstrukcijos, remonto ir priežiūros darbams struktūrą, didžiausia dalis pagal pertvarkytą nuosavybės statusą tenka savivaldybėms – 95 proc., valstybės biudžeto lėšų poreikio dalis – 4 proc. ir 1 proc. – fizinių ir juridinių asmenų lėšos. Palyginti su dabartiniu laikotarpiu, kai valstybei tenka 100 proc., ryškėja mažėjimo tendencija. Be to, valstybės biudžeto lėšomis, kaip anksčiau minėta, bus teikiama parama pagal prioritetus.

3.7 lentelė. III – ojo melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelio SSGG analizė

Stiprybės

Didžioji dalis melioracijos statinių eksploatavimo užtikrinimo funkcijų perduodama reikiamą kvalifikaciją turintiems savivaldybių specialistams.
Finansinių išteklių konsolidavimas savivaldybėse leidžia standartizuoti joms perduotų melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimo procesus ir pasiekti masto ekonomiją, naudojant lėšas.
Savivaldybės gali susitelkti į jų teritorijoje didžiausių problemų sprendimą.
Sistema gali veikti ir be žemės savininkų kooperacijos.
Visų melioruotų žemės sklypų savininkų (nepriklausomai nuo nuosavybės formos) proporcingas indėlis, užtikrinant melioracijos statinių funkcionavimą.
Trumpas modelio diegimo parengiamasis laikotarpis ir greitas pertvarkos rezultatas.
<i>Silpnybės</i>
Mažas MS funkcionavimo užtikrinimo sistemos perdavimo tiesioginiams naudos gavėjams laipsnis.
Vietinė rinkliava nustatoma visai savivaldybės teritorijai, nepriklausomai nuo konkrečių ūkininkų ankstesnių sąnaudų, prižiūrint MS.
<i>Galimybės</i>
Vietinių rinkliavų surinkimui galima panaudoti žemės informacinės sistemą.
Ateityje diferencijuoti vietinę rinkliavą pagal kadastrines vietas ir melioracijos statinių naudojimą.
Savivaldybės turi patirties, teikiant metodinę pagalbą ūkininkams asociacijų ir/ar bendrijų kūrimuisi bei stiprinant organizacinius jų gebėjimus, konsultuojant jas.
Asociacijoms ir/ar bendrijoms bei ūkininkams perkant melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus, pamažu formuosis šių darbų rinka ir bus diegiamos naujos technologijos.
Valstybė ir savivaldybės gali teikti paramą iš biudžeto, nustatant nacionalinius ar vietinius prioritetus.
<i>Grėsmės</i>
Savivaldybės, nustatydamos vietinę rinkliavą, taikys lengvatas, todėl nebus įgyvendintas principas, kad visi melioracijos statinių naudos gavėjai moka už jų funkcionavimo užtikrinimą.
Vietinės rinkliavos dėka surenkamos lėšos bus nepakankamos būtiniams savivaldybėms perduotų melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbams atlikti.
Melioracijos statinių priežiūrai anksčiau lėšas skyrę ir savivaldybėms perduodamų melioracijos statinių funkcionavimą pagerinę ūkininkai bus nepatenkinti vienoda rinkliava visai savivaldybės teritorijai.
Valstybės parama bus nepakankama, o melioracijos statinių naudotojams tenkanti priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos finansinė našta bus per sunki.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Šio modelio esminiai bruožai: trumpas modelio diegimo parengiamasis laikotarpis, nes pertvarkos įgyvendinimui galima pasinaudoti šiuo metu veikiančia melioracijos statinių apskaita pagal kadastrines vietas. Atsižvelgiant į šio modelio sudarymo principus, žemės savininkams papildomai būtų perduodama tik nedidelė melioracijos statinių dalis – didesni nei 12,5 cm skersmens rinktuvai ir kanalizuoti grioviai, kuriuos jie gali eksploatuoti ir individualiai. Todėl šiame modelyje melioracijos priežiūros bendrijoms tenka mažesnė reikšmė pertvarkos procese, jo sėkmė mažiau priklauso nuo iniciatyvos steigti bendrijas.

Organizuojant melioracijos statinių valdymą savivaldybių teritorijomis, tikėtina pasiekti greitų rezultatų, nes savivaldybės, įgijusios melioracijos statinių nuosavybės statusą, turinčios patyrimą, darbus organizuos dabar veikiančiu teritoriniu principu, sieks jų efektyvesnio naudojimo, standartizuodamos joms perduotų melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimo procesus, didindamos masto ekonomiją, naudojant lėšas. Be to, savivaldybių žemės ūkio skyriai turi patirties, teikiant metodinę pagalbą ūkininkams asociacijų ir/ar bendrijų kūrimuisi bei stiprinant organizacinius jų gebėjimus, konsultuojant jas; asociacijoms ir/ar bendrijoms bei ūkininkams perkant melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus palaipsniui formosis šių darbų rinka ir bus diegiamos naujos technologijos.

3.3.4. Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelių ekspertinis vertinimas apklausos metodu

Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modeliai parengti taip, kad būtų įvertintos skirtingos alternatyvos, siekiant pagerinti melioracijos statinių dabartinę būklę, padidinti valdymo veiksmingumą, sukaupti papildomas lėšas melioracijos statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai.

Apibrėžiant melioracijos statinių nuosavybės valdymo modelių principus, buvo atsižvelgta į Vyriausybės programos nuostatas bei Valstybės audito 2014 m. ataskaitoje „Valstybei priklausančio melioracijos turto naudojimas“ pateiktas išvadas. Valstybės kontrolei apskaičiavus melioracijos lėšų poreikį ne pagal turimus finansinius išteklius, o pagal faktinį lėšų poreikį, buvo pastebėta, kad melioracijai skirti finansiniai ištekliai turėtų būti dvigubai didesni. Daryta prielaida, kad melioracijos statinių rekonstravimas galėtų būti atliktas per dvidešimt metų (žr. 1 priedą).

Akivaizdu, kad visuose melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modeliuose, nepriklausomai nuo nuosavybės statuso, lėšų poreikis melioracijos statinių rekonstrukcijai, remontui ir priežiūrai yra vienodas.

Valstybės nuosavybę transformavus į privačios ir savivaldybių nuosavybės formas, būtų galima tikėtis visų privačios nuosavybės privalumų, eksploatuojant melioracijos statinius: racionalesnis išteklių naudojimas, technologinė pažanga, kompetencijų didėjimas melioracijos sityje ir kt. Modelis, kai nuosavybės teise Valstybei priklausančys

melioracijos statiniai perduodami žemės savininkams, atitinka rinkos ekonomikos poreikius, skatina privačią iniciatyvą ieškoti vidinių ir išorinių išteklių melioracijos statinių finansavimui. Tikėtina, kad privačių melioracijos sistemų savininkai aktyviai ir laiku atliks savo žemės sklypuose melioracijos statinių remonto ir priežiūros darbus, o savivaldybės, turėdamos ilgalaikę melioracijos darbų patirtį vadybiniu ir gamybiniais aspektais, teisingai nustatys darbų prioritetus ir artimiausiu metu padarys proveržį melioracijos srityje.

Artimoje perspektyvoje finansavimo, lėšų šaltinių aspektu visi trys modeliai yra lygiaverčiai, nes siūlomas pagrindinis finansavimo šaltinis – melioracijos naudotojų įmokos. Dabartiniu laikotarpiu, kai melioracijos statinių rekonstrukcija, remontas ir priežiūra dėl lėšų stygiaus yra gana sudėtingoje situacijoje, pabrėžtinai ir svarbus valstybės biudžeto vaidmuo, siekiant skatinti greitesnę melioracijos sistemos sutvarkymą, organizuojant naujų melioracijos sistemų valdytojų institucijų kūrimąsi vietos ir savivaldybių lygmenimis. Tolimoje perspektyvoje, nesant valstybės nuosavybės, jos vaidmuo finansavimo srityje turėtų žymiai sumažėti.

Melioracijos statinių eksploatavimo požiūriu yra racionaliausias tas variantas, kuriame daugiausia nuosavybės atitenka savivaldybėms. Jų specialistai turi didžiausią kompetenciją ir patirtį melioracijos priežiūros klausimais, gali padėti sėkmingai tvarkyti žemiausiai melioracijos grandžiai, trūkstant finansinių išteklių, joms turėtų būti nesudėtinga nustatyti melioracijos darbų prioritetus.

Atlikus daugiakriterinį įvertinimą ir nustatius, kad didžiausias vertinimo svoris turėtų atitekti nuosavybės ir finansavimo aspektams, darytina išvada, kad pirmasis modelis geriausiai atitinka septynioliktosios LR Vyriausybės nuostatas melioracijos srityje, kuriose konstatuojama, kad visi melioracijos statiniai turėtų būti išvalstybinti. Ta pati nuostata buvo pateikta ir LR valstybės kontrolės audito ataskaitoje „*Valstybei priklausančio melioracijos turto priežiūra*“.

Siekiant identifikuoti bendruomenės, dirbančios melioracijos srityje ar kitaip susijusios su melioracijos sistemos funkcionavimu Lietuvoje nuostatas dėl atliktų įžvalgų dėl melioracijos statinių valdymo pertvarkymo kiekvienam analizuojamam modeliui, buvo parengtos bazinės SSGG analizės nuostatos. Joms įvertinti buvo pakviesti ekspertai, dirbantys melioracijos klausimais ir organizuotas seminaras-konferencija, kurios metu ekspertų grupei buvo pristatyti anksčiau minėti melioracijos sistemos modeliai. Ekspertų buvo prašoma pažymėti po 1–2 svarbiausias kiekvieno SSGG analizės punkto nuostatas, o taip pat įvertinti, koks modelis, jų nuomone, yra priimtinausias Lietuvos sąlygomis.

Ekspertų grupę sudarė 3 mokslininkai, 5 specialistai, dirbantys savivaldybėse, 3 ūkininkų atstovai, 2 MSNA atstovai ir 1 Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovas.

Ekspertai diskutavo dėl valstybei nuosavybės teise priklausančių melioracijos statinių perdavimo galimybių kitiems savininkams. Nebuvo prieštaraujančių tam, kad didesnio kaip 12,5 cm skersmens rinktuvai būtų perduoti žemės sklypų savininkams. Dėl kitų melioracijos statinių kategorijų perdavimo nuomonės skyrėsi. Buvo pareikšta nuomonė, kad valstybės turto tiesiogiai pagal dabartines tėsės aktų nuostatas savivaldybėms negalima perduoti. Turtas galėtų būti perduotas tik pagal įstatymą ar

vyriausybės nustatytą tvarką ir tik dalyvaujant savivaldybių taryboms. Kadangi ūkininkų ar bendrovių žemėje esantys melioracijos grioviai nėra savivaldybių interesas, tai ir perėmimas nebūtų sklandus ir greitas procesas.

Buvo iškeltos sureguliuotų upelių nuosavybės perdavimo problemos. Kadangi veikla juose yra reglamentuojama LR aplinkos ministerijos ir ŽŪM teisės aktais, kurių nuostatos dažnai skiriasi, dėl to dažnai ūkininkai (bendrovės), norėdami susitvarkyti savo melioracijos sistemą, kurios baigiasi sureguliuotuose upeliuose, turi didelių problemų su aplinkosaugininkais. Todėl pirmiausiai buvo siūloma kaip galima greičiau išspręsti nesutarimus tarp dviejų ministerijų. Suprantama, kad melioratorių bendruomenės interesas buvo siekti, kad sureguliuoti upeliai būtų traktuojami tik kaip melioracijos statiniai. Apskritai vyravo bendra nuostata, kad geriau melioracijos statiniai liktų valstybės nuosavybėje.

Kalbant apie galimybes dalį melioracijos sistemų valdymo funkcijų perduoti savarankiškai ar privaloma tvarka besikuriančioms melioracijos asociacijoms (bendrijoms), buvo reiškiamos abejonės dėl tokių įmonių funkcionavimo efektyvumo. Buvo išsakomi argumentai dėl įmokų melioracijai surinkimo problemų. Be to, jų teigimu, dėl nepakankamos žemės savininkų kompetencijos melioracijos srityje bus sudėtinga priimti profesionalius sprendimus dėl melioracijos sistemų funkcionavimo užtikrinimo. Ekspertai daugiau akcentavo paprastesnės melioracijos statinių valdymo sistemos modelį, t.y. Melioracijos finansavimo fondą.

Greta melioracijos sistemos valdymo funkcijų pertvarkymo buvo nagrinėjamas melioracijos sistemos funkcionavimo finansavimo užtikrinimo klausimas. Dauguma išreiškė abejones dėl galimybių išsireikalauti iš melioracijos asociacijų (bendrijų) narių reikiamas melioracijos įmokų sumas, sutiko su nuostata, kad melioracijos įmokas turėtų mokėti visi naudos iš melioracijos sistemos funkcionavimo gavėjai.

APIBENDRINIMAS

Melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modeliai parengti taip, kad būtų įvertintos skirtingos alternatyvos, siekiant pagerinti melioracijos statinių dabartinę būklę, padidinti valdymo veiksmingumą, sukaupti papildomų lėšų melioracijos statinių priežiūrai, remontui ir rekonstrukcijai.

Apibrėžiant melioracijos statinių nuosavybės valdymo modelių principus, buvo atsižvelgta į XVII Vyriausybės programos nuostatas bei Valstybės audito 2014 m. ataskaitoje „Valstybei priklausančio melioracijos turto naudojimas“ pateiktas išvadas. Valstybės audito išvadoje yra teigiama, kad lėšos, šiuo metu skiriamos melioracijai finansuoti, yra nepakankamos, kad būtų užtikrintas racionalus melioracijos statinių funkcionavimas. Taip pat auditoriai pastebėjo, kad būtinas didesnis melioracijos naudotojų indėlis, finansuojant melioracijos statinius, o siekiant racionalesnio valdymo, būtų tikslinga kuo didesnę dalį melioracijos statinių išvalstybinti. Minėtoji nuostata yra įtvirtinta ir XVII Vyriausybės programoje.

Siekiant pateikti pasiūlymus šių nuostatų įgyvendinimui, studijoje buvo išnagrinėta kaimyninių su panašiomis problemomis susiduriančių šalių (Lenkijos, Vokietijos ir Estijos) patirtis, sprendžiant melioracijos sistemų valdymo problemas. Analizuojant valdymo modelių kūrimo prielaidas, atlikta teisės aktų analizė ir įvertintos įvairių nuosavybės formų panaudojimo galimybės, įteisinant naujus melioracijos santykius, valdant ir finansuojant melioracijos statinių priežiūrą, remontą ir rekonstrukciją.

Atsižvelgiant į poreikį melioracijos sistemų finansavimui pasitelkti melioracijos naudotojų lėšas, studijoje aptarti galimi finansiniai instrumentai melioracijos sistemų perdavimo privatiems savininkams bei savivaldybėms. Svarbus modeliuojamos melioracijos statinių efektyvesnio valdymo pertvarkos elementas – siūlomi nauji finansavimo instrumentai (Melioracijos sistemų naudotojo mokestis, Vietinė rinkliava, Žemės mokesčio specialioji dalis, Melioracijos statinių/sistemų naudotojų asociacijų nario įmoka melioracijai, Melioracijos statinių naudotojų bendrijos nario įmokos), kuriuose numatytas adekvatus naudos gavėjų indėlis.

Kaip viena iš melioracijos finansavimo alternatyvų yra išanalizuota centralizuoto melioracijos finansavimo fondo kūrimo galimybė, atlikta šio fondo SSGG analizė ir konstatuota, kad šio fondo steigimas būtų racionaliai pagrįstas tik dideliu mastu išsaugant dabartinę melioracijos statinių nuosavybės formą – valstybinę nuosavybę. Perduodant melioracijos statinius žemės savininkams, būtų užtikrinama nuosavybėje turimų statinių finansavimas individualiai arba kuriant melioracijos priežiūros bendrijas ar asociacijas. Naudojant lėšas melioracijos statinių eksploatavimui iš centralizuotų fondų, būtų sudėtinga nustatyti prioritetus tiek teritoriniu, tiek funkcinio atžvilgiu. Reikėtų iš esmės sukurti naują fondo organizacinę, valdymo ir finansinių išteklių disponavimo struktūrą, kuri reikalautų papildomų finansinių ir darbo išteklių.

Studijoje yra suformuoti pasiūlymai dėl melioracijos statinių sąvokų tikslinimo, pereinant nuo melioracijos statinių apskaitos prie apskaitos melioracijos sistemomis, kas atitiktų melioracijos statinių veikimo principus ir kompleksiskumą. Kaip vienas iš svarbių sėkmingos pertvarkos ilgalaikėje perspektyvoje veiksnių, studijoje yra pagrįstas poreikis nuo melioracijos statinių apskaitos kadastrinėmis vietovėmis palaipsniui pereiti prie apskaitos sistemomis baseinų (pabaseinių) principu.

Melioracijos statinių nuosavybės valdymo pertvarkymo modeliai buvo konstruojami, atsižvelgiant į tokius kriterijus:

- melioracijos statinių funkcinius ryšius ir kompleksiskumą;
- pakitusią žemėvaldą;
- melioracijos statinių eksploatavimo kaštų pasiskirstymą tarp naudos gavėjų;
- melioracijos statinių reikšmę viešojo intereso požiūriu.

Atsižvelgiant į šiuos kriterijus, pateiktos trys skirtingos valdymo pertvarkymo alternatyvos, kurios skiriasi nuosavybės santykių struktūra, melioracijos sistemų valdymo organizacinėmis formomis bei finansavimo būdais. Visuose modeliuose yra įtvirtintas principas, kad melioracijos sistemų priežiūra, rekonstrukcija ir remontas yra finansuojami melioracijos sistemų savininkų ir/ar naudotojų lėšomis. Valstybė prie privatiems asmenims ar savivaldybėms nuosavybėn perduotų melioracijos statinių finansavimo prisideda tik atsižvelgiant į viešojo intereso požiūriu reikšmingus prioritetus.

Studijoje pažymima, kad viešojo intereso požiūriu melioracijos statinių funkcionavimas yra svarbus trimis aspektais: melioracijos statinių dėka teritorijos gali būti apsaugotos nuo potvynių, kurie sutrikdo ekonominį ir socialinį vietos bendruomenių gyvenimą ir gyvenamosios teritorijos praranda investicinį ir gyvenamosios vietos patrauklumą; melioracija yra priemonė, kuri sudaro galimybes ir tose Lietuvos teritorijose, kuriose yra aukštas gruntinių vandenų lygis, būtų galima žemės ūkio veikla, gaminami žemės ūkio produktai, o ūkininkaujantys kaimo gyventojai turėtų pakankamai pajamų. Melioracijos statiniai buvo statomi, intensyvinant žemės ūkio gamybą, nepakankamai įvertinus jų poveikį gamtinei aplinkai, todėl yra svarbu suderinti melioracijos teikiamą ekonominę naudą su viešąjį interesą atitinkančiais aplinkosauginiais tikslais.

Atsižvelgiant į Lietuvoje vykstančius struktūrinius ir ekonominius pokyčius ir į tai, kad būtina pertvarkyti melioracijos statinių teisinius ir finansinius santykius, pateikiami trys melioracijos santykių racialesnio valdymo modeliai, sumažinant valstybės dalyvavimą valdant melioracijos sistemas ir padidinant melioracijos sistemų naudos gavėjų vaidmenį, užtikrinant efektyvų melioracijos sistemų funkcionavimą.

Modelių struktūrą sudarė trys elementai: nuosavybės pertvarkymo formos, valdymo organizavimo būdai ir finansavimo instrumentai.

Siūlomi melioracijos statinių pertvarkos modeliai numato tris skirtingas nuosavybės santykių alternatyvas.

Pirmajame melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelyje yra vertinama, su kokiomis problemomis būtų susidurta Lietuvoje greta asmeninės ir valstybinės nuosavybės, melioracijos sistemų valdymui pritaikius asmeninės ar bendrosios dalinės nuosavybės (nustatant savininko dalį daikte) santykius. Pertvarka vykėtų plačiu mastu perduodant melioracijos sistemas tiesioginiams naudotojams – žemės savininkams. Modelyje atskirai aptariamas drenažo sistemų ir su jais susijusių rinktuvų, griovių ir jų priklausinių, griovių, išskyrus sureguliuotus upelius bei polderių sistemas, perdavimas. Viešojo intereso požiūriu svarbius objektus planuojama perduoti savivaldybių nuosavybei.

Palanki aplinkybė, rodanti šio modelio privalumą, yra reformos greitis. Nuosavybės perdavimą tiesioginiams melioracijos statinių naudotojams galima įgyvendinti, taikant šiuo metu naudojamą melioracijos statinių apskaitos kadastrinį principą, o prie melioracijos sistemų apskaitos baseinų principu bei melioracijos sistemų registro sukūrimo pereiti etapais, koordinuojant šį veiksmą su melioracijos priežiūros asociacijų steigimo procesu.

Pagrindinis šio modelio trūkumas – tiek asmeninės, tiek bendrosios dalinės nuosavybės, nustatant dalį turte yra tas, kad atsakomybė už melioracijos sistemų veikimą yra perkeliama žemės savininkams, kurių žemėje yra melioracijos statiniai, tačiau dėl šių statinių racionalaus veikimo naudą gauna ir tų sklypų savininkai, kurių sklypai tiesiogiai nesiriboja su griovių sistemomis. Tarp žemės savininkų, kuriems priklausytų melioracijos sistemos, ir tų žemės sklypų savininkų, kurie naudojami šiomis sistemomis, faktiškai susiklostytų melioracijos paslaugos teikimo neatlygintinai santykiai, kurie užprogramuoja konfliktines situacijas. Dėl šios priežasties šio modelio diegimo sėkmė priklauso nuo melioracijos priežiūros asociacijų steigimo greičio bei savivaldybių specialistų gebėjimo apibrėžti melioracijos priežiūros asociacijoms priskirtų teritorijų ribas, susiejant jas su bendrą interesą sukuriančiu baseinų principu.

Antrajame melioracijos statinių valdymo pertvarkymo modelyje yra vertinama alternatyva, kaip Lietuvoje melioracijos sistemų valdymui greta asmeninės ir valstybinės nuosavybės pritaikyti bendrosios dalinės nuosavybės santykius, nenustatant dalį daikte. Atsižvelgiant į poreikį melioracijos statinius eksploatuoti sistemomis ir siekiant užtikrinti jų funkcionavimą, šiame modelyje didžioji melioracijos statinių dalis yra perduodama žemės sklypų savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise neperžengiant baseinų (pabaseinių) ribų, o tai suponuoja sudėtingesnius, bendro intereso paieška paremtus melioracijos statinių savininkų santykius, priimant sprendimus dėl jiems perduotų melioracijos statinių valdymo ir finansavimo bei kitokį teisinį reglamentavimą, užtikrinant bendraturčių teises.

Šio modelio esminis bruožas yra po pertvarkos suformuojamas bendro intereso principu ir melioracijos statinių savininkų dalyvavimu paremtas melioracijos sistemų valdymo procesas, aiškiai nustatytos savivaldybės funkcijos tiek įgyvendinant pertvarką, tiek vėliau prižiūrint bendrijų ir administratorių veiklą. Ilgas parengiamasis laikotarpis gali atrodyti modelio trūkumas, tačiau po jo sektų santykinai aiškus ir savivaldybių koordinuojamas bendrijų steigimo ir administratorių skyrimo procesas, kuris tolygiai apimtų visą šalies teritoriją. Šiame modelyje, lygiai taip pat kaip panaudojant fiskalines priemones, per trumpą laikotarpį naujus melioracijos savininkus

galima įtraukti į melioracijos funkcionavimo finansavimo procesą, tačiau priešingai lėšų centralizavimui Melioracijos fonde, patys melioracijos statinių savininkai spręstų dėl šių lėšų racionalaus panaudojimo ir darbų pirkimo. Bendrijoms ir administratoriams bei ūkininkams perkant melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos darbus, formuosis šių darbų rinka ir bus diegiamos naujos technologijos.

Trečiasis modelis galėtų būti taikomas tuo atveju, kai nepavyktų pakeisti valstybinės nuosavybės statuso perduodant žemės savininkų nuosavybėn bendrojo naudojimo melioracijos įrenginius, tokius kaip sureguliuoti upeliai ir grioviai su juose esančiais melioracijos statiniais. Jie, Savivaldybių taryboms sutikus, galėtų būti perduoti savivaldybių nuosavybėn. Tokiu atveju minėtų melioracijos statinių eksploatavimas taptų ne valstybei perduota funkcija, kaip yra dabar, o savivaldybių savarankiška funkcija. Įdiegus šį modelį, tik maža dalis melioracijos statinių (žiemos polderiai) liktų valstybės nuosavybėje.

Šio modelio esminiai bruožai: trumpas modelio diegimo parengiamasis laikotarpis, nes pertvarkos įgyvendinimui galima pasinaudoti šiuo metu veikiančia melioracijos statinių apskaita pagal kadastrines vietas. Atsižvelgiant į šio modelio sudarymo principus, žemės savininkams papildomai būtų perduodama tik nedidelė melioracijos statinių dalis – didesni nei 12,5 cm skersmens rinktuvai ir kanalizuoti grioviai, kuriuos jie gali eksploatuoti ir individualiai. Todėl šiame modelyje melioracijos priežiūros bendrijoms tenka mažesnė reikšmė pertvarkos procese, jo sėkmė mažiau priklauso nuo iniciatyvos steigti bendrijas.

Organizuojant melioracijos statinių valdymą savivaldybių teritorijomis, tikėtina pasiekti greitų rezultatų, nes savivaldybės, įgijusios melioracijos statinių nuosavybės statusą, turinčios patyrimą, darbus organizuos dabar veikiančiu teritoriniu principu, sieks jų efektyvesnio naudojimo, standartizuodamos joms perduotų melioracijos statinių funkcionavimo užtikrinimo procesus, didindamos masto ekonomiją, naudojant lėšas.

Atlikus visų trijų melioracijos statinių nuosavybės valdymo pertvarkymo modelių SSGG analizę, buvo nustatyta, kad **pirmasis modelis geriausiai atitinka XVII Vyriausybės programos nuostatas**, o Valstybės kontrolės suformuluotas problemas sėkmingai turėtų spręsti tiek pirmasis, tiek antrasis modelis. Pasitelkus visuose trijuose modeliuose aprašytus elementus, gali būti sudaromos papildomos nuosavybės santykių alternatyvos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Įmonių asociacija „Melioracijos ir hidrotechnikos projektai“. 2017. *Pokalbiai apie melioraciją Lietuvoje III*. Vilnius: Spaudmeta. 168 p.
2. Jackson, J. I.; Boutle, R. 2008. *Ecological functions within a sustainable urban drainage system* [interaktyvus]. Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Janet-Jackson4/publication/31872086_Ecological_functions_within_Sustainable_Urban_Drainage_Systems/links/54116d080cf29e4a23295b9e/Ecological-functions-within-Sustainable-Urban-Drainage-Systems.pdf.
3. Jąkalski, A. 2016. Tworzenie spółek wodnych w świetle aktualnych regulacji prawnych, *Zbliżenia Cywilizacyjne* 12(4): 94–111.
4. Kaca, E.; Drabiński, A.; Ostrowski, K.; Pierzgalski, E.; Szafranski, C. 2011. Gospodarowanie wodą w sektorze rolno – żywnościowym i obszarach wiejskich w warunkach nowych wyzwań i ograniczeń, *Polish Journal of Agronomy* 7: 14–21.
5. Lietuvos melioracijos įmonių asociacija. 2018. *Melioracijos finansinio fondo melioracijos sistemoms bei statiniams rekonstruoti modelio SSGG analizė* [interaktyvus]. Žiūrėta 2018 m. kovo 7 d. Prieiga per internetą: <http://www.lmia.lt/>.
6. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. 540 „Dėl Paviršinių vandens telkinių apsaugos zonų ir pakrančių apsaugos juostų nustatymo taisyklių patvirtinimo (Dėl Paviršinių vandens telkinių apsaugos zonų ir pakrančių apsaugos juostų nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo)“ (Žin., 2001, Nr. 95–3372; 2007, Nr. 23–892).
7. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas (Žin., 2004, Nr. 25–745).
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74–2262).
9. Lietuvos Respublikos daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymas (Žin., 1995, Nr. 20–449; 2012, Nr. 50–2440).
10. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. liepos 3 d. įsakymas Nr. 1k-184 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 69–3135).
11. Lietuvos Respublikos kelių įstatymas (Žin., 1995, Nr. 44–1076; 2002, Nr. 101–4492).
12. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 54–1492; 2002, Nr. 60–2412; TAR, 2014–04–03, Nr. 2014–04025).
13. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. 2014. *Valstybei priklausančio melioracijos turto priežiūra* [interaktyvus]. Žiūrėta 2018 m. sausio 8 d. Prieiga per internetą: https://www.vkontrole.lt/pranesimas_spaudai.aspx?id=18206.
14. Lietuvos Respublikos vandens įstatymas (Žin., 1997, Nr. 104–2615; 2003, Nr. 36–1544).
15. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (Žin., 1994, Nr. 55–1049).
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus (Žin., 1995, Nr. 696).
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo (Žin., 2017, Nr. 167).
18. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2004 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. 3D-243 „Dėl Melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaitos taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 77-2685; TAR, 2016-07-20, Nr. 2016-20836).

19. Moss, T. 2001. *Solving problems of fit' at the expense of problems of interplay'? The spatial reorganisation of water management following the EU water framework directive* [interaktyvus]. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 15 d. Prieiga per internetą: [http:// www.irs – net.de/download/workpaper3.pdf](http://www.irs-net.de/download/workpaper3.pdf).
20. Ostrom, E. 1998. The Institutional Analysis and Development Approach, in *Designing Institutions for Environmen – tal and Resource Management*, 68–90
21. Schleyer, C. 2004. Economic and ecological transformation processes in East German water management regimes: The role of property rights and governance structures, *Environmental Management* 34(2): 281–290.
22. Vermillion, D. L. 1999. Property rights and collective action in the devolution of irrigation systems management, in *Proceedings of the international confer – ence on collective action, property rights and devolution of natural resource management— exchange of knowledge and implications for policy*, 183–219.

1 PRIEDAS

LĖŠŲ POREIKIO APSKAIČIAVIMAS PAGAL MELIORACIJOS SISTEMŲ VALDYMO PERTVARKOS MODELIOUS, MLN. EUR

MS grupė	I modelis		II modelis		III modelis		
	Privatūs	Savivaldybės	Bendra dalinė nuosavybė	Valstybės	Privatūs	Savivaldybės	Valstybės
Rinktuvai > 12,5 cm skersmens	0,5		0,5		0,5		
Magistraliniai grioviai ir sureguliuoti upeliai, pralaidos bei vasaros polderiai	36		36			36	
Sureguliuoti upeliai		15		15		15	
Žiemos polderiai		2		2			2
Iš viso	36,5	17	36,5	17	0,5	51	2

Šaltinis: sudaryta autorių.

2 PRIEDAS

EKONOMINIAI VEIKSNIAI, TURINTYS ĮTAKOS MELIORACIJOS STATINIŲ FINANSAVIMUI

Melioracijos statinių finansavimui teigiamą įtaką galėtų daryti palanki makroekonominė šalies situacija ir žemės ūkio produkcijos gamintojų finansinių rodiklių gerėjimas.

Makroekonominių rodiklių analizė rodo teigiamus šalies ekonominius poslinkius ir gana didelius šių rodiklių augimo tempus (II.1 lentelė).

II.1 lentelė. Makroekonominių rodiklių dinamika

Rodiklis	Matavimo vienetas	2005	2010	2014	2015	2016	Pokytis, % (2015, palyginti su 2005)	Augimo tempas, %
BVP	mln. Eur	21002	28028	36568	37427	38668	84	15
Bendrosios nacionalinės pajamos	mln. Eur	20722	27506	36093	35903	37143	79	14
BŽŪPV	mln. Eur	908,1	1838,2	1251,6	1287,5	1155	27	1
Išlaidos melioracijai	mln. Eur	13	10	10	10	10	-23	-5

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Bendrojo vidaus produkto (BVP) ir bendrųjų nacionalinių pajamų vidutinis augimo tempas 2005, 2010 ir 2014–2016 metais sudarė 15 proc. Analogiškas bendrosios žemės ūkio produkcijos (BŽŪP) rodiklis augo lėtai: minėtas rodiklis siekė tik 1 proc. Minėtiems žemės ūkio verslo pokyčiams didelę įtaką turėjo didėjanti žemės ūkio produkcijos paklausa užsienio rinkose, teigiamas užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktų balansas.

Išlaidos melioracijai analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai kasmet sumažėjo po 5 proc. Nors pastaruoju penkmečiu stebimas stabilus, tačiau palyginti, labai nedidelis finansavimas, kuris siekė 10 mln. Eur. Svarbu pažymėti, kad melioracijos išlaidų dalis nuo BVP siekė – 0,03 proc., nuo bendrųjų nacionalinių pajamų – 0,04 ir nuo BŽŪP vertės – 1,13 proc. (2016 m.). Žinant kokia svarbi melioracijos reikšmė Lietuvai ir iš viso pastoviai didėjančią poreikį jos situacijos gerinimui, matyti, kad būtinos reformos situacijai keisti.

Kitas svarbus veiksnys, susijęs su melioracijos statinių finansavimu yra melioracijos statinių naudotojų, t. y. žemės ūkio subjektų, ekonominė būklė. Priešingai negu makroekonominiai rodikliai, žemės ūkio subjektų ekonominių rodiklių analizė rodo blogėjančią jų finansinę situaciją. Per analizuojamą laikotarpį bendrasis pelnas su

tiesioginėmis išmokomis kito nepalankia linkme tiek ūkininkų ūkiuose, tiek žemės ūkio bendrovėse.

II.2 lentelė. Lietuvos žemės ūkio bendrovių pasirinktų rodiklių dinamika 2011–2016 m.

Rodiklis	Matavimo vienetas	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kitimo tempas, %
ŽŪN	Ha	274046	286529	295096	290042	277807	217627	–4
Pelnas	Eur/ha	102	248	223	151	129	95	21
Tiesioginės išmokos	Eur/ha	144	120	150	145	124	234	7
Pelnas su tiesioginėmis išmokomis	Eur/ha	246	368	373	296	253	329	0

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis ŽŪB ir įmonių metinių ataskaitų duomenimis.

Lietuvos žemės ūkio bendrovių pelnas, skaičiuojant vienam hektarui ŽŪN 2011–2016 m. laikotarpiu kito nevienareikšmiai, žymiai išaugęs 2012 m. nuo 2013 m. pradėjo mažėti ir 2016 m., palyginti su 2012 m. (didžiausia reikšmė analizuojamu laikotarpiu), sumažėjo daugiau nei 2,5 karto. Ir nors tiesioginės išmokos kasmet vidutiniškai didėjo 7 proc., pelnas su tiesioginėmis išmokomis žemės ūkio bendrovėse per analizuojamąjį laikotarpį beveik nepasikeitė.

II.3 lentelė. Lietuvos ūkininkų ūkių pasirinktų rodiklių dinamika 2011–2016 m., Eur/ha

Rodiklis	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kitimo tempas, %
Pelnas	74	127	25	–25	41	–78	–78
Tiesioginės išmokos	135	138	150	139	164	174	3
Pelnas su tiesioginėmis išmokomis	209	265	175	114	205	96	–10

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis ŪADT duomenimis.

Ūkininkų ūkių ekonominių rodikliai kiek blogesni palyginti su ŽŪB ir turi analogišką, kaip ir ŽŪB, mažėjimo tendenciją. 2011–2016 m. pelnas su tiesioginėmis išmokomis ūkininkų ūkiuose buvo gerokai mažesnis palyginti su žemės ūkio bendrovių analogišku rodikliu.

Vienas iš melioracijos finansavimo šaltinių, kaip teigia ekonomistai praktikai ir mokslininkai galėtų būti biudžeto pajamos, gautos už surinktą žemės mokestį ir valstybinę žemės nuomą. Žemiau pateikti duomenys rodo, kad tobulintini žemės mokesčio nustatymo elementai (tarifas, apmokestinimo bazė).

II.4 lentelė. Žemės mokesčio ir žemės nuomos dydžio dinamika 2011–2016 metais, Eur/ha

Rodiklis	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ūkininkų ūkiai						
Žemės mokestis	1,94	1,93	1,98	2,24	2,32	2,36
Žemės nuoma	16,70	17,67	18,53	17,86	20,64	22,93
Žemės nuomos ir mokesčio santykis, kartai	9	9	9	8	9	10
ŽŪB ir kt. įmonės						
Žemės mokestis	1,28	1,34	1,38	2,98	2,72	2,86
Žemės nuoma	48,61	48,05	57,13	64,66	71,74	104,69
Žemės nuomos ir mokesčio santykis, kartais	38	36	42	22	26	37

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis ŪADT ir ŽŪB bei įmonių metinių ataskaitų duomenimis.

Per analizuojamą laikotarpį vidutiniškai ūkininkų ūkių žemės nuoma, skaičiuojant vienam hektarui žemės ūkio naudmenų buvo 9 kartus didesnė už žemės mokestį. ŽŪB ir kitų įmonių šių rodiklių skirtumai dar didesni, t. y. 37 kartai. Tai rodo, kad žemės vertė ir kaina rinkoje didėja ir, kad žemės mokesčio indėlis į savivaldybių biudžetus galėtų būti didesnis. Tai patvirtina ir pasirinktų ES šalių analogiški rodikliai.

II.5 lentelė. Žemės nuoma pasirinktose ES šalyse, Eur/ha

Šalis	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Lietuva	19	21	21	22	24	28
Vokietija	149	152	160	167	175	182
Estija	16	18	24	30	34	38
Lenkija	8	5	5	4	4	4

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis ŪADT duomenimis.

Palankias sąlygas melioracijos programų formavimui, finansavimo lėšų poreikio nustatymui ir numatomam projektuojamų naujų melioracijos statinių priežiūros, remonto ir rekonstrukcijos finansavimo modelių diegimui sudaro šalyje įgyvendinta melioracijos statinių stebėsenos, apskaitos ir būklės vertinimo sistema.

Melioracijos darbų ir melioracijos statinių naudojimo valstybinė priežiūra atliekama LR melioracijos įstatymo nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos melioracijos įstatymas). Ši funkcija deleguota valstybės įmonei „Valstybės žemės fondas“ (toliau – Valstybės žemės fondas). Valstybės žemės fondas tvarko Lietuvos Respublikos žemės informacinę sistemą. Melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaita yra sudėtinė žemės informacinės sistemos dalis ir apima visumą žinių apie teisinę, geografinę ir ūkinę melioruotos žemės ir melioracijos statinių būklę. Melioruotos žemės ir melioracijos statinių apskaita tvarkoma ŽŪM nustatyta tvarka. Sukurta vieninga informacinė sistema užtikrina operatyvų erdvinių duomenų apie žemę rinkinių (taip pat ir Lietuvos žemių melioravimo būklės, ir užmirkimo duomenų rinkinio) tvarkymą elektroninėmis priemonėmis ir informacijos apie Lietuvos Respublikos žemės fondą, žemės naudmenų sudėtį, žemės kiekybines ir kokybines savybes, žemės naudojimo sąlygas, kitas žemės naudojimui turinčias įtakos charakteristikas pasiekiamumą. Darytina išvada, kad Lietuvoje gerai veikia stebėsenos ir informacijos (techninės ir ekonominės) apie melioracijos statinius sistema, kuri yra pagrindas finansavimui pagrįsti. Be to, minėta sistema galėtų padėti efektyviau formuoti valstybės politiką melioracijos srityje ir leisti efektyviau naudoti skiriamas lėšas.

3 PRIEDAS

TEISINIO REGULIAVIMO PASIŪLYMAI DĖL MELIORACIJOS STATINIŲ PRIEŽIŪROS ASOCIACIJŲ STEIGIMO

Atsižvelgiant į numatomą dispozityvų sausinimo sistemų melioracijos objektų valdymo būdų pasirinkimą charakterį, šių objektų valdymui geriau tiktų asociacijos forma, kuri leistų ne tik užtikrinti tinkamą asociacijos narių civilinių teisių ir pareigų įgyvendinimą siaurąja prasme, t. y. dėl šių objektų priežiūros ir jos finansavimo užtikrinimo, tačiau ir turėti tikslus bei vykdyti kitas visuomenines veiklas, plačiau susijusias su sausinimo sistemos funkcionavimu (pvz., vykdyti žemės savininkų, ne tik asociacijos narių, švietimą), atstovauti narių interesams valstybės ir savivaldybių institucijose, ginti ne tik narių, bet ir viešąjį interesą dėl melioracijos sistemos funkcionavimo užtikrinimo.

Siekiant įgyvendinti modelio nuostatas, atsižvelgiant į specifinius melioracijos valdymo poreikius, teisinis šių asociacijų veiklos reguliavimas turėtų būti specialusis.

Šiam reguliavimui kurti būtų aktualios ne tik bendrosios Asociacijų įstatymo normos, tačiau gali būti (kiek tai nėra susiję su privaloma bendrosios dalinės nuosavybės valdymo specifika) – ir Daugiabučių namų administravimo įstatymo nuostatos. Taigi, derinant šias nuostatas, **siūlytina** Melioracijos įstatyme nustatyti:

- A. šių asociacijų teisinį statusą;
- B. šių asociacijų steigimo pagrindus ir tvarką;
- C. šių asociacijų steigimo procedūrą;
- D. nuostatas dėl asociacijos įstatų ir jų tvirtinimo, registravimo Juridinių asmenų registre;
- E. nuostatas dėl asociacijos valdymo organų ir jų kompetencijos;
- F. nuostatas dėl sprendimų, susijusių su bendraisiais asociacijos narių interesais, priėmimo;
- G. kitas asociacijų valdymo ir veiklos teises nuostatas;
- H. nuostatas dėl veikiančių asociacijų veiklos tęstinumo, prisijungimo prie pagal šį įstatymą įsteigtų ir veikiančių asociacijų.

A. **asociacijų teisinis statusas.** Siekiant įgyvendinti modelio nuostatas, siūlytina nustatyti asociacijos statusą, atitinkamai papildant Asociacijų įstatymo 2 str. ir Daugiabučių bendrijų įstatymo 3 str. bei 4 str. 1 d. nuostatoms, nustatant, kad:

- ji yra savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės pelno nesiekiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti, įgyvendinti sausinimo sistemos melioracijos statinių, įrenginių ir bendrojo naudojimo melioracijos

objektų savininkų teises ir pareigas, susijusias su jiems priklausančių arba kuriamų naujų melioracijos objektų valdymu, naudojimu ir priežiūra, tenkinti ir ginti kitus viešuosius interesus, susijusius su melioracijos sistemos funkcionavimo užtikrinimu;

- jos pavadinime turi būti šio juridinio asmens teisinę formą nurodantys žodžiai „sausinimo sistemos melioracijos objektų valdymo asociacija“;
- jos buveinė turi būti įkurta tos savivaldybės seniūnijos, kurioje yra dauguma jos įstatuose nustatytų valdyti melioracijos sistemos objektų, teritorijoje;
- jos funkcijos nustatomos asociacijos įstatuose, atsižvelgiant į jos valdomų sausinimo sistemos melioracijos objektų ypatumus;
- nustatant jos galimas įgyti teises ir pareigas, jai draudžiamus veiksmus atitinkamai Asociacijų įstatymo nuostatoms.

B. asociacijų steigimo pagrindai ir tvarka. Siekiant įgyvendinti modelio nuostatas, **siūlytina** Melioracijos įstatyme specialiai suregulamentuoti nuostatas dėl asociacijos steigimo pagrindų ir tvarkos, atitinkančios melioracijos sistemos valdymą savivaldybių teritorijų principu, jų steigimo dispozityvumo derinimą su savivaldybėms perduota funkcija užtikrinti sausinimo sistemų melioracijos funkcionavimą ir jų valdymo priežiūrą.

Asociacijų, žemės savininkų kuriamų dispozityviai, steigėjai galėtų būti žemės savininkai tiek asmeninės, tiek bendrosios dalinės nuosavybės teise valdančių melioracijos objektus. Tam, kad asociacijų veiklos teritorijos nepersidengtų, kita vertus, kad objektų valdymas nebūtų dubliuojamas keliose asociacijose, siūlytina Melioracijos įstatyme nustatyti, kad:

- asociaciją gali steigti žemės, kurios priklausiniai yra sausinimo sistemos melioracijos objektai (įskaitant bendrojo naudojimo melioracijos objektus), savininkai, 18 m. sulaukę veiksnius fiziniai asmenys ir (ar) juridiniai asmenys;
- ji gali būti steigiama vienai ar kelioms sausinimo sistemoms priklausančių melioracijos statinių ir įrenginių valdymui, tačiau būtina draudimą steigti daugiau kaip vieną asociaciją sausinimo sistemos melioracijos objektų, funkciškai susijusių su ta pačia antžemine melioracijos sistema, valdymui, išskyrus atvejus, kai gali būti užtikrinamas autonomiškai šių melioracijos objektų valdymas, nepažeidžiant atitinkamos antžeminės melioracijos sistemos funkcionavimo;
- būtų numatytas minimalus asociacijos steigėjų skaičius;
- asociacijos steigimo iniciatyvos teisę turėtų kiekvienas su savivaldybės teritorijoje esančiomis antžeminėmis sistemomis susijusių sausinimo sistemų melioracijos objektų savininkas, bendrasavininkas ar jų grupė arba savivaldybės vykdomosios institucijos įgaliotas asmuo;
- steigimo iniciatorių pareiga būtų sudaryti sausinimo sistemų melioracijos objektų savininkų, kurie pritaria asociacijos steigimui, sąrašą su šių savininkų

- parašais ir kitų (nepasirašiusių) sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų teisę savo valią pareikšti raštu asociacijos steigiamajame susirinkime;
- asociacijos steigimo išlaidų apmokėjimo tvarką;
 - kartu siūlytina papildyti Vietos savivaldos įstatymo 7 straipsnį, nustatant savivaldybei valstybės perduotą funkciją Melioracijos įstatyme nustatytais atvejais ir tvarka inicijuoti ir skatinti sausinimo sistemų melioracijos objektų valdymo asociacijų steigimą, vykdyti šių asociacijų steigimo bei veiklos priežiūrą ir kontrolę, bendrojo naudojimo melioracijos objektų, kurių valdymui, naudojimui nėra įsteigta asociacija ir nėra sudarytas bendrasavininkų susitarimas, administracinę priežiūrą ir kontrolę, sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų ginčų sprendimą neteisimine tvarka pagal Vyriausybės įgaliotos institucijos patvirtintas pavyzdines taisykles;
 - kartu siūlytina Melioracijos įstatyme nustatyti nuostatas dėl įgaliojimų Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai patvirtinti su minėtos savivaldybės funkcijos vykdymu susijusius poįstatyminius teisės aktus.

C. Asociacijų steigimo procedūra. Steigiant asociacijas baseino principu ir užtikrinant jų būsimos veiklos veiksmingumą, siūlytina, be tinkamų pritaikyti Daugiabučių namų administravimo įstatymo nuostatų, Melioracijos įstatyme specialiai apibrėžti (nustatyti) šias asociacijos steigimo procedūros nuostatas:

- steigimo iniciatoriaus pareigą viešai pranešti *visiems* su ta pačia antžemine melioracijos sistema susijusių sausinimo sistemų melioracijos objektų (įskaitant bendrojo naudojimo melioracijos objektus) savininkams apie asociacijos steigimo susirinkimo šaukimą;
- steigimo susirinkimo teisėtumą, kai jame dalyvauja daugiau kaip pusė visų vienos sausinimo sistemos melioracijos objektų, iš jų – pusė kiekvieno į ją įeinančio bendrojo naudojimo melioracijos objekto savininkų;
- pritaikant nuostatas dėl kvorumo, nustatyti, kad žemės sklypo, kurio priklausiniai yra sausinimo sistemos melioracijos objektai ar bendrojo naudojimo melioracijos objektai, bendraturčiams atstovauja vienas asmuo ir jis turi vieną balsą;
- dalyvių registravimo, sudarant jų sąrašą, tvarką, leidžiančią identifikuoti melioracijos objektus ir žemės sklypus, dėl kurių steigiama asociacija;
- kad steigimo dokumentų atitiktį įstatymams (asociacijos veiklos atitiktį melioracijos organizavimo principams) tvirtina savivaldybės įgaliotas vykdomosios institucijos asmuo.

D. Nuostatos dėl asociacijos įstatų ir jų tvirtinimo, registravimo Juridinių asmenų registre. Siūlytina Melioracijos įstatyme specialiai apibrėžti nuostatas dėl asociacijos įstatų ir jų tvirtinimo, be kitų rekvizitų juose nurodant:

- asociacijos veiklos teritoriją, apibrėžtą pagal melioracijos sistemų organizavimo ir funkcionavimo principus;
- sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų įstojimo į asociaciją ir išstojimo iš asociacijos tvarka ir sąlygos;
- narių įnašų, įmokų minimalūs dydžiai, jų mokėjimo tvarka, sąlygos ir terminai, nepiniginių turtinių įnašų įvertinimo tvarka, atitinkanti įgyvendinant Melioracijos įstatymo nuostatas atsakingų institucijų patvirtintus teisės aktus dėl minimalių įnašų dydžio ir jų mokėjimo pagrindinių nuostatų;
- kartu Melioracijos įstatyme siūlytina nustatyti minėtus institucijų įgaliojimus dėl tokių poįstatyminių aktų patvirtinimo;
- įstatų atitiktį šio įstatymo reikalavimams tvirtina savivaldybės vykdomoji institucija. Savivaldybės vykdomosios institucijos patvirtinti asociacijos įstatai registruojami Juridinių asmenų registre įstatymų nustatyta tvarka;

Siekiant užtikrinti iki įstatymo pakeitimų įsteigtų asociacijų veiklos tęstinumo galimybes, siūlytina Melioracijos įstatyme nustatyti, kad:

- šios nuostatos dėl įstatų būtų taikomos po šio įstatymo įsigaliojimo dienos steigiamų asociacijų įstatams, taip pat iki šio įstatymo įsigaliojimo įsteigtų melioracijos statinių priežiūros asociacijų įstatams, kai šie įstatai keičiami ir perregistruojami, siekiant įgyti šiame įstatyme nustatytos asociacijos statusą;
- nuo minėtų įstatų perregistravimo Juridinių asmenų registre momento veikiančios melioracijos statinių priežiūros asociacijos įgyja šiame įstatyme numatytą asociacijų teisinį statusą.

E. Nuostatos dėl asociacijos valdymo organų ir jų kompetencijos. Specialiai reguliuojant šių asociacijų veiklą, Melioracijos įstatyme taip pat **siūlytina** nustatyti nuostatas dėl asociacijos valdymo organų ir jų kompetencijos:

- visuotinio susirinkimo kompetencijos, visuotinio susirinkimo sušaukimo ir sprendimų jame priėmimo tvarkos, atitinkamai Daugiabučių namų administravimo įstatymo 10–11 str. nuostatoms;
- nuostatas dėl asociacijos narių įgaliotinių teisinio statuso, jų išrinkimo ir teisių, įgaliotinių įgaliojimų suteikimo laikotarpio, proporcingo jų skaičiaus asociacijoje reguliavimo, jų susirinkimo ir sprendimų priėmimo kvorumo (teisėtumo), jų atšaukimo, minėtas nuostatas modeliuojant pagal Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 13 str. nuostatas, funkcijas dėl jų susirinkimo inicijavimo ir jų atšaukimo Melioracijos įstatyme nustatytais baigtiniais kriterijais apibrėžtais atvejais nustatant ir savivaldybės įgaliotai institucijai;
- nuostatas dėl asociacijos pirmininko funkcijų, modeliuojant jas pagal Daugiabučių namų administravimo įstatymo 14 str. nuostatas ir specialiai nustatant savivaldybės vykdomosios institucijos funkcijas, tam tikrą Melioracijos įstatyme nustatytą laiką neišrinkus asociacijos pirmininko, skirti asociacijos laikinąjį administratorių, vadovaujantis CK ketvirtosios knygos XIV skyriumi,

nustatant jo laikinosios veiklos laikotarpį, o nuolatinio asociacijos pirmininko neišrinkus ir per minėtą laikinąjį administravimo laikotarpį – dėl asociacijos likvidavimo;

- nuostatas dėl asociacijos valdybos sudarymo ir jos kompetencijos, jas modeliuojant pagal Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 15–16 str. nuostatas ir specialiai nustatant:
 - valdybos funkcijas spręsti dėl asociacijos veiklos teritorijoje esančių bendrojo naudojimo melioracijos objektų bendrasavininkų, nesančių asociacijos nariais, prievolių dydžio, jų vykdymo tvarkos, paslaugų šiems bendrasavininkiams sąrašo, jų kainų, teikimo ir apmokėjimo tvarkos, ir teikti šį sprendimą tvirtinti savivaldybės vykdomajai institucijai;
 - savivaldybės vykdomosios institucijos funkcijas, tam tikrą Melioracijos įstatyme nustatytą laiką neišrinkus asociacijos valdybos, skirti asociacijos laikinąjį administratorių, vadovaujantis CK ketvirtosios knygos XIV skyriumi, nustatant jo laikinosios veiklos laikotarpį, o nuolatinio asociacijos pirmininko neišrinkus ir per minėtą laikinąjį administravimo laikotarpį – dėl asociacijos likvidavimo

F. Nuostatos dėl sprendimų, susijusių su bendraisiais asociacijos narių interesais, priėmimo. Dėl sprendimų, susijusių su bendraisiais asociacijos narių interesais, priėmimo Melioracijos įstatyme siūlytina nustatyti teisinį reguliavimą, jį modeliuojant pagal CK 4.85 str. ir Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 12 str. nuostatas. Nors pastarosios reguliuoja bendrosios dalinės nuosavybės santykius, o asociacijose būtų dispozityviai valdomi melioracijos objektai, kurie priklauso ne tik dalinės, bet ir asmeninės nuosavybės teise, atsižvelgiant į jų tarpusavio funkcinių susietumą, priklausymą vienai sausinimo melioracijos sistemai, dėl esminių žemės savininkų interesų sprendimai turėtų būti priimami visų jų dauguma.

Kadangi valdymo būdas, steigiant asociaciją, yra pasirenkamas dispozityviai, ir sausinimo sistemos melioracijos objektus nuosavybės teise valdantys asmenys, vadovaujantis asociacijų veiklos iniciatyvos ir laisvės principu, negali būti įpareigoti įstoti į asociaciją, tačiau tam tikros sausinimo sistemos objektams esant funkciškai susijusiems, užtikrinant šios sistemos melioracijos objektų savininkų, priklausančių asociacijai, bendrų interesų tenkinimą, turėtų būti sureglamentuoti asociacijos (jos narių) ir jai nepriklausančių tos pačios sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų tarpusavio santykiai, sutartinis ir administracinis jų reguliavimo būdai.

Atsižvelgiant į tai, Melioracijos įstatyme siūlytina nustatyti, kad:

- Sprendimai dėl sausinimo sistemos melioracijos objektų, dėl kurių yra įsteigta asociacija, ir įeinančių į jos aptarnaujamą teritoriją, įskaitant bendrojo naudojimo melioracijos objektus, savininkų bendrų interesų tenkinimo (sureglamentuojant visą šių esminių interesų sąrašą, pvz., disponavimo, priežiūros, rekonstrukcijos,

naujų sausinimo sistemos melioracijos objektų sukūrimo ir disponavimo jais klausimų, lėšų šiam tikslui kaupimo ar skolinimosi ir kredito sutarčių sąlygų) priimami visų šių melioracijos objektų, dėl kurių valdymo yra įsteigta asociacija, savininkų (asociacijos narių) balsų dauguma, nepažeidžiant teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimų;

- Bendrojo naudojimo melioracijos objektų savininkų, kurie nėra asociacijos nariai, prievolių dydį, jų vykdymo tvarką, asociacijos paslaugų šiems bendrasavininkams sąrašą, jų kainas, teikimo ir apmokėjimo tvarką nustato asociacija, o tvirtina savivaldybės vykdomoji institucija pagal Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintas taisykles;
- Šia tvarka patvirtintos prievolių vykdymo tvarkos pagrindu bendrojo naudojimo melioracijos objektų savininkai, kurie turi žemės sklypą asociacijos veiklos teritorijoje ir nepageidauja tapti asociacijos nariais, išstoję iš asociacijos arba iš jos pašalinti, už asociacijos teikiamas paslaugas, susijusias su sausinimo sistemos melioracijos objektų valdymu, tenkinant bendrus asociacijos narių interesus tiek, kiek tai yra būtina, užtikrinant privalomuosius šios sistemos melioracijos objektų reikalavimus, atsiskaito pagal su asociacija sudarytą sutartį ir jos pagrindu pateiktas sąskaitas. Žemės savininkams atsisakant su asociacija sudaryti minėtą sutartį, administracinį sprendimą dėl jų prievolių vykdymo asociacijai tiek, kiek tai yra būtina užtikrinti privalomuosius sausinimo sistemos melioracijos objektų reikalavimus, priima savivaldybės vykdomoji institucija;
- Kartu Melioracijos įstatyme nustatyti įgaliojimą Vyriausybei patvirtinti sausinimo sistemų bendrojo naudojimo melioracijos objektų savininkų, nepriklausančių sausinimo sistemų melioracijos objektų valdymo asociacijai, prievolių, susijusių su bendrojo naudojimo melioracijos objektų savininkų bendrų interesų tenkinimu, dydžio nustatymo ir vykdymo taisykles;
- Sprendimų dėl sausinimo sistemos melioracijos objektų, kurie pagal asociacijos valdomų melioracijos objektų aprašą yra arba gali būti naudojami tenkinti ne visų asociacijai priklausančių sausinimo sistemos objektų savininkų, o tik jų dalies poreikius, priėmimo tvarką;
- Visų sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų susirinkimo sprendimų registravimo ir skelbimo tvarką.

Atsižvelgiant į viešojo intereso poreikį užtikrinti melioracijos sistemos nepertraukiamą funkcionavimą ir valdymą, Melioracijos įstatyme reikėtų specialiai sureglamentuoti šio susirinkimo sprendimų ir asociacijos narių sprendimų dėl esminių jų bendrų interesų tenkinimo galios tęstinumą naujiems žemės savininkams. Tačiau atsižvelgiant į asociacijų laisvės principą, toks tęstinumas turėtų būti įstatyme apibrėžtas kaip riboto pobūdžio, bet kuriuo atveju informuojant naująją žemės savininką apie atitinkamų įpareigojimų tęstinumą ir išlaikant jo teisę išreikšti asmeninę valią dėl narystės asociacijoje. Atitinkamai siūlytina šiame įstatyme nustatyti, kad:

- Asociacijos narių sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų (ar jų dalies) sprendimai skelbiami Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka ir galioja visiems (ar tos dalies šios sistemos objektų savininkams)

asociacijos nariams, taip pat šio įstatymo pagrindu šie sprendimai yra privalomi tiems savininkams, kurie įgijo nuosavybės teises į asociacijos valdomus melioracijos sistemos objektus po šių sprendimų priėmimo iki atskiro jų valios dėl narystės asociacijoje išreiškimo;

- Kai pastarieji asociacijos veiklos teritorijoje esančių sausinimo sistemos melioracijos objektų įgijėjai asociacijai raštu pareiškia valią atsisakyti įstoti į asociaciją, jų teisės ir pareigos šio įstatymo nustatyta tvarka nustatomos su asociacija sudaryta sutartimi dėl asociacijos teikiamų paslaugų apmokėjimo ir išlaidų atlyginimo, o jei tokia sutartis (susitarimas) nesudaromi – savivaldybės vykdomosios institucijos sprendimu;
- Asociacijos narių sprendimai negali apriboti sausinimo sistemos objektų savininkų bei trečiųjų asmenų teisių ir teisėtų interesų, išskyrus CK ir šio įstatymo nustatytus atvejus.

G. Kitos asociacijų valdymo ir veiklos teisinės nuostatos. Tarp kitų asociacijų valdymo ir veiklos teisinio reguliavimo aspektų, siūlytina Melioracijos įstatyme nustatyti nuostatas dėl:

- asociacijų registravimo Juridinių asmenų registre;
- asociacijos buhalterinės veiklos ir finansinės atskaitomybės, asociacijos revizijos komisijos (revizoriaus) įgaliojimų;
- asociacijos metinės veiklos ataskaitos, šių buhalterinės veiklos ir finansinės atskaitomybės dokumentų pateikimą tvirtinti nustatant ir savivaldybės įgaliotai institucijai;
- asociacijos veiklos viešosios priežiūros ir kontrolės nuostatas, numatančias, kad:
 - asociacijos valdymo organų veiklos priežiūrą ir kontrolę pagal LR vietos savivaldos įstatymą atlieka savivaldybės, vykdydamos valstybės deleguotą funkciją;
 - savivaldybės vykdomoji institucija ar jos įgaliotas asmuo turi teisę kontroliuoti, kaip asociacijos valdymo organai atlieka pagal šį įstatymą jiems priskirtas funkcijas, ir, vadovaudamiesi LR administracinių nusižengimų kodeksu, surašyti administracinių nusižengimų protokolus, nagrinėti administracinių nusižengimų bylas ir skirti administracines nuobaudas arba perduoti administracinių nusižengimų bylas nagrinėti teismui;
- asociacijos narių teises dėl dalyvavimo asociacijos valdyme ir jos valdymo organuose, atitinkamas Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 21 str. 5 d.;
- sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų išstojimo iš asociacijos nuostatas, atitinkamas Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 22 str.;
- asociacijos valdomų sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų ginčų sprendimo ikiteisminę tvarką asociacijoje arba savivaldybėje;
- dėl asociacijų turto, nustatant, kad asociacijos turtas yra atskirtas nuo sausinimo sistemų melioracijos objektų savininkų turto, įskaitant nuostatas, atitinkančias Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 24 str. 2–3 d. nuostatas ir nuostatas dėl

sausinimo sistemos melioracijos objektų savininkų teisės prisidėti prie bendrijos turto savo nepiniginiais turtiniais įnašais, ir jų įvertinimo tvarką, atitinkančias Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 24 str. 4 d. nuostatas;

- dėl asociacijų lėšų, atitinkančias Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 25 str. nuostatas;
- dėl asociacijos reorganizavimo, atitinkančias Daugiabučių namų bendrijų įstatymo 25 str. nuostatas;
- finansinės paramos asociacijų steigimui ir veiklai nuostatas.

H. Nuostatos dėl veikiančių asociacijų veiklos tęstinumo, prisijungimo prie pagal šį įstatymą įsteigtų ir veikiančių asociacijų. Siekiant nustatyti veikiančių asociacijų veiklos tęstinumą, jų galimybę prisijungti prie pagal šį įstatymą įsteigtos ir veikiančios asociacijos, siūlytina Melioracijos įstatyme įtvirtinti, nuostatas kad:

- Iki šio įstatymo (jo pakeitimų) įsigaliojimo įsteigtos melioracijos statinių priežiūros asociacijos tęsia veiklą, turi šiame įstatyme nustatytas teises ir pareigas, jei jų steigimo tikslai, veikla ir dokumentai atitinka šio įstatymo nuostatas;
- Siekiamos įgyti šiame įstatyme nustatytos asociacijos teisinį statusą, iki šio įstatymo (jo pakeitimų) įsigaliojimo įsteigtos melioracijos statinių priežiūros asociacijos turi teisę pakeisti savo veiklos nuostatus ar atlikti reorganizavimo ar pertvarkymo procedūras pagal šio įstatymo, Asociacijų įstatymo ir CK nuostatas;
- Sprendimą dėl veikiančios asociacijos įstatų atitikties šio įstatymo reikalavimams ir pripažinimo šiame įstatyme nustatyta asociacija, tvirtinant šiuos įstatus, priima savivaldybės vykdomoji institucija;
- Iki šio įstatymo (jo pakeitimų) įsigaliojimo įsteigtos melioracijos statinių priežiūros asociacijos, taip pat su ta pačia antžemine melioracijos sistema funkciškai susijusių sausinimo melioracijos statinių ir įrenginių savininkai gali būti pagal šį įstatymą numatytų asociacijų steigėjai ir nariai šio įstatymo nustatyta tvarka, taip pat prisijungti prie veikiančios asociacijos;
- Sausinimo melioracijos statinių ir įrenginių savininkai sprendimą prisijungti prie veikiančios asociacijos priima asmeniškai ar bendrojo naudojimo sausinimo melioracijos objektų savininkų susirinkime;
- Bendrojo naudojimo melioracijos objekto bendrasavininkų sprendimas prisijungti prie veikiančios asociacijos yra teisėtas, jeigu bendrojo naudojimo melioracijos objektų savininkų susirinkime dalyvavo daugiau kaip pusė šio bendrojo naudojimo melioracijos objekto savininkų ir už sprendimą prisijungti prie veikiančios asociacijos balsavo daugiau kaip pusė susirinkime dalyvavę bendrojo naudojimo melioracijos objekto savininkų;
- Priėmus sprendimą prisijungti prie veikiančios asociacijos, prisijungimo iniciatoriai parengia prisijungimo sutartį ir įgalioja veikiančios asociacijos atstovą ar vieną iš iniciatorių (melioracijos statinio ar įrenginio savininkų) ją pasirašyti su veikiančia asociacija;

- Prisijungimo sutartį tvirtina veikiančios asociacijos visuotinis susirinkimas (įgaliotinių susirinkimas) asociacijos įstatuose nustatyta tvarka.
- Patvirtinus prisijungimo sutartį, veikiančios asociacijos įstatai pakeičiami ir perregistruojami Juridinių asmenų registre;
- Prie veikiančios asociacijos prisijungusios asociacijos ar melioracijos statinių ar įrenginių savininkai įgyja šios asociacijos narių teises ir pareigas.

4 PRIEDAS

TEISINIO REGULIAVIMO PASIŪLYMAI DĖL MELIORACIJOS STATINIŲ PRIEŽIŪROS BENDRIJŲ STEIGIMO

Valdant asmenine arba bendrosios dalinės nuosavybės teise, nenustatant privalomo jų valdymo būdo bei kitų (vandens baseinu organizuojamos melioracijos sistemos) objektų valdymui yra numatomas bendrijų kūrimas. Bendrosios tiek drenažo, tiek vandens baseino melioracijos sistemos žemės savininkų ir naudotojų teisės, reguliuotinos nepriklausomai nuo savininkų įstojimo į bendriją. Jų reguliavimo skirtumai priklausytų tik nuo drenažo sistemos objektų prijungimo galimybės numatymo ar nenumatymo. Vien tik žemės savininkų (neapimant naudotojų) civilinės teisės ir pareigos turėtų būti reguliuojamos skirtingai, priklausomai nuo pastarosios prisijungimo galimybės įgyvendinimo: pirmuoju atveju teisė įstoti į bendriją, kaip bendroji teisė, būtų nustatoma visiems – tiek drenažo, tiek vandens sistemos žemės savininkams, antruoju – tik vandens baseino melioracijos sistemos bendrasavininkiams.

Bendrojo naudojimo objektų valdymą (skirtingai nei sausinimo (drenažo) sistemų) lemtų bendrosios dalinės nuosavybės nuostatos, pagal kurias valdymo būdą lemtų daugumos šios sistemos savininkų sprendimai. Šios sistemos bendrojo naudojimo objekto savininkas nebūtų atleidžiamas nuo pareigos išlaikyti bendrojo naudojimo melioracijos objektą, o pagal šias nuostatas pasirinkto ar paskirto administratoriaus šios melioracijos sistemos valdymui sprendimai, bendrasavininkų sprendimai dėl bendrų interesų tenkinimo būtų privalomi ir savininkams, kurie neišreiškė savo valios dėl valdymo būdo pasirinkimo.

Numatant dalį objektų (drenažo sistemos) palikti (kaip tai yra ir šiuo metu) privačių savininkų asmeninėje ar bendrojoje dalinėje nuosavybėje ir taikant neprivalomą jų valdymo būdą, o drenažo rinktuvus ir kanalizuosius griovius, kurių skersmuo – daugiau kaip 12,5 cm ir kitus antžeminius melioracijos objektus kaip vientisos vandens baseino principu organizuojamos sistemos dalis – bendrojon dalinę nuosavybę, taikant privalomą šių bendrojo naudojimo objektų valdymą, turi būti skirtingai reguliuojamos drenažo objektų bendrasavininkų ir vandens baseino melioracijos sistemos bendrasavininkų teisės ir pareigos:

- Drenažo sistemos bendrasavininkų tarpusavio teisės ir pareigos, valdant bendrą objektą, turėtų būti reguliuojamos bendrojo CK pagrindu ir nustatant kai kurias išimtinio pobūdžio nuostatas Melioracijos įstatyme.
- Vandens baseino melioracijos sistemos bendrasavininkų tarpusavio teisės ir pareigos, valdant bendrą objektą, turėtų būti specialiai nustatytos Melioracijos įstatyme ir, priklausomai nuo drenažo sistemų savininkų prisijungimo galimybės, reguliuojamos skirtingai:
 - jei drenažo savininkų prisijungimo prie vandens baseino bendrijos galimybė nėra numatoma – šiam teisiniam

reguliavimui pritaikant visas esmines privalomo bendros dalinės nuosavybės objekto valdymo taisykles, nustatytas CK 4.82–4.85 str. ir Daugiabučių namų bendrijų įstatymo nuostatas, ir pagal jas užtikrinant visų šios sistemos bendrasavininkų pareigas dengti jos išlaikymo išlaidas ir kt.;

- jei drenažo savininkų minėta prisijungimo galimybė yra numatoma – įtvirtinant mišrų valdymo teisinį reguliavimą, kuriuo tik vandens baseino melioracijos sistemos savininkų bendrosios dalinės nuosavybės santykiams reguliuoti nustatant privalomą jų valdymo būdą, tuo tarpu, drenažo savininkų – tik dispozityvią galimybę prisijungti prie bendrijos.

Šiuo atveju minėtų savininkų grupių civilinių teisių ir pareigų reguliavimas, pastariesiems drenažo savininkams prisijungus prie bendrijos, turėtų atsižvelgti, jog bendrija valdytų ne tik bendrojo naudojimo objektus, bet ir asmenine jos narių (drenažo savininkų) nuosavybės teise valdomus objektus. Dėl to pritaikant šių bendrijų steigimo ir valdymo nuostatas, turėtų būti numatytos teisės ir pareigos taip pat ir drenažo sistemos savininkams, Melioracijos įstatyme tokiu atveju specialiai nustatant, kad:

- nors pastarieji steigimo iniciatyvos teisės neturėtų turėti, tačiau kaip suinteresuoti su vandens baseino melioracijos sistema susijusių drenažo melioracijos objektų savininkai turėtų būti kviečiami į bendrijos steigiamąjį susirinkimą
- nepaisant dispozityvaus jų įstojimo į bendriją būdo, pastariesiems savininkams įstojus į bendriją – jų ir vandens baseino melioracijos sistemos bendrasavininkų lygias teises, valdant bendrijos veiklos teritorijai priskirtus objektus;
- bendrijos įstatuose turėtų būti nustatyta drenažo sistemos melioracijos statinių ir įrenginių savininkų prašymų dėl drenažo sistemos melioracijos objektų prijungimo prie vandens baseino melioracijos sistemos nagrinėjimo ir sprendimų priėmimo tvarka, atitinkanti Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintą drenažo sistemos melioracijos objektų prijungimo prie įregistruotos vandens baseino melioracijos sistemos, tvarka;
- drenažo sistemų objektų savininkams taikant bendrijos nario teises ir kt.
- Vandens baseino melioracijos sistemos objektų savininkų (ar jų dalies) sprendimų vienodą privalomumą ir tęstinumą pasikeitus savininkui visiems bendrijos nariams (tarp jų drenažo objektų savininkams).

Atsižvelgiant į vandens baseino melioracijos sistemų valdymo būdą, siūlytina papildyti Melioracijos įstatymą naujomis nuostatomis dėl savivaldybių administratorių skyrimo, atitinkamai CK 4.84 str. nuostatoms ir Daugiabučių namų bendrijų nuostatoms, be kita ko, nustatant, kad:

- Jeigu vandens baseino sistemos melioracijos bendrojo naudojimo objektų savininkai neįsteigia bendrijos ar jei bendrija likviduota, skiriamas bendrojo naudojimo objektų administratorius.
- Sprendimą dėl bendrojo naudojimo objektų administratoriaus pasirinkimo priima vandens baseino sistemos melioracijos bendrojo naudojimo objektų savininkai, o jų pasirinktą administratorių skiria savivaldybės vykdomoji institucija. Jeigu vandens baseino sistemos melioracijos bendrojo naudojimo objektų savininkai nepasirenka administratoriaus, sprendimą dėl administratoriaus skyrimo priima savivaldybės vykdomoji institucija. Bendrojo naudojimo objektų administratoriaus atrankos ir skyrimo tvarką nustato Vyriausybė.
- Vandens baseino sistemos melioracijos bendrojo naudojimo objektų savininkų balsavimą raštu rengia ar susirinkimą dėl šios sistemos bendrojo naudojimo objektų administratoriaus pasirinkimo šaukia savivaldybės vykdomoji institucija šio įstatymo nustatyta tvarka.
- Laikotarpį, kuriam savivaldybės vykdomoji institucija skirtų bendrojo naudojimo objektų administratorių, šios skyrimo procedūros nuostatas.
- Bendrojo naudojimo objektų administratorius turtą administruoja CK 4.240 straipsnio pagrindu. Bendrojo naudojimo objektų administratoriai Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka ir apimtimi skelbia informaciją apie savo veiklą.
- Bendrojo naudojimo objektų administratorių civilinė atsakomybė už fiziniams ir juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant administravimo funkcijas, draudžiama civilinės atsakomybės draudimu.
- Bendrojo naudojimo objektų administratoriais negali būti melioracijos statybos ir priežiūros paslaugų teikėjai ar kiti asmenys, turintys interesą dėl melioracijos sistemos valdymo, jeigu jie dirba tos pačios savivaldybės teritorijoje, taip pat kiti asmenys, tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su išvardytais asmenimis pagal Konkurencijos įstatymą.
- Atsižvelgiant į atitinkamos rinkos ypatumus, atskirų savivaldybių ypatumus ir užtikrinant melioracijos sistemų tinkamą funkcionavimą pagal baseinų principą, nustatyti šio draudimo netaikymo sąlygas.
- Bendrojo naudojimo objektų administratorius administruoja bendrojo naudojimo objektus pagal Vyriausybės patvirtintus nuostatus.
- ir kitas atitinkamas nuostatas, taip pat nustatant administratoriaus veiklai CK ketvirtos knygos XIV skyriaus normų taikymą.

Melioracijos įstatymu įgalioti Vyriausybę patvirtinti Bendrojo naudojimo objektų administratoriaus atrankos ir skyrimo tvarką, informacijos apie administratorių veiklą skelbimo ir pateikimo [drenažo] bei vandens baseino sistemų savininkams ir naudotojams tvarką, vandens baseino melioracijos sistemos bendrojo naudojimo objektų, administravimo savivaldybių paskirtų administratorių veiklą, nuostatus.